

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ในจังหวัดมหาสารคามครั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งประเด็นการวิจัย 3 ประเด็นสำคัญ คือ 1) ค้นหาเหตุปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี 2) พัฒนารูปแบบที่ใช้พัฒนามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี 3) ประเมินรูปแบบการพัฒนามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีจากประเด็นการวิจัยทั้งสามดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้น โดยแบ่งเป็น 4 หัวข้อที่สำคัญ ซึ่งต้องอาศัยความรู้และความเข้าใจในทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. แนวคิดทฤษฎี นโยบาย และสถานการณ์การพัฒนาศตรี เป็นการศึกษาแนวคิดและสถานการณ์การพัฒนาศตรีระดับโลก สถานการณ์การพัฒนาศตรีในประเทศไทย ทฤษฎีหลักในการใช้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางเพศสภาพ
2. แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการสร้างมโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเน้นหนักในแง่ของปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าหรือไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ที่นักวิชาการทำการศึกษาค้นคว้าเอาไว้ก่อนหน้านี้
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษางานวิจัยที่นักวิชาการทำการศึกษาค้นคว้าเอาไว้ก่อนหน้านี้เกี่ยวกับตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี โดยผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมเพื่อค้นหาว่าปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี และพิจารณาผลที่เกิดจากการศึกษาว่า ยังขาดความสมบูรณ์ในประเด็นใดบ้าง เพื่อให้งานวิจัยนี้ไปต่อเติมภาพที่ขาดหายไป หรืออธิบายในสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้น การทบทวนวรรณกรรมจากงานวิจัย ผู้วิจัยจึงศึกษาปรากฏการณ์เกี่ยวกับสตรีตั้งแต่อดีตจนถึงสถานการณ์ปัจจุบัน (พ.ศ. 2518-2551) และพิจารณาปัจจัยร่วมที่เกิดทุกช่วงเวลา เพื่อให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงรากเหง้าบทบาทหญิงชาย
4. กรอบการวิเคราะห์ เป็นการให้ความรู้และความเข้าใจจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดทฤษฎี นโยบายและสถานการณ์การพัฒนาศตรี

1. สถานการณ์การพัฒนาศตรีในระดับโลก

1.1 บทบาทองค์การสหประชาชาติ แนวคิดว่าด้วยการส่งเสริมการพัฒนาศตรี เป็นประเด็นที่มีการกล่าวถึงกันมายาวนานมาก ดังเห็นได้จากกฎบัตรขององค์การสหประชาชาติ ที่ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2488 ที่ให้การยอมรับในความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย และมองความเสมอภาคในแง่สิทธิมนุษยชนเป็นสำคัญ โดยระบุไว้ในจุดมุ่งหมายว่า “เพื่อบรรลุความร่วมมือระหว่างประเทศในการส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการเคารพในสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานสำหรับทุกคนโดยปราศจากการแบ่งแยกเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา” การพัฒนาศตรีเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในระดับสากล โดยองค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องของสตรีถึง 4 ครั้ง (ถวิลวดี บุรีกุล. 2544 : 16 ; เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. 2545 : 21 ; เกศรี วิวัฒน์ปฐมพี. 2548 : 34 ; กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. 2550 : 6-10) คือ

ครั้งที่ 1 ปี พ.ศ. 2518 ณ กรุงเม็กซิโกซิตี ประเทศเม็กซิโก องค์การสหประชาชาติ ได้จัดให้มีการประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรีเป็นครั้งแรก โดยที่ประชุมกำหนดเป้าหมายหลัก คือ ความเสมอภาค การพัฒนา และสันติภาพและยังได้มีการประกาศให้ปี พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากล ซึ่งปีดังกล่าวนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนให้ประเด็นของสตรีกลายเป็นจุดสนใจขึ้นมา นอกจากนั้นองค์การสหประชาชาติ ได้ประกาศให้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519-2528 เป็นทศวรรษสตรีแห่งสหประชาชาติ

ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2523 ณ กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก มีการเน้นหลักการพื้นฐานและวัตถุประสงค์ในแผนปฏิบัติการเพื่อทศวรรษสตรีว่าด้วยความเสมอภาค การพัฒนา และสันติภาพ ว่ายังมีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ และยังเป็นพื้นฐานการดำเนินแผนปฏิบัติการเพื่อทศวรรษสตรีช่วง 5 ปี หลังของทศวรรษ พ.ศ. 2523-2528 โดยเน้นพิเศษที่ 3 องค์ประกอบหลักของการพัฒนาศตรีคือ การจ้างงาน สุขภาพ-อนามัย และการศึกษา นอกจากนี้ที่ประชุมยังเสนอให้มีการปรับปรุงทบทวนแบบฟอร์มและแบบสอบถามที่ใช้ในการสำรวจประชากรและในการสำรวจต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสตรี โดยเฉพาะเพื่อวิเคราะห์บทบาทสตรีในการพัฒนา และการประชุมครั้งนี้มีการทำความเข้าใจเรื่องความเสมอภาคอย่างชัดเจนว่า “ความเสมอภาค ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง แค่เสมอภาคทางกฎหมาย ขจัดการเลือกปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังหมายความถึงเสมอภาคทางสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และโอกาสของสตรีที่จะร่วมพัฒนา ในฐานะผู้รับประโยชน์และผู้พัฒนาอย่างจริงจังด้วย”

ครั้งที่ 3 ปี พ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นปีสิ้นสุดทศวรรษเพื่อสตรี โดยประชุม

ณ กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา การประชุมดังกล่าว เป็นการทบทวนและประเมินความสำเร็จของทศวรรษสตรีของสหประชาชาติ รวมทั้งได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์ไนโรบี เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าของสตรี (Nairobi Forward-looking Strategies for the Advancement of Women) เพื่อใช้เป็นแผนแม่บทระดับโลกว่าด้วยการส่งเสริมความเสมอภาค การมีส่วนร่วมของสตรีในกระบวนการพัฒนา และการสร้างสันติภาพ แผนปฏิบัติการตามยุทธศาสตร์ไนโรบี เน้นความสำคัญของกลไกระดับชาติเพื่อความก้าวหน้าของสตรีและมีข้อเสนอแนะให้ทุกประเทศจัดตั้งกลไกระดับชาติขึ้นภายในปี พ.ศ. 2538 ต่อมาองค์การสหประชาชาติมีมติรับรองอนุสัญญา ว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women-CEDAW) ในการประชุมสมัชชาสามัญที่ 34 เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2542 ถือว่าเป็นก้าวสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายเพื่อสิทธิความเสมอภาคของสตรี

ครั้งที่ 4 ได้มีการจัดประชุมกันระหว่าง วันที่ 4-15 กันยายน 2538 ณ กรุงปักกิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ผู้เข้าร่วมประชุม 189 ประเทศ ได้มีการร่วมลงนามรับรองปฏิญญาและแผนปฏิบัติการปักกิ่ง (Beijing Declaration and Platform for Action 2538-2547) ซึ่งสะท้อนถึงความมุ่งมั่นของนานาชาติต่อการสร้างความเสมอภาคหญิงชาย ได้มีการเน้นย้ำถึงการสร้างกระแสความเสมอภาคหญิงชาย (Gender Mainstreaming) จนทำให้ประเด็นบทบาทหญิงชายและความเสมอภาคกลายเป็นกระแสที่นานาชาติประเทศ รวมทั้งองค์กรระหว่างประเทศต่างๆ ให้ความสำคัญและถือว่าเป็นเป้าหมายหลักที่ต้องดำเนินการให้บรรลุผลในการจัดประชุมครั้งนี้สตรีไทยได้มีบทบาทสำคัญในการร่วมพัฒนาสตรี คือ คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เป็นประธานองค์กรเอกชนทั่วโลก และท่านผู้หญิงสุมาลี จาติกวณิช เป็นประธานภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ในแผนปฏิบัติการปักกิ่งมีการทบทวนเป้าหมายยุทธศาสตร์ไนโรบีเพื่อความก้าวหน้าของสตรี พบว่า แม้ว่าภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องหลาย ๆ ฝ่ายพยายามพัฒนาสตรีก็ตาม แต่ก็ไม่บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงได้กำหนดประเด็นพิเศษที่นำห่วงใยที่จะต้องดำเนินการเป็นลำดับแรกๆ ในการพัฒนาสตรี 12 ประเด็น คือ

1. สตรีกับความยากจน
2. การศึกษาและฝึกอบรมสตรี
3. สตรีและสุขภาพอนามัย
4. ความรุนแรงต่อสตรี

5. สตรีและความขัดแย้งที่มีการใช้อาวุธ
6. สตรีและเศรษฐกิจ
7. สตรีในอำนาจและการตัดสินใจ
8. กลไกทางสถาบันเพื่อความก้าวหน้าของสตรี
9. สิทธิมนุษยชนของสตรี
10. สตรีและสื่อ
11. สตรีและสิ่งแวดล้อม
12. เด็กสตรี

การนำกระแสความเสมอภาคหญิงชาย (Gender Mainstreaming) มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการ เพื่อบรรลุผลในการพัฒนาและเสริมสร้างพลังสตรี ตามประเด็นที่กำหนดไว้ทั้ง 12 ประเด็น โดยระบุว่า “รัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ต้องส่งเสริมให้มีนโยบายที่จริงจังและชัดเจนในการที่จะผสมผสานมิติหญิงชายในกระบวนการกำหนดนโยบายและแผนงานต่าง ๆ ด้วย เพื่อให้แน่ใจว่า ก่อนจะมีการตัดสินใจใด ๆ ได้วิเคราะห์ผลต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อสตรีและผู้ชายแล้ว” จากการศึกษาที่เน้นเกี่ยวกับมิติหญิงชายได้นำเข้าสู่กระแสการพัฒนาหลักตลอดการประชุมที่ปักกิ่ง และได้ปรากฏในแผนปฏิบัติการปักกิ่ง ซึ่งทำให้เกิดกระแสการตื่นตัวให้ความสนใจในประเด็นดังกล่าวอย่างกว้างขวางในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านสตรีในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกและองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ ได้เข้ารับและกำหนดแนวทางการปฏิบัติอย่างกว้างขวาง

จากการประชุมที่ปักกิ่ง ทำให้รัฐบาลมีการทบทวนปัญหาสตรีไทย มีทั้งที่เหมือนและต่างจากทั่วโลก เพื่อนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจน กลุ่มสตรีได้ริเริ่มการก่อตั้ง สมาคมติดตามการพัฒนาสตรีในประเทศไทย (ตพส.) สมาชิกมาจากทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรอิสระ บทบาทของสมาคมติดตามการพัฒนาสตรีในประเทศไทย (ตพส.) จะเน้นการที่ การประสานงานและเชื่อมโยงต่างประเทศ เก็บข้อมูลรายละเอียดจากสมาชิก นำมาหารือกันมีประชุมทุก ๆ 2 เดือน และกลุ่มมีการจัดทำรายงานประเมินผลติดตามรายงานของภาครัฐ จากการศึกษาที่รัฐบาลไปลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women-CEDAW) ซึ่งรัฐบาลไทยต้องรายงานผลการดำเนินงานต่อองค์การสหประชาชาติ หรือ UN ในทุก 4 ปี (สยามรัฐ. 2550 : 5, 13)

1.2 บทบาทการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals : MDG)

เดือนกันยายน พ.ศ. 2543 ผู้นำของ 189 ประเทศ ได้ร่วมประชุมสุดยอดแห่ง สหัฐวรรษที่กรุงนิวยอร์ก และให้คำรับรองปฏิญญาแห่งสหัสวรรษ ที่กำหนดวาระการพัฒนา เพื่อส่งเสริม การพัฒนาคนและลดช่องว่างการพัฒนาให้เป็นจุดเริ่มต้นศตวรรษใหม่ ประชญา สำคัญของการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ คือ การยืนยันหลักการสากล เรื่องการพัฒนาที่มีคนเป็น ศูนย์กลางและการพัฒนาคนอย่างยั่งยืน มีสาระสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2547 : 10) ได้แก่

1.2.1 เสรีภาพ ชายและหญิงมีสิทธิที่จะใช้ชีวิตและเลี้ยงดูบุตรของตนอย่าง มีศักดิ์ศรี ปลอดภัยจากความหวาดหวั่น และความหวาดกลัวต่อความรุนแรง การกดขี่หรือความอ ยุติธรรม สิ่งประกันสิทธิที่ดีที่สุดคือ ธรรมเนียมปฏิบัติที่มีความเป็นประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วม ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเจตน์จำนงของประชาชน

1.2.2 ความเท่าเทียมกัน พลเมืองและชาติทุกชาติจักต้องไม่ถูกปฏิเสธ โอกาสที่จะ ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา ชายและหญิงจะต้อง ได้รับสิทธิและ โอกาสเท่า เทียมกัน

1.2.3 เอกภาพ การจัดการปัญหาและสิ่งท้าทายต่าง ๆ ในระดับโลกจะต้องมี การกระจายต้นทุนและภาระต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม ผู้ที่ประสบความยากลำบากหรือได้รับ ผลประ โยชน์น้อยที่สุดสมควรได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่ได้รับประ โยชน์มากที่สุด

1.2.4 ขันติธรรม มนุษย์ต่างต้องให้ความเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะ แดกต่างหลากหลายเพียงใดในด้านความเชื่อ วัฒนธรรมและภาษา ความแตกต่างไม่ว่าจะเป็น ภายในสังคมหรือระหว่างสังคมต่าง ๆ มิใช่สิ่งที่ควรเกรงกลัวหรือปิดกั้น หากแต่ควรรักษาไว้ ในฐานะที่เป็นสิ่งที่มีคุณค่าของความเป็นมนุษยชาติ สันติธรรมและการพุดจาทำความเข้าใจกัน ระหว่างอารยธรรมต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ควรได้รับการส่งเสริม

1.2.5 ความเคารพต่อธรรมชาติ ดำเนินตามหลักการพัฒนาแบบยั่งยืนใน การจัดการความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติด้วยความรอบคอบ ด้วย วิธีทางนี้เท่านั้นที่จะสามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์อันยิ่งใหญ่ซึ่งธรรมชาติให้แก่เราและ คงเหลือไว้ให้คนรุ่นหลัง

1.2.6 ความรับผิดชอบร่วมกัน การแบ่งปันความรับผิดชอบในการบริหาร จัดการ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั่วโลก รวมทั้งการจัดการกับภัยคุกคามที่มีต่อสันติภาพ และความมั่นคงร่วมกันระหว่างชาติต่าง ๆ ใน โลก โดยอาศัยกลไกความร่วมมือพหุภาคีสำหรับ

ปฏิจญญาแห่งสหประชาชาติอันเป็นที่มาของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (MDG)

เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (MDG) กำหนดให้บรรลุสัมฤทธิ์ผลภายในปี 2558 ด้วยเป้าหมายหลัก 8 ข้อ เป้าหมายย่อย 18 ข้อ มีตัวชี้วัด 48 ตัว โดยเป้าหมายหลัก 8 ข้อ ได้แก่

1. ขจัดความยากจนและความหิวโหย
2. ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา
3. ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและส่งเสริมบทบาทสตรี
4. ลดอัตราการตายของเด็ก
5. พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์
6. ต่อสู้โรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่นๆ
7. รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
8. ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในประชาคมโลก

โดยที่เป้าหมายในข้อ 1-7 จะใช้ติดตามสถานการณ์ในชีวิตความเป็นอยู่ทางด้านพื้นฐานความจำเป็นที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนในทุก ๆ สังคม ส่วนเป้าหมายข้อที่ 8 ใช้ติดตามความก้าวหน้าในการติดต่อ แลกเปลี่ยนและความร่วมมือระหว่างประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนาเพื่อส่งเสริมให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกบรรลุเป้าหมายหลักข้อที่ 1-7

สำหรับประเทศไทยได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นผู้ประสานงานหลักจัดทำรายงาน MDG โดยระดมทุกภาคส่วนสังคมร่วมกำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด ข้อมูล ยุทธศาสตร์การพัฒนา ฯลฯ ภายใต้กรอบการพิจารณาทั้งในระดับประเทศ พื้นที่และกลุ่มประชากร เพื่อให้เป็นรายงานที่ใช้ติดตามความก้าวหน้าและสถานการณ์การพัฒนาประเทศ ทั้งชี้จุดแข็ง จุดอ่อน จุดเน้น ยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหา และการขับเคลื่อนภายในกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้รู้คนหน้าและนำไปสู่การลดช่องว่าง เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคมประเทศไทย ได้มีการจัดรายงานผลการพัฒนาตามเป้าหมายแห่งสหประชาชาติของประเทศไทยเสร็จในปี พ.ศ. 2547 และประเทศสมาชิกจะต้องนำเสนอรายงานความก้าวหน้าในทุก ๆ 5 ปี อย่างไรก็ตามประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะบรรลุเป้าหมาย MDG จึงมีแนวคิดตั้งเป้าหมายเรียกว่า MDG Plus เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการพัฒนาประเทศ และแสดงความต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะผู้ที่

ยากลำบากและเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ได้มีการพิจารณาเร่งด่วนให้มีความสำคัญในการแก้ไข ปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ได้แก่

1. กระจายประโยชน์จากการพัฒนา เพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันของ ประชากรบางกลุ่มในบางพื้นที่

2. สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

3. ขกระดับคุณภาพการบริการทางสังคม

4. สนับสนุนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและ พัฒนาสมรรถนะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดย MDG จะสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่ กำหนดไว้เพียงใดและจะยั่งยืนหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับการดำเนินงานในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการถ่ายโอนภารกิจการพัฒนาคน ไปยังหน่วยงานระดับจังหวัดและท้องถิ่น รวมถึงการที่ ประชาชนในพื้นที่ยอมรับ เห็นประโยชน์และมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

5. เชื่อมโยงข้อมูลกับการวิเคราะห์และการตัดสินใจเชิงนโยบาย

จากการที่นานาประเทศเริ่มมีความพยายามอย่างจริงจัง ในการดำเนินการให้ โครงการการพัฒนาที่เอื้อโอกาสและผลประโยชน์แก่หญิงชายเท่าเทียมกันมากขึ้น ในช่วง 20 ปี ที่สหประชาชาติ กำหนดให้เป็นสองทศวรรษสตรี คือ พ.ศ. 2518-2528 และพ.ศ. 2528-2538 (ปรีญญู ปรากฏานุกร. 2540 : 25) โดยช่วงแรกใช้แนวทางการสนับสนุนบทบาทดั้งเดิมของ สตรี ซึ่งเป็นการพัฒนาในลักษณะที่แยกระหว่างเพศหญิงและชาย ในช่วงทศวรรษที่สองจึงหัน มานับบทบาทรวมของทั้งหญิงและชาย อันเป็นการสะท้อนให้เห็นบทบาท สถานภาพและ ความรับผิดชอบของสตรีที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความพยายามของสหประชาชาติ ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทั้งในระดับชาติ และระดับนานาชาติ เพื่อให้เกิดผลที่ดียิ่งขึ้นต่อสถานภาพและวิถีชีวิตที่ดีขึ้นของสตรีโดยทั่วไป การเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมอย่างหนึ่ง คือ การจัดให้มีการประชุมระหว่างประเทศในวาระที่ เกี่ยวข้องกับสถานะและบทบาทของสตรี ตลอดระยะเวลา 21 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. 2517-พ.ศ. 2538) มีการประชุมครั้งสำคัญเกิดขึ้นรวมทั้งสิ้น 11 ครั้ง (เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. 2545 : 20-21) โดยเฉพาะการประชุมสตรีโลกครั้งที่ 4 ว่าด้วยเรื่องสตรี แผนปฏิบัติการเพื่อความเสมอภาค การพัฒนาและสันติภาพ ณ กรุงปักกิ่ง ในปี พ.ศ. 2538 ที่มีเนื้อหาการประชุมเน้นหนักในเรื่อง การส่งเสริมบทบาทสตรีกับการพัฒนาอย่างชัดเจน ซึ่งรวมทั้งบทบาทในการตัดสินใจในระดับ ต่าง ๆ

ผลที่ได้จากการประชุมสตรีที่ผ่านมา คือ การได้มาซึ่งอนุสัญญาและสนธิสัญญา ซึ่งเป็นเอกสารที่ยกระดับเพศหญิงและสิทธิที่ขอบรรวมต่าง ๆ ที่สตรีพึงมี (เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, 2545 : 15) เอกสารสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ประเทศส่วนใหญ่ในโลกต่างให้สัตยาบันรับรอง ได้แก่

1. ประกาศสิทธิมนุษยชนสากล (Universal Declaration on Human Rights)
2. การประชุมนานาชาติว่าด้วยเรื่องสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Convention on Economic, Social and Cultural Rights)
3. ข้อตกลงทางเลือกต่อการประชุมนานาชาติว่าด้วยเรื่องสิทธิของพลเรือนและสิทธิทางการเมือง (Optional Protocol to the International Convention on Civil and Political Rights)
4. อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)
5. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิทางการเมืองของสตรี (Convention on Political Rights of Women)

แม้จะมีข้อตกลงร่วมที่เป็นสากลเช่นนี้ ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีนั้นก็คงจะไม่เพิ่มขึ้น หากรัฐบาลของแต่ละประเทศมิได้ดำเนินการสร้าง และส่งเสริมสตรีอย่างจริงจังด้วยความมีสำนึกต่อความสำคัญของสิทธิและบทบาทของสตรีอย่างแท้จริง นอกจากความจริงใจในการดำเนินการตามมาตรการสากลเหล่านั้นแล้ว รัฐบาลของแต่ละประเทศต้องมีความสามารถในการปรับประยุกต์มาตรการเหล่านั้น ให้เข้าสภาพการณ์ของแต่ละประเทศ ด้วยการวางแผนนโยบายและแผนทั้งระยะยาว ระยะกลาง และระยะสั้นที่เหมาะสม กล่าวโดยสรุปในปัจจุบัน (พ.ศ. 2548) อาจกล่าวได้ว่า สตรีได้รับสิทธิทางนิตินัยในประเด็นต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นกรอบหรือกฎกติกาที่เพิ่มระดับความเสมอภาคทางเพศของหญิงและชายได้ในระดับหนึ่ง

1.3 สตรีกับการพัฒนาทางการเมือง

1.3.1 ประวัติศาสตร์ทางการเมืองของสตรี

ประเทศไทยในปัจจุบัน ใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 16 พุทธศักราช 2540 ซึ่งเรียกรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ดังเช่นในมาตรา 76 ระบุไว้ว่า “รัฐต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง” การที่ผู้นำสตรีทางการเมืองเข้ามามีบทบาทในตำแหน่ง

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ก็ถือว่าเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในการออกกฎหมาย การควบคุมฝ่ายบริหาร และร่วมกำหนดนโยบายของรัฐบาลใน “ระบอบประชาธิปไตยแบบ ตัวแทน” (Representative Democracy) ด้วย และการที่ผู้นำสตรีทางการเมือง “เข้ามามีบทบาท เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร” ก็ถือได้ว่า มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารของผู้นำสตรีไทย เริ่มได้รับความสนใจมากขึ้นในช่วงที่สหประชาชาติกำหนดให้ปี พุทธศักราช 2518 (ค.ศ. 1975) เป็นปี สตรีสากลและทศวรรษนั้น ๆ เป็นทศวรรษสตรี (ทศวรรษสตรีที่ 1 : พ.ศ. 2518-2528 ทศวรรษ สตรีที่ 2 : พ.ศ. 2528-2538) และจากยุคนั้นจึง ได้เริ่มมีการส่งเสริมผลักดันผู้หญิงให้มีบทบาททาง การเมือง มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในทุกระดับมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าภาพของผู้หญิง จะปรากฏให้ชัดเจนขึ้นบนเวทีสาธารณะและในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ แต่ปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็คือ ในเวทีการเมืองและการบริหารนั้นก็ยังอยู่ภายใต้การครอบครองดูแล ของผู้ชายเป็นส่วนใหญ่และการเมืองการบริหารยังถูกมองว่าเป็นเรื่องของผู้ชาย

จากผลการจัดประชุมการส่งเสริมให้สตรีมีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองใน บทบาทของ “ผู้นำสตรีทางการเมืองไทย” โดยรัฐบาลองค์เอกชน พรรคการเมือง สภาภาพ แรงงาน ภาคเอกชน กลุ่มสตรีและปัจเจกบุคคล พบว่า ได้มีมาตรการพิเศษในเรื่องของการ รวบรวมสถิติข้อมูลและเผยแพร่การมีส่วนร่วมของสตรี ที่มีอำนาจตัดสินใจทั้งในระดับชาติ ภูมิภาค และระหว่างประเทศ ปรากฏว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในฐานะรัฐมนตรี ในตำแหน่งสูงสุดของการบริหารราชการแผ่นดิน ตั้งแต่คณะรัฐบาลชุดที่ 1 จนถึง พ.ศ. 2547 มี ผู้หญิงเพียง 11 คน ที่เคยได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีครั้งแรกที่ประเทศไทย มีรัฐมนตรีหญิงคือ เมื่อประมาณ 25 ปีมานี้เอง โดยมีพร้อมกัน 2 คน คือ คุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ และ นางวิมล ศิริ ชำนาญเวช และจากจำนวน 15 คน นั้น ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมีเพียง 4 คน นอกนั้นเป็นตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการหรือรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี แสดง ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อรัฐมนตรีหญิง พ.ศ. 2519 – พ.ศ. 2547

ชื่อ	ตำแหน่ง	ระยะเวลาตำแหน่ง
รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร		
คุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ	รมว.คมนาคม	22 ต.ค. 19 – 20 ต.ค. 20
นางวิมลศิริ ชำนาญเวช	รมว.ทบวงมหาวิทยาลัย	20 ต.ค. 19 – 20 ต.ค. 20
รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์		
นางยุพา อุดมศักดิ์	รมช.ศึกษาธิการ	24 พ.ค. 22 – 29 ก.พ. 23
รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ		
นางสุพัตรา มาศดิตถ์	รมต.สำนักนายกรัฐมนตรี	9 ส.ค. 31 – 9 ธ.ค. 33
รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน		
นางสายสุรี จุติกุล	รมต.สำนักนายก	17 เม.ย. 35 – 22 พ.ค. 35
รัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร		
นางพวงเล็ก บุญเชื่อง	รมช.พาณิชย์	17 เม.ย. 35 – 22 พ.ค. 35
รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน		
นางสายสุรี จุติกุล	รมต.สำนักนายกรัฐมนตรี	18 มิ.ย. 35 – 13 ก.ย. 35
รัฐบาลนายชวน หลีกภัย		
นางเตือนใจ นุอุปละ	รมช.สาธารณสุข	27 ก.ย. 35 – 24 ต.ค. 36
นางสุดารัตน์ เกตุราพันธ์	รมช.คมนาคม	25 ต.ค. 36 – 19 พ.ค. 38
นางพิมพ์า จันทระประสงค์	รมต.สำนักนายกรัฐมนตรี	25 ต.ค. 36 – 19 พ.ค. 38
รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา		
นางสุดารัตน์ เกตุราพันธ์	รมช.มหาดไทย	18 ก.ค. 38 – 19 พ.ย. 39
นางพิมพ์า จันทระประสงค์	รมต.สำนักนายกรัฐมนตรี	3 ก.ค. 39 – 14 ส.ค. 39
นางสาวสุคนธ์ กาญจนาลัย	รมช.พาณิชย์	27 ก.ย. 39 – 17 พ.ย. 39
รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ		
คุณหญิงนางเยาว์ ชัยเสรี	รมว.ทบวงมหาวิทยาลัย	24 ต.ค. 40 – 7 พ.ย. 40
รัฐบาลนายชวน หลีกภัย		
คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์	รมต.สำนักนายกรัฐมนตรี	14 พ.ย. 40 – 9 ก.พ. 44

ชื่อ	ตำแหน่ง	ระยะเวลาตำแหน่ง
นางปวีณา หงสกุล	รมช.แรงงานและสวัสดิการสังคม	5 ต.ค. 41 – 10 ก.ค. 42
นางสาวกัญญา ศิลปอาชา	รมช.ศึกษาธิการ	10 ก.ค. 42 – 9 ก.พ. 44
รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร		
นางสุภารัตน์ เกษราพันธ์	รมต.สาธารณสุข	9 ก.พ. 44 - 2547
นางอุไรวรรณ เทียนทอง	รมต.กระทรวงแรงงาน	14 มี.ย. 44 - 2547

ที่มา : รัฐสภาไทย (2545 : 10-115)

จากตารางที่ 2 พบว่า จาก พ.ศ. 2519 – 2547 มีผู้หญิงในตำแหน่งรัฐมนตรี เพียง 11 คน รัฐมนตรีช่วย 8 คน รวม 19 คน ซึ่งยังมีสัดส่วนน้อยกว่าชาย

องค์การสหประชาชาติ (U.N.) ได้จัดทำแผนปฏิบัติการเรื่องความก้าวหน้าของสตรีในการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหารนั้นผู้หญิงจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วม จากแผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี รับรองโดยที่ประชุมระดับโลกว่าด้วยเรื่องสตรี ครั้งที่ 4 เมื่อ 15 กันยายน 2538 ข้อ 181 ที่กำหนดว่า “...การที่สตรีจะมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในการตัดสินใจนั้น ไม่เป็น แต่เพียงการเรียกร้องความยุติธรรมเบื้องต้นหรือเรียกร้องประชาธิปไตย ผลประโยชน์ของสตรี จะได้รับการพิจารณาหากสตรีไม่มีส่วนร่วมและไม่มีมุมมองของสตรีอยู่ในทุกระดับของการตัดสินใจ เป้าหมายที่จะให้เกิดความเสมอภาค การพัฒนาและสันติภาพก็ไม่อาจบรรลุผลได้”

ดังนั้น การผสมผสานเข้าในกระบวนการทางการเมืองในสัดส่วนที่เหมาะสม ในมุมมองและโลกทัศน์ที่แตกต่างกันระหว่างชายหญิงนี้ก็มาที่จะเชื่อได้ว่า การตัดสินใจนั้น ๆ จะมีความสมดุลมากขึ้น ผู้หญิงสามารถจะเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าทางการเมืองได้ หากได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่อย่างไรก็ตาม ในหลายกรณีผลการศึกษาวิจัยจึงมักจะสะท้อนภาพของประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวีย โดยเฉพาะในช่วงปีพุทธศักราช 2510 -2530 ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้หญิงก้าวเข้าไปมีบทบาททางการเมืองค่อนข้างสูง การศึกษาวิจัยในหลายประเทศไม่สามารถสรุปได้ชัดว่า ผู้หญิงที่ก้าวขึ้นสู่ระดับที่มีอำนาจในการตัดสินใจได้นั้นจะสามารถสร้างความแตกต่างอย่างที่เราต้องการเห็น ข้ออธิบายนั้นคือ เพราะผู้หญิงที่อยู่ในระดับตัดสินใจมีจำนวนน้อยเกินไปและผู้หญิงเหล่านั้นก็ต้องทำงานในบริบท ของชาย โดยให้เหตุผลต่อเมืองไปว่า หากผู้หญิงมีจำนวนน้อย การจะทำงานให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มก็ต้องยอมรับกติกา กฎเกณฑ์ และวัฒนธรรมที่ผู้ชายส่วนใหญ่ได้สร้างไว้ การศึกษาวิจัยจากหลายแห่งได้ให้ข้อเสนอแนะไว้

ว่า ต่อเมื่อจำนวนกลุ่มน้อยนั้นเพิ่มขึ้นจนถึงร้อยละ 30-35 เมื่อนั้นกลุ่มจะมีพลังต่อรอง จนสามารถขยายฐานพันธมิตรอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรก็ได้ แต่การที่ผู้หญิงเข้าไปอยู่บนเส้นทางแห่งอำนาจถึงร้อยละ 35 นั้น เป็นปรากฏการณ์ที่มีเฉพาะบางประเทศเท่านั้น (เมทินี พงษ์เวช. 2541 : 52-54)

ประเทศไทย ผู้หญิงในรัฐสภาอยู่อันดับที่ 101 ของโลก เมื่อมีการจัดการลำดับสตรีรัฐสภา ถึงแม้ว่ามาตรา 30 แห่งรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 กำหนดไว้ว่า “ผู้หญิงและชายเท่าเทียมกัน...” แต่เมืองไทยก็นับเป็นเรื่องยุ่งยากสำหรับสตรีจะเข้าสู่วงการเมือง ข้อมูลล่าสุดชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของสตรี แสดงให้เห็นว่า สตรีจำนวนประมาณ 15% ของประชากรไทยทั้งหมด แต่การเลือกตั้งครั้งล่าสุดมี 8.8% ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด และ 10.5% ของสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมดที่ได้รับการเลือกตั้ง (ตารางที่ 2 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแยกตามเพศ) โดยสตรีในรัฐสภา (นักนิติบัญญัติ) มีจำนวนเพียง 10 ประเทศในโลกที่มีจำนวนสตรีมากกว่า 30% ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ได้แก่ ประเทศสวีเดน 45.0% เนเธอร์แลนด์ 34.0% เดนมาร์ก 38.0% เยอรมันนี 32.2% ฟินแลนด์ 36.5% คอสตาริกา 35.1% นอร์เวย์ 36.4% อาร์เจนตินา 30.7% ไอร์แลนด์ 34.9% และ โมแซมบิก 30.0% ส่วนประเทศไทยอยู่ลำดับที่ 101 คือ 8.8% (เมทินี พงษ์เวช. 2541 : 19)

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยแยกตามเพศ (พ.ศ. 2512- พ.ศ.2544)

วัน/เดือน/ปี	หญิง		ชาย	
	จำนวน	%	จำนวน	%
10/2/2512	5	2.28	214	97.70
18/4/2526	13	4.01	311	95.99
27/7/2529	12	3.26	335	96.54
24/7/2531	10	2.80	347	97.20
22/3/2534	12	3.33	348	96.67
13/9/2534	15	4.17	345	95.83
2/7/2537	24	6.14	367	93.86
17/11/2538	22	5.60	371	94.40
6/1/2544	45	9.00	455	91.00

จากตารางที่ 2 จำนวน ส.ส. สตรีในการเลือกตั้ง 6 มกราคม 2544 (ค.ศ. 2001)

มีผู้นำสตรีทางการเมืองจำนวน 45 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 9.00

ดังนั้น ผู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเมืองจะต้องมีลักษณะโดดเด่นใน

คุณลักษณะเฉพาะตัว (Traits Models) ทางด้านกายภาพ ด้านพื้นฐานทางสังคม ด้านบุคลิกภาพ ด้านความสัมพันธ์กับงานและด้านความพร้อมทางด้านอารมณ์ ซึ่งจะต้องมีพลังขับ (Drive) ในความปรารถนาที่จะเกิดความสัมฤทธิ์ผลในงานที่ทำและความปรารถนาในการเป็นผู้นำ (Desire to Lead) มีความซื่อสัตย์ สุจริตและมีศักดิ์ศรี (Honesty and Integrity) มีความคงเส้นคงวา มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Confidence) มีความฉลาด (Intelligence) และมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงาน (Job Relevant Knowledge) ซึ่งทำให้ผู้นำสตรีทางการเมืองสามารถตัดสินใจการแก้ไขปัญหาได้

นอกจากนั้น ผู้นำสตรีทางการเมืองที่มีความสัมฤทธิ์ผล จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะบูรณาการ (Intergrate) ปัจจัยต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาได้ตามสถานการณ์นั้น ๆ โดยเน้นการมีส่วนร่วมคือ ให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรู้จักใช้อำนาจตามความเหมาะสม ซึ่งผู้นำที่สัมฤทธิ์ผลจะต้องมีความรับผิดชอบและเป็นนักประชาสัมพันธ์นักสื่อสารที่มีประสิทธิภาพอีกด้วย

1.3.2 ความเคลื่อนไหวทางสังคมในการพัฒนาสตรี

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี เป็นการนำเอาความแตกต่างของสตรีในมุมมอง ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์และการสะท้อนความต้องการของเพศหญิง ซึ่งนับว่า มีคุณูปการต่อระบบการเมืองและสังคมโดยรวม ในแง่การเพิ่มประสิทธิภาพทางการเมือง การทำให้ รูปแบบการพัฒนาที่มีความหลากหลาย การทำให้ระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งขึ้น เพราะการเข้าร่วมนั้นจะมีส่วนตัดสินใจทางการเมืองของสตรี เป็นการทำให้คนทุกกลุ่มในสังคม ได้มีส่วนในการปกครอง นอกจากนี้ในแง่ของกฎหมายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะเป็นหลักประกันว่าจะมีการกำหนดด้านนโยบายและการออกกฎหมาย รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมายที่คุ้มครองและส่งเสริมสิทธิมนุษยชนสตรี (มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท และคณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร. 2547 : 22 ; วิระดา สมสวัสดิ์. 2546 : 9)

แม้ในอดีตที่ผ่านมามาสถานภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี จะอยู่ในระดับต่ำเพราะความเชื่อและค่านิยมของสังคมต่อความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและเพศหญิง ยังคงยึดถือให้เพศชายเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตามเมื่อปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะ

ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงและชายก็วิวัฒนาการตามไปด้วย ตัวอย่างเช่นการที่สตรีมีโอกาสด้านการศึกษาและเข้ามาเป็นกำลังแรงงานในตลาดแรงงานเพิ่มขึ้น ทำให้บทบาทดั้งเดิมของหญิงและชายค่อยคลายความชัดเจน อย่างไรก็ตามประเด็นที่น่าสนใจคือ แม้บทบาทของสตรีจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ทัศนคติความเชื่อและค่านิยมของสังคมที่มีต่อเพศหญิงนั้นก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเท่าเทียมกัน การเหลื่อมล้ำกันของบทบาทและทัศนคตินั้น จะนำมาซึ่งการไม่ยอมรับและการต่อต้านการมีส่วนร่วมของสตรีในสังคมต่าง ๆ ทั้งที่เปิดเผยและไม่เปิดเผย หากจะมองสถานภาพของสตรีไทยจะต้องพิจารณาในหลายมิติ ดังนี้

1) สถานการณ์สตรีด้านกฎหมาย เป็นการมองสถานภาพสตรีโดยผ่านรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ กล่าวคือ นับแต่ประเทศไทยมีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 จนถึงรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน คือ รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2550 ที่กำหนดให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันของหญิงและชายได้รับการรับรองและตราไว้ในรัฐธรรมนูญ ในลักษณะของการมีโอกาสเท่าเทียมกันในการออกเสียงเลือกตั้ง จากนั้นแนวคิดความเสมอภาคทางเพศมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามหลังจากได้รับแรงผลักดันจากการที่สหประชาชาติได้กำหนดให้ปี ค.ศ. 1975 เป็นปีแห่งสตรีสากล การพัฒนาสถานภาพของสตรีในประเทศไทย นับว่ามีความก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ

นอกจากนี้ยังมีความพยายามของสถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา โดยในปี พ.ศ. 2548 ได้ดำเนินงานที่เอื้อต่อการเสริมสร้างศักยภาพของผู้หญิงคือ รมรจคให้แก่วิชาการราชบัณฑิตยสถานและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2546 โดยรวบรวมรายชื่อผู้ที่เห็นด้วยกับการเสนอแก่วิชาการราชบัณฑิตยสถานและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2546 มาตรา 45 เพื่อให้มีการระบุชัดเจนว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่มาจากหมู่บ้านละ 2 คนนั้น ต้องเป็นหญิงหนึ่งคน ชายหนึ่งคน เพราะการบริหารจัดการชุมชนในระดับตำบลเป็นภารกิจขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ครอบคลุมกว้างขวางทุกเรื่อง ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและท้องถิ่น การนำมุมมองที่หลากหลายและประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างเป็นสิ่งจำเป็น จึงสมควรสนับสนุนให้ผู้หญิงและผู้ชายบริหารงานร่วมกัน

2) สถานการณ์สตรีด้านวัฒนธรรมและสังคม บทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีถูกจำกัด โดยเงื่อนไขวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ปัจจัยเชิงวัฒนธรรมและสังคมเหล่านี้ มีผลทางลบต่อระดับการเข้าไปมีส่วนร่วม

ทางการเมืองของสตรี ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมไทยมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมมาจากวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมอินเดีย ที่ให้ความสำคัญ ให้โอกาส ให้การยกย่องและให้สิทธิแก่เพศชายมากกว่าเพศหญิง ความสำคัญในที่นี้ คือ การที่ผู้ชายได้รับบทบาทและหน้าที่ที่มีความสำคัญต่อครอบครัวและต่อสังคมเหนือกว่าสตรี ซึ่ง Vichit-Vadakam (1993 : 178) ได้กล่าวว่าแนวคิดนี้น่าจะเป็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู เช่น ความเชื่อว่าผู้ชายเท่านั้นที่ควรมีบทบาท “นอกบ้าน” ซึ่งหมายความรวมถึงบทบาททางเศรษฐกิจและบทบาททางการเมืองด้วย (โคทม อาริยา และคณะ. 2540 : 9)

สำหรับค่านิยมและความเชื่อของสังคมไทยได้สะท้อนให้เห็นผ่านทางกฎหมายในอดีตที่กำหนดให้สตรีมีฐานะไม่เท่าเทียมกับบุรุษ (กอบแก้ว มุกทอง. 2531 : 1-3 ; โคทม อาริยา และคณะ. 2540 : 9) แม้กฎหมายเหล่านั้นจะได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้วก็ตาม แต่ค่านิยมและความเชื่อของคนส่วนใหญ่ในสังคมยังไม่มีเปลี่ยนแปลง เพราะฝังแน่นในระดับวัฒนธรรมและประเพณีของสังคม ซึ่งมีได้เป็นเพียงสิ่งประดิษฐ์เชิงวัฒนธรรม (Social Artifacts เช่น กฎหมาย) ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่า ค่านิยมและความเชื่อที่ว่าสตรีควรมีบทบาทเฉพาะภายในบ้านที่สร้างขึ้น โดยผ่านกระบวนการจัดเกลาทางสังคม (Socialization) สัมพันธ์กับการจัดการศึกษาสำหรับสตรีในสังคมไทยในอดีต ที่มีเพียงสตรีในชนชั้นสูงเท่านั้นที่อาจจะมีโอกาสได้รับการศึกษา ส่วนสตรีไทยส่วนใหญ่นั้นไม่มีแม้แต่โอกาสดังกล่าว สิ่งที่สตรีมีโอกาสได้รับการฝึกฝนมีเพียง “งานบ้าน งานฝีมือ และการดูแลบุตรเท่านั้น” (โคทม อาริยา และคณะ. 2540 : 10) การปลูกฝังสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ ตั้งแต่ในอดีต ทำให้การเกิดขึ้นมั่นคงเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ฝังประสงค้ของสังคมไทย จึงไม่น่าแปลกใจที่ว่าทำไมระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี จึงมิได้มีมากเท่าที่ควรถึงแม้ว่าสังคมไทยจะก้าวสู่สังคมประชาธิปไตยที่ให้ประชาชนทุกเพศมีสิทธิเท่าเทียมกันในทางการเมือง การปกครองแล้วก็ตาม

3) สถานการณ์สตรีด้านการเมืองระดับประเทศ

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 ความคิดเชิงประชาธิปไตยและเสรีนิยมได้นำไปสู่ การปรับเปลี่ยนบทบาทและสถานภาพของสตรีมากขึ้น ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกได้กำหนดให้คนไทยทั้งหญิงชายมีสิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้งและลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จากการศึกษาของโคทม อาริยา และคณะ (2540 : 2) พบว่า สตรีไทยมีการรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้องสิทธิทางการเมืองเรื่อยมา ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2475 โดยเน้นการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองที่เท่า

เทียมของหญิงชาย แม้ช่วงเวลาดังกล่าว แนวคิดเรื่องนี้ยังคงเป็นแนวคิดใหม่ โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชีย รูปธรรมประการหนึ่ง คือ การที่บทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2517 ระบุให้แก้ไขกฎหมายอื่น ๆ ที่ขัดต่อความ เท่าเทียมกันของหญิงชายทางการเมืองและการบริหารราชการ นอกจากนี้ การเรียกร้องสิทธิสตรีอีกประการที่ถือได้ว่ามีนัยสำคัญอย่างมากต่อบทบาทและสถานะของสตรี นั่นคือ การเรียกร้องสิทธิทางการศึกษา โดยให้สตรีมีโอกาสดูเลือกเรียนวิชาสามัญเช่นเดียวกับชาย ผลที่ตามมาก็คือ การที่สตรีมีความรู้ด้านวิชาชีพสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อทำงานได้อย่างเท่าเทียมกับบุรุษ

อย่างไรก็ตาม สัดส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทย ยังล่าช้ากว่าประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว (ถวิลวดี บุรีกุล, 2544 : 35) จากรายงานการพัฒนาคน ปี พ.ศ. 2539 ของ UNDP ระบุว่า โดยภาพรวมประเทศที่กำลังพัฒนาจะมีสตรีได้รับการเลือกตั้งเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคิดเป็นค่าเฉลี่ยร้อยละ 10.8 แต่สำหรับปัจจุบันประเทศไทยมีสตรีที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศกำลังพัฒนา ที่เป็นเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDG)

ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาสตรีไทยแสดงให้เห็นว่าสถานภาพของสตรีในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง นับว่ามีความก้าวหน้ามากกว่าในอดีตและเป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบันการรวมตัวทางการเมืองของกลุ่มสตรีเริ่มมีความหลากหลาย จากในอดีตที่จำกัดวงอยู่เฉพาะสตรีระดับสูงและสตรีที่มีการศึกษา มาสู่การรวมกลุ่มของสตรีทุกระดับ ซึ่งรวมถึงสตรีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2544 : 35) สิ่งที่ใช้ชี้วัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยในระดับประเทศ พิจารณาได้จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี จำนวนสตรีในคณะรัฐมนตรี จำนวนสมาชิกวุฒิสภาสตรีและจำนวนข้าราชการสตรี ดังเสนอในตาราง 2 ส่วนสภาพในปัจจุบันจำนวนสตรีที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2550 แสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภาและ
ข้าราชการสตรี

ตำแหน่งทางการเมืองของสตรี	จำนวน (รวม)	ร้อยละ	
		หญิง	ชาย
ระดับประเทศ			
1. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขต (ปี พ.ศ. 2550)	400	12.0	88.0
2. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ (ปี พ.ศ. 2550)	80	8.8	91.2
3. สมาชิกวุฒิสมาชิก (ปี พ.ศ. 2549)	200	23.0	77.0
4. คณะรัฐมนตรี (ปี พ.ศ. 2548)	36	11.1	88.9
5. ผู้พิพากษา	6,346	28.9	71.1
6. อัยการ	2,854	17.6	82.4

ที่มา : สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา (2550 : 9)

จากตารางที่ 3 แสดงจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภาและข้าราชการสตรี ส่วนใหญ่ ไม่ถึงร้อยละ 12 ยกเว้นในสตรีที่ดำรงตำแหน่งข้าราชการตุลาการสูงสุด คือ ร้อยละ 28.9 และสตรีที่ได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา ร้อยละ 23.0 และสตรีที่ได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขต ร้อยละ 12.0

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี จากผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 23
ธันวาคม 2550

ที่	ชื่อพรรคการเมือง	จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี (คน)		
		แบบแบ่งเขต	แบบสัดส่วน	รวม
1	พลังประชาชน	22	1	23
2	ประชาธิปัตย์	18	4	22
3	ชาติไทย	2	1	3
4	เพื่อแผ่นดิน	2	1	3
5	ประชากร	1	-	1
6	รวมใจไทยชาติพัฒนา	2	-	2
รวมทั้งหมด		49	7	56

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2550 มีสตรีได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี โดยรวม 56 คน คิดเป็นร้อยละ 11.0 เท่านั้น โดยได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีแบบแบ่งเขต จำนวน 49 คน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีแบบสัดส่วน จำนวน 7 คน ในขณะที่สมาชิกวุฒิสมาชิก มีเพียง 24 คนเท่านั้น แม้ว่าจากข้อมูลจะเห็นว่า ตัวเลขมีจำนวนสตรีน้อยมากกับสัดส่วนของนักการเมืองชาย แต่ก็นับว่าเป็นความก้าวหน้าเมื่อเทียบกับสถิติครั้งที่ผ่านมา ที่สัดส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิงและสมาชิกวุฒิสมาชิกหญิงไม่เคยเกินร้อยละ 10 การที่สตรีได้มีโอกาสได้รับเลือกจากประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง นับเป็นความหวังใหม่ของสตรีที่มุ่งหวังให้ช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ได้บ่มเพาะเรื้อรังมานาน โดยเฉพาะพระราชบัญญัติส่งเสริมโอกาสหญิงชาย ว่าด้วยเรื่องสิทธิและความเสมอภาคของหญิงชาย โดยตรง ทั้งในแง่ของการทำงานและโอกาสด้านการบริหาร อีกทั้งยังช่วยผลักดันกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสตรี โดยสตรีทั้ง 80 คน สามารถเสนอร่างกฎหมายเพื่อสตรีได้เพราะบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ เรื่อง การตราพระราชบัญญัติ มาตรา 142 (2) กำหนดชัดเจนว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่าจำนวน 20 คน สามารถเสนอร่างพระราชบัญญัติได้

4) สถานการณ์สตรีด้านการเมืองระดับท้องถิ่น

หากพิจารณาตามข้อ 3 พลังของประเวศ วะสี (2543 : ไม่มีเลขหน้า) การมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของสตรี นับว่ามีความสำคัญต่อการเริ่มต้นสร้างพลังสังคมคุณภาพให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะการที่สตรีเข้าร่วมการปกครองระดับท้องถิ่นอย่างจริงจัง นับว่าเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมดูแลจัดสรรผลประโยชน์ของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะมีการกระทบ โดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

องค์การบริหารส่วนตำบล ถือเป็นหน่วยองค์กรปกครองท้องถิ่นที่อยู่ในระดับตำบล ที่เป็นกลไกทำหน้าที่บริหารจัดการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เขตพื้นที่ ชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชุมชนในชนบท โครงสร้างและองค์ประกอบขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้น มีการกำหนดให้มีสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล มาจากการเลือกตั้งหมู่บ้านละ 2 คน กับมีคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ประกอบด้วยประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน กรรมการบริหาร 2 คน ซึ่งภายใต้โครงสร้างดังกล่าวเปิดโอกาสให้สตรีชนบทได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลโดยตรง ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542

สภาตำบลที่มีรายได้ไม่รวมเงินอุดหนุน 3 ปีซ้อนหลังติดต่อกัน เฉลี่ยไม่ต่ำกว่าปีละ 150,000 บาท จะถูกยกฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นราชการส่วนท้องถิ่น สถานการณ์สตรีด้านการเมืองระดับท้องถิ่นการเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 มีสตรีได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ร้อยละ 9.1 การเลือกตั้งครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2539 มีสตรีได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ร้อยละ 7.7 และการเลือกตั้งครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 มีสตรีได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ร้อยละ 8.4 และในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2543 สตรีมีโอกาสดำรงตำแหน่งได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลร้อยละ 8.4 ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและการบริหารระดับท้องถิ่นระดับจังหวัด ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นตำแหน่งการบริหารระดับจังหวัดที่สูงที่สุด ปรากฏว่าไม่มีสตรีดำรงตำแหน่งอยู่เลย (พ.ศ. 2547) ส่วนปลัดอำเภอมีสตรีดำรงตำแหน่งมากที่สุดถึงร้อยละ 11.2 ส่วนระดับท้องถิ่นสตรีดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (พ.ศ. 2546) เพียงร้อยละ 6.7 ทั้งที่จำนวนสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีจำนวนถึง 127,594 คน แต่จะมีจำนวนสตรีที่ดำรงตำแหน่งบริหารระดับท้องถิ่น มีจำนวนไม่ถึงร้อยละ 10 ทั้งที่ประชากรที่เป็นสตรีในประเทศไทยมีประชากรทั้งประเทศ มีจำนวน 64,261,000 คน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. 2550 : 11) จำแนกตามเพศ เป็นเพศชาย จำนวน 31,815,000 คน เป็นหญิงจำนวนถึง 32,446,000 คน คิดเป็นร้อยละ 50.5 ของประชากรทั้งหมด เห็นได้ว่าจำนวนประชากรครึ่งหนึ่งของประเทศเป็นสตรี แต่จำนวนสตรีที่มีบทบาทสำคัญ ในการบริหารและมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น จากการเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลที่ผ่านมา แสดงในตารางที่ 5 ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงร้อยละของสตรีที่มีส่วนร่วมในการบริหารและการเมืองระดับท้องถิ่น
ปี พ.ศ. 2550

ลำดับ ที่	ตำแหน่ง	จำนวน			ร้อยละ	
		หญิง	ชาย	รวม	หญิง	ชาย
	ตำแหน่งบริหารระดับจังหวัด					
1	ผู้ว่าราชการจังหวัด	2	73	75	2.7	97.3
2	รองผู้ว่าราชการจังหวัด	10	161	171	5.84	94.16
3	นายอำเภอ	4	873	877	0.46	99.54
4	ปลัดอำเภอ	1482	4292	5,774	25.67	74.33
	ตำแหน่งนักการเมืองท้องถิ่น					
1	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	7	64	71	9.86	90.14
2	สมาชิกสภาเทศบาล	1411	8685	10,096	13.98	86.02
3	กำนัน	248	7369	7,617	3.25	96.75
4	ผู้ใหญ่บ้าน	3042	63526	66,568	4.57	95.43
5	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	276	5720	5,996	4.61	95.39
6	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล	12795	99938	112,733	11.35	88.65

ที่มา : สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา (2550 : 10)

จากตารางที่ 5 พบว่า ร้อยละของสตรีที่มีส่วนร่วมในการบริหารและการเมืองระดับท้องถิ่น ปี พ.ศ. 2550 จำนวนน้อยกว่าร้อยละ 10 ยกเว้นปลัดอำเภอ สมาชิกสภาเทศบาล และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

จากการทบทวนวรรณกรรมสถานการณ์ที่เกี่ยวกับสตรีและการพัฒนาสตรีทั้งระดับโลก ระดับประเทศและระดับท้องถิ่น สามารถสรุปได้ว่าในระดับโลกโดยองค์การสหประชาชาติได้เสนอประเด็นการพัฒนาสตรีตั้งแต่ พ.ศ. 2517 และในทุกเวทีโลก ทุกเวทีการพัฒนา และทุกประเด็นขององค์การสหประชาชาติจะต้องมีแผนงานที่ระบุให้สตรีมีส่วนร่วมแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ สถานการณ์สตรีในประเทศไทยที่สะท้อนประเด็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับการสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภา

องค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและสมาชิกสภาเทศบาล จำนวนสตรียังมีน้อยมาก ไม่ถึงร้อยละ 10 ทุกระดับ ซึ่งแสดงว่า ไม่ถึงเกณฑ์เฉลี่ยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีระดับโลก คือ ร้อยละ 11 ทำให้การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของสตรีระดับต่าง ๆ อยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด ทั้ง ๆ ที่ข้อมูลของประชากรของประเทศมีสตรีมากกว่าผู้ชายและมีอายุเฉลี่ยมากกว่าด้วย (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. 2550 : 10) โดยสถานการณ์สตรีการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจยังมีขอบเขตการตัดสินใจจำกัดอยู่เพียงครัวเรือน ในขณะที่ผู้ชายมีอำนาจการตัดสินใจด้านการลงทุน และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของครอบครัว ทั้งนี้เพราะค่านิยมในสังคมและครอบครัวได้มอบหมายบทบาทในฐานะมารดา ภรรยา และลูกสาวให้จัดการเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว และมอบให้ผู้ชายมีบทบาทนำในการหาเลี้ยงครอบครัว การเป็นผู้แทนครอบครัวในเรื่องเกี่ยวกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ สำหรับสถานการณ์บทบาทของสตรี ในการมีส่วนร่วมตัดสินใจในระดับชุมชน พบว่า สตรีมีบทบาทน้อย แม้จะมีการส่งเสริมการรวมกลุ่มของสตรีในรูปแบบต่าง ๆ แต่บทบาทสตรีที่มีในกลุ่ม/องค์กรก็ยังเป็นองค์กรเฉพาะด้าน ไม่มีอิทธิพลในการชี้นำการพัฒนาท้องถิ่นมากนัก เช่นเดียวกับในระดับประเทศที่พบว่าสตรียังมีบทบาทน้อยเช่นกัน

นอกจากสถานการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว สถานการณ์ด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของสตรี ที่เป็นประเด็นการพัฒนาพื้นฐานยังมีปัญหาอุปสรรคมากมายทั้ง ด้านการศึกษาและการพัฒนาศักยภาพ โดยเฉพาะการศึกษาที่สตรีส่วนใหญ่ยังไม่รู้หนังสือถึง ร้อยละ 60 ซึ่งพบมากในสตรีอายุ 40 ปีขึ้นไป เช่นเดียวกับโอกาสในการศึกษาต่อที่สตรีเด็กหญิงมีโอกาสเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาต่ำกว่า แต่สถานการณ์กลับตรงข้ามในระดับอุดมศึกษาสตรีเรียนได้ดีกว่าผู้ชาย และยิ่งคิดอย่างชัดเจนในระดับสูง ส่วนในด้านสุขภาพอนามัยที่พบว่า แม้สตรีมีอายุยืนยาวกว่าผู้ชาย แต่ปัญหาด้านอนามัยเจริญพันธุ์ อัตราการตายของสตรีที่เกี่ยวกับการติดเชื้อและการคลอด โรคหัวใจ หลอดเลือด มะเร็งเต้านมและมดลูกที่พบมากในสตรีไทย เช่นเดียวกับโรคเอดส์ที่เพิ่มมากขึ้นในสตรี นอกจากนั้นปัญหาการทำแท้งในวัยรุ่นสตรีที่เป็นปัญหามากขึ้น รวมทั้งความเสมอภาคและ การคุ้มครองทางสังคมแก่สตรียังมีอยู่น้อย โดยเฉพาะความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่ยังไม่เพียงพอ และการที่สตรีถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์และวัตถุทางเพศจากสื่อมวลชน ที่จำเป็นต้องมี การแก้ไขให้สตรีมีภาพลักษณ์ในเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น ขณะเดียวกันสตรียังประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรมและความไม่มั่นคงในรายได้ การขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะและฝีมือ การไม่ได้รับคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน ด้วยเหตุดังกล่าวสตรีจึงมีข้อจำกัดในการเข้าสู่

ตลาดแรงงานที่เป็นระบบ ทั้ง ๆ ที่ตลาดแรงงานเองก็เปิดกว้างให้หญิงไทยสามารถทำงานทั้งในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร อย่างไรก็ตามสตรียังมีโอกาสน้อยในการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงาน ส่วนหนึ่งเกิดมาจากการที่ต้องรับภาระมากเกินไปโดยเฉพาะภาระที่บ้าน สตรีต้องดูแลครอบครัวพร้อมกับการรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ขาดความรู้ทักษะฝีมือ ทำให้สตรีไม่สามารถเข้าทำงานเป็นเวลาได้ แม้ตลาดแรงงานนอกระบบจะเปิดโอกาสให้รับงานไปทำที่บ้านได้ก็ตาม ขณะเดียวกันบทบาทของสตรีในการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นยังไม่มี ความก้าวหน้ามากนักมีโอกาสน้อย

จากสถานการณ์ของสตรีดังกล่าว ที่ได้สะท้อนภาพบทบาทของสตรีในพื้นที่ สาธารณะที่ยังมีปริมาณและคุณภาพน้อยมาก ทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจ นโยบายสาธารณะ การได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการมีบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า ทั้งด้านบทบาทและหน้าที่ของสตรีในปัจจุบัน มีความสำคัญมากขึ้นกว่าในอดีต ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง สตรีมิใช่มีบทบาทหน้าที่เป็นเพียงภรรยาและมารดาที่เลี้ยงดูบุตรภายในบ้านเท่านั้น มีสตรีหลายคนประกอบอาชีพการงานที่ต้องใช้ความรู้ ความสามารถไม่แตกต่างจากผู้ชาย (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา, 2550 : 9) ปัจจุบันประเทศไทยนั้นต้องเปลี่ยนทัศนคติว่า สตรีเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีส่วนสำคัญในการช่วยผลักดันพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ดังนั้นในการดำเนินงานพัฒนาสตรีจึงต้องกำหนดเป็นประเด็นเร่งด่วน สำคัญ จริงใจ ต่อเนื่องและมี ความยั่งยืน การพัฒนาสตรีที่ต้องคำนึงถึงบริบทของสถานการณ์โลก ประเทศและท้องถิ่น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งปัจจัยด้านบวกและด้านลบ รวมทั้งสภาพแวดล้อม ดังกล่าว ควรจะต้องมีแผนงานการดำเนินงานด้านสตรีในอนาคต ซึ่งต้องเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เน้นการพัฒนาสตรีทั้งด้านกฎหมาย ด้านเทคโนโลยีและสื่อสารมวลชนทุกประเภท คือ มีกฎหมายที่สามารถแก้ปัญหาสังคมและอำนวยความสะดวกให้มากขึ้น เปิดโอกาสให้สตรีได้รับการคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ การจัดการเลือกปฏิบัติ เทคโนโลยีสารสนเทศและ สื่อมวลชนที่มีความก้าวหน้าและนำเสนอข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะทำให้สตรีมีช่องทางในการแสวงหาข่าวสารที่หลากหลาย ทันท่วงที และเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสตรีจำเป็นต้องเท่าทันในการพิจารณาเลือกรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ เพื่อใช้ในการพัฒนาตนเอง

2. แนวคิด หลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสตรี

2.1 แนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม

ในการนำเสนอแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม ผู้วิจัยได้ผสมผสาน 3 แนวคิดทฤษฎี คือ 1) แนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม (Feminist) ตามแนวคิดของ แองเกิล (Engels, 1972 : 13-21) ที่มองถึงการที่ผู้หญิงมีความเหลื่อมล้ำในสังคม 2) แนวคิดทฤษฎีบทบาท ที่ได้กล่าวถึงบทบาททางเพศ (Sex-Role System) และ 3) แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคม ซึ่งในการอธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี โดยใช้แนวคิดทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเพียงอย่างเดียวหรืออธิบายแบบแยกส่วนทฤษฎี คงได้คำตอบที่ไม่ชัดเจนและตรงประเด็นนัก ด้วยเหตุนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี จึงต้องนำแนวคิดทฤษฎีบทบาท แนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม และแนวคิดทฤษฎีการพัฒนามาเป็นกรอบอธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ซึ่งนักจิตวิทยา นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทสำคัญทางสังคมของสตรี ไว้หลายประการ (เกศรี วิวัฒน์ปฐพี, 2548 : 14) ดังนี้

ในการแสดงบทบาทสำคัญทางสังคมของสตรี โดยเฉพาะบทบาททางการเมือง ไม่ว่าจะ เป็นสังคมใดก็ตาม ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจการยอมรับของบุคคลเกี่ยวกับบทบาทเป็นแนวคิดทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ซึ่ง ลินตัน แรพ (Linton, Ralph, 1964 : 133-144) นักมานุษยวิทยาคนแรกได้กล่าวว่า สถานะตำแหน่ง (Status) จะเป็นตัวกำหนดบทบาท (Role) ทางสังคม ซึ่งอยู่บนรากฐานการปฏิบัติของคนที่อยู่ในสังคม นอกจากนี้ ยังมองว่า บทบาทเป็นชุดของความคาดหวังตามกฎเกณฑ์ (Normative Expectation) เกี่ยวกับสภาพทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิดโครงสร้างนิยม ไบแซนซ์ (Biesanz, 1978 : 168) ที่เห็นว่า บทบาททุกสถานภาพในสังคมมีแบบแผนพฤติกรรมที่คาดหวังและบางทีก็เป็นที่ต้องการของบางคนที่อยู่ในสถานภาพนั้น ซึ่งแบบแผนพฤติกรรม ก็คือบทบาทนั่นเอง อย่างไรก็ตาม นักทฤษฎีบทบาทได้กำหนดสมมติฐาน (Assumption) ที่ร่วมกันสองประการ คือ 1) บทบาทตามแนวโครงสร้างนิยม มุ่งสนใจไปที่โครงสร้างหน้าที่ของสถานภาพสังคม การจัดระเบียบและผลกระทบของบทบาทต่อระบบ กล่าวคือ บทบาทถูกมองว่า เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดกฎเกณฑ์ในสังคมและคาดหวังว่าบุคคลในสถานภาพใด ควรมีบทบาทอย่างไร เมื่อบุคคลดำรงสถานภาพต่าง ๆ ตามบรรทัดฐานนิยมที่กำหนดให้มีบทบาทพฤติกรรมนั้น 2) บทบาทในลักษณะการปฏิบัติสร้างสรรค์สัญลักษณ์นิยม เป็นการให้ความสำคัญกับบุคคลอื่น และการให้ความคาดหวังต่อตนเอง อย่างไรก็ตามในการมีบทบาทในสังคม อันเกิดจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทาง

สังคม (Social Interaction) คำนึงในการศึกษาเรื่องบทบาทสำคัญของสตรี แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทจึง เป็นแนวทางที่ชี้ให้เห็นความเกี่ยวข้องในปัจจัยต่าง ๆ ที่ต้องเชื่อมโยงการวิเคราะห์ที่แนวโครงสร้างนิยม และการวิเคราะห์ปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมเข้าด้วยกัน เพื่อให้เข้าใจการยอมรับว่า ใครควรมีบทบาทอย่างไร ขึ้นอยู่กับว่า บุคคลมีความคาดหวัง ความคิด ความเชื่อของบุคคลนั้นเป็นอย่างไร ควรมีบทบาทอย่างไร ซึ่งต้องศึกษาแนวความคิดของนักสตรีนิยมเกี่ยวกับบทบาททางเพศ ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดบทบาทที่แตกต่างกันระหว่างหญิงชาย โดยมองผ่าน ความสัมพันธ์ในสังคม คือ

ตามแนวคิดของ โคลแมน (Coleman, 1980 : 21) เห็นว่า บทบาททางเพศคือ ชุดแห่ง มาตรฐานพฤติกรรมที่เหมาะสมระหว่างเพศชายและเพศหญิงในบริบทของสังคม ในส่วนของทัลคอต พาร์สัน (Talcott Parson, 1968 : 64) เสนอว่า การจำแนกความแตกต่างระหว่างบทบาท (Role Differentiation) เป็นแนวทางสำคัญที่ใช้ศึกษากลุ่มสังคมในทุกกลุ่ม การจำแนกความแตกต่างระหว่าง บทบาทในหน้าที่ทางสังคมที่สืบทอดกันมา เป็นการกำหนดบทบาทในสถานภาพหนึ่ง ๆ ทางสังคม อย่างชัดเจน ส่วนโบรเวอร์แมน (Browerman, 1972 : 61-64) นิยามบทบาททางเพศว่าเป็นลักษณะพฤติกรรมของเพศชายและหญิง พบว่า ลักษณะทั่วไปของเพศชายมีความก้าวร้าว รักความเป็นอิสระ มีความกระตือรือร้น ชอบการแข่งขัน มีเหตุผล รักความก้าวหน้า ตัดสินใจเด็ดขาด มีความเป็นผู้นำ เชื่อมมั่นในตนเอง มีความทะเยอทะยาน ไม่ชอบฟังฟัง และมีความคิดว่าผู้ชายเหนือผู้หญิง ส่วนลักษณะพฤติกรรมของเพศหญิงมีลักษณะไม่ก้าวร้าว เอาแต่อารมณ์ ถูกครอบงำง่าย ตื่นเต้นในวิกฤตการณ์ ไม่มีเหตุผล ไม่เป็นผู้นำ ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสุภาพอ่อนโยน รับผิดชอบต่อผู้อื่น เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมทั้งสองเพศจะเห็นว่า ผู้ชายมีความคิดรอบคอบบางเรื่อง เช่น การบริหารงานทั่วไป การเมืองและสังคม รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ และชอบคิดในเรื่องที่ใหญ่ ๆ ส่วนผู้หญิงมักจะคิดละเอียดถี่ถ้วนและรอบคอบในเรื่องของการบ้านการเรือน และการเงิน แต่ในด้านการตัดสินใจผู้ชายก็กล้าตัดสินใจได้รวดเร็วกว่าผู้หญิง จึงเหมาะที่จะเป็นผู้บริหารหรือเป็นผู้นำของสังคม ส่วนผู้หญิงตัดสินใจช้ากว่าผู้ชายและต้องการข้อมูลประกอบการตัดสินใจ บางครั้งมักที่จะลังเลและหวาดวิตกในการตัดสินใจอย่างเห็นได้ชัด

จากลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวนี้ จึงทำให้ความแตกต่างทางเพศทำให้เกิดการแยก บทบาทหน้าที่ทางสังคมและกำหนดบทบาทสถานภาพความเป็นหญิงชายชัดเจน คือ เพศชายเป็นผู้นำ ขณะที่เพศหญิง คือ ผู้ที่อยู่เบื้องหลังคอยสนับสนุน ซึ่งแกมส์ตัน วิลเลียม (Gamson William A. Madigliani Andre, 1974 : 151) สรุปรูปแบบชีวิตหญิงชายไว้ว่า ผู้หญิง

จะอุทิศชีวิตสู่การเป็นแม่บ้าน หรือบางครั้งอาจทำงานบางอย่าง เช่น ครู เลขานุการ นักสังคมสงเคราะห์ พยาบาล ขณะที่ผู้ชายใช้ชีวิตของตัวเองในลักษณะต้องมีการต่อสู้ ทำธุรกิจ เป็นนักการเมือง เป็นแนวทางสู่ความก้าวหน้าในสถานภาพต่าง ๆ ส่วนจิตวิน เจมส์ และฮาร์ทเน็ต โอนาช (Chetwynd Jame and Hartnett Oonagh, 1978 : 79-80) กล่าวถึงระบบบทบาททางเพศ (Sex-role System) ว่าเป็นระบบความเชื่อที่มีอำนาจเป็น ส่วนสำคัญที่เกิดจากการจัดเกณฑ์ทางสังคม ทำให้บุคคลเข้าใจบทบาทต่าง ๆ ในลักษณะบทบาทเฉพาะว่าใครเป็นใคร มีพฤติกรรมอย่างไร มีค่านิยมและความเชื่ออย่างไร ระบบบทบาททางเพศประกอบด้วยข้อกำหนด หน้าที่พื้นฐานเพศหญิงและชาย การแบ่งแยกแรงงานบนพื้นฐานทางเพศ และการครอบงำในอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่ให้ค่านิยมผู้ชายสูงกว่าผู้หญิง จากแนวคิดทฤษฎีบทบาทที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าความแตกต่างทางเพศ ทำให้เกิดการแบ่งแยกบทบาทหน้าที่ทางสังคม โดยผ่านกระบวนการจัดเกณฑ์บทบาททางเพศ (Sex-role Socialization) ก่อให้เกิดความคิด การรับรู้ ทัศนคติไปตามบทบาทเพศนั้นและเมื่อเชื่อมโยงมาถึงบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ได้แก่ การที่ผู้หญิงสวมบทบาทตัวแทนประชาชน การต่อสู้ทางการเมือง การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการบริหารประเทศ ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมที่สั่งสมมาตลอดทุกยุคสมัยว่า ผู้หญิงมีความเหมาะสมน้อยกว่าผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงมีความอ่อนแอ มีการตัดสินใจไม่แน่นอนและขาดการเป็นผู้นำ ดังนั้น ในการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี จากแนวความคิดและความเชื่อดังกล่าว น่าจะส่งผลกระทบต่อการยอมรับบทบาทสำคัญทางสังคมของสตรี และการตัดสินใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

นอกจากนี้ในการศึกษาบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ด้วยการมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ผ่านกรอบการเปรียบเทียบระหว่างหญิงและชาย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อการพัฒนาการของการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความเท่าเทียมกันของสตรี หรือนัยหนึ่งคือ ความเป็นสตรีนิยม (Feminism) หมายถึง ให้การยอมรับทั้งเพศชายและ เพศหญิงอย่างเท่าเทียม ซึ่งหากไม่กล่าวถึงแนวคิดสตรีนิยม อาจจะไม่ได้กรอบแนวคิดที่ชัดเจนและครอบคลุมตรงประเด็นนัก ซึ่งจะต้องทบทวนความเป็นมาและพัฒนาการของสตรีนิยม (Feminist) ก่อนนำไปสู่กรอบบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีโดยมองแยกระหว่างเพศและเพศสภาพ โดยเพศ (Sex) หมายถึง เพศที่กำหนดโดยธรรมชาติ และเป็นข้อกำหนดทางชีววิทยาที่มีแต่กำเนิดเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ส่วนเพศสภาพ (Gender) หมายถึง เพศที่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางสังคมหรือวัฒนธรรมเพื่อให้แสดงบทบาท

หญิงหรือชาย ดังนั้น เพศที่ถูกกำหนดขึ้นมาโดยสังคม (Socially Constructed) จะเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไขของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งความเป็นจริงแล้วทั้งเพศและเพศสภาพจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก แนวคิดพื้นฐานดั้งเดิมของอุดมการณ์สตรีนิยม คือต่อต้านระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) และมองว่าผู้ชายต้องการครอบงำผู้หญิงด้วยวิธีการทุกรูปแบบ จนเกิดขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิเท่าเทียมผู้ชาย อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับความเสมอภาคทางเพศ เริ่มมีแม่แบบที่เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้นจากประเทศในซีกโลกตะวันตก โดยศึกษาในงานเขียนของ มิเชล จี. รอสกิน (Michael G. Roskin, 1991 : 124-125) ที่ได้กล่าวถึงการก้าวสู่ชีวิตแบบใหม่ของสตรีในสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก ในช่วง ค.ศ. 1970 สตรีเริ่มมีการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองและการศึกษา ตลอดจนอัตราค่าแรงการทำงานให้เท่าเทียมกับชาย โดยข้อโต้แย้งเงื่อนไขทั้งด้านจิตวิทยาและสรีระวิทยาที่เข้าใจมาตลอดว่าเด็กผู้ชายถูกปลูกฝังให้เข้มแข็งหนักแน่น หักการใช้อำนาจ แข่งขัน กดขี่ ขณะที่เด็กผู้หญิงได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นคนอ่อนหวาน ว่านอนสอนง่าย ซึ่งนักสตรีนิยมวิพากษ์ว่าเงื่อนไขดังกล่าวไม่ถูกต้องในการปลูกฝังค่านิยม และเห็นว่าควรมีการเลี้ยงดูที่เหมาะสม โดยให้เด็กชายมีความสุขภาพอ่อนโยน ลดความก้าวร้าว ในขณะที่เด็กผู้หญิงน่าจะเรียนรู้การเรียกร้องสิทธิตนเองทางสังคมและให้มีความมั่นใจสูงขึ้น เนื่องจากตามหลักชีวภาพเด็กหญิงและเด็กชายไม่มีความแตกต่างด้านความสามารถและสติปัญญา พฤติกรรมของหญิงและชายที่แตกต่างกันไปเกิดจากการเรียนรู้ที่สั่งสมมาจากพ่อแม่และสถานศึกษานั้นเอง

นอกจากนั้นในการมองพฤติกรรมของสตรี ผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีบทบาทแล้ว การมองถึงพฤติกรรมของสตรีผ่านกรอบแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยม เป็นสิ่งที่น่าสนใจไม่น้อยโดยการมองที่ผู้หญิงมีความเหลื่อมล้ำในสังคม แนวความคิดในการอธิบายบทบาทของสตรี ผู้วิจัยใช้ฐานความคิดอยู่บนพื้นฐานข้อสมมุติฐาน โครงสร้างแบบชายเป็นใหญ่ (Engels, 1972 : 13-21) การศึกษา ที่มุ่งศึกษาปัจจัยสำคัญในสังคมที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่ระบบชายเป็นใหญ่ มองผ่านระบบความสัมพันธ์ ระหว่างชายกับหญิงเป็นที่ เป็นความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานที่เป็นธรรมชาติที่สุดที่มนุษย์พึงมีต่อกันแต่ว่าในความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานที่สุดที่มนุษย์พึงมีต่อมนุษย์ถูกบิดเบือนไป โดยเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ ดังนั้น การศึกษาบทบาทของสตรีในมิติทางสาธารณะจะต้องอธิบายด้วยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์จริงในสังคมจากการสังเกต ข้อมูลเชิงปรากฏการณ์แสดงการแบ่งแยกหน้าที่การทำงานเริ่มต้นในครอบครัวจากการกำเนิดบุตรนำไปสู่ครอบครัวจากระบบบิดาเป็นใหญ่สู่ การควบคุมบัญชาครอบครัว ในกระบวนการนี้ภรรยาและลูก ๆ ได้กลายเป็นทาสและทรัพย์สินเบื้องต้นของสามี

และเอนเจล (Engels, 1972 : 13-21) ยังกล่าวอีกว่า ระบบสามีภรรยาเดี่ยว (Monogamy) ในปัจจุบันและแบบแผนการครอบครองทรัพย์สิน ทรัพย์สินของครอบครัวเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดระบบบิดาเป็นใหญ่ และจากเหตุนี้เองทำให้เกิดสถานภาพอันต่ำต้อยของภรรยาและบุตร การให้กำเนิดบุตรชายเพื่อการสืบมรดกของครอบครัว และการควบคุมมิให้ทรัพย์สินกระจายไป เอนเจลได้เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาว่า เหมือนกับการแบ่งชนชั้นทางสังคม ซึ่งการเป็นปัจจัยการผลิตของชนชั้นนายทุน ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้นระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมาชีพ โดยความขัดแย้งระหว่างเพศในครอบครัวสามีเป็นชนชั้นนายทุน (Bourgeois) และภรรยาเป็นตัวแทนของชนชั้นกรรมาชีพ (Proletariate) ถ้ามองในแง่นี้ครอบครัวก็จะเป็นการย่อส่วนหรือเป็นรูปแบบเล็ก ๆ ของสังคม เอนเจลพยายามที่จะเชื่อมโยงปัญหาความขัดแย้งระหว่างเพศไปสู่ปัญหาความขัดแย้งทางชนชั้น แต่คำอธิบายของเอนเจลที่สอดคล้องกับมากซ์เกี่ยวกับสถานะเป็นรองของภรรยาในกรอบระบบรวมศูนย์หรือระบบบิดาเป็นใหญ่ ไม่ได้ได้รับการสนับสนุนเป็นเอกฉันท์จากเหล่านักสตรีนิยม (Engels, 1972 : 13-21) มีนักสตรีนิยมให้คำอธิบายว่า ที่สตรีเป็นส่วนรองหรือส่วนค้อยของผู้ชาย เนื่องจากสตรีไม่สามารถสร้างคุณค่าในตนเองได้ เช่นที่ผู้ชายทำ ในขณะที่การกระทำของผู้ชายถูกมองว่ามีคุณค่าในการกระทำ แต่การกระทำของสตรีกลับเป็นสิ่งที่ต้องทำเนื่องจากเป็นหน้าที่ที่ต้องทำอยู่แล้ว เช่น การมีบุตร การตั้งครรถือเป็นธรรมดา และ เอนเจลสรุปว่า พัฒนาการผลิตสัมพันธ์กับการถือครองทรัพย์สิน ความแตกต่างด้านรายได้ ความขัดแย้งระหว่างชนชั้น ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันในสังคมจะเกิดขึ้นจากสาเหตุทางเศรษฐกิจและการแบ่งชั้นในสังคมแต่ละยุค คือ ผู้หญิงยุคโบราณใช้ชีวิตอยู่ตามธรรมชาติ เก็บของป่าล่าสัตว์ มีสิทธิเท่าเทียมกับเพศชายทั้งด้านเศรษฐกิจและการตัดสินใจ และผู้หญิงในสังคมชนเผ่ามักถูกกีดกันไม่ให้มีส่วนร่วมสาเหตุมาจากการแลกเปลี่ยนและความสามารถเฉพาะทาง ผู้ชายมีบทบาทในการล่าสัตว์ ติดต่อกับการค้ากับคนภายนอก บทบาทของผู้หญิงจึงลดความสำคัญลง ส่วนผู้หญิงในสังคมก่อนอุตสาหกรรมมีภารกิจที่ซับซ้อนและมีอิสระมักประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว รวมทั้งผู้หญิงในสังคมก่อนอุตสาหกรรมมักถูกเอาเปรียบจากผู้ชาย ชีวิตเริ่มต้นของผู้หญิงมาจากการใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ผู้ชายจะมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการพัฒนาจึงมีอำนาจในการกำหนดเงื่อนไขทางสังคม รวมทั้งกีดกันการมีสิทธิของผู้หญิง แม้แต่บทบาทของผู้หญิงก็ยังถูกจำกัดอยู่ในหน้าที่ดั้งเดิม (Primary) ที่เกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์ คือ การเป็น มารดา ภรรยาและบุตรเป็นหลัก ส่วนบทบาทฐานะผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Community Leaders and Change Agents) มีน้อยมาก ผู้หญิงไม่อยู่ในฐานะมีอำนาจการตัดสินใจใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น

ทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรเหล่านั้นส่วนใหญ่ผู้หญิงจัดหาและร่วมผลิต แต่ผู้ชายมีอำนาจจัดสรร

ส่วนแมคคินนอน (Mckinnon. 1980 : 21) ชี้ว่า โลกประสบการณ์ของผู้ชาย
เป็นโลกที่อยู่ภายใต้คำสั่งการของผู้ชาย กระบวนการให้คุณค่าของผู้ชายสตรีเป็นเพียงผู้
กระทำ สตรีจะพ้นจากเงื่อนไขนี้ได้ก็ต่อเมื่อเป็นอิสระจากกระบวนการผลิตซ้ำทางชีวภาพ
ทั้งหลาย เช่น การให้กำเนิดเด็ก และบทบาทในการเลี้ยงดูเด็ก โดยนัยนี้คำว่า “เพศ” (Sex)
จึงมีความหมาย 2 นัย คือ เพศ ที่หมายถึง ความแตกต่างทางชีวภาพ (Sex as Gender :
Biological Difference) และเพศ ที่หมายถึงเพศสภาพอันเป็นผลที่ผ่านจากการจัดเกลาทางสังคม
(Sex as Sexuality : Gender Socialization) กระบวนการรับรู้เรื่องเพศตามการจัดเกลาของสังคม
มีผลทำให้สตรียอมรับว่าตนเองมีค่าเป็นเพียงวัตถุทางเพศที่เกิดมาสำหรับผู้ชาย ด้วยเหตุผลของ
แมคคินนอนต่อการแพร่กระจายของลัทธิเพศนิยมที่มีอิทธิพลครอบคลุมทุกส่วนของสังคมไม่
เฉพาะแต่ในครอบครัว ดังนั้นถ้าต้องการทราบว่าลัทธิเพศนิยมในสังคมหนึ่งเกิดขึ้นได้อย่างไร
สิ่งที่ต้องศึกษาคือ โครงสร้างในครอบครัวของสังคมนั้น ๆ เพราะครอบครัวมิได้เป็นแต่เพียง
ส่วนหนึ่งในโครงสร้างสังคม แต่ยังเป็นศูนย์กลางของระบบต่าง ๆ ในสังคม บทบาทและ
สถานภาพของครอบครัวในสังคมที่มีการสืบทอดมรดก เป็นจุดที่ต้องศึกษา ปฏิสัมพันธ์
ระหว่างครอบครัวกับสังคม อาจเป็นสาเหตุของลัทธิเพศนิยมที่มีผลในการกดขี่สตรีเพศ ดังนั้น
จึงเกิดแนวคิดในการพัฒนาบทบาทผู้หญิงให้เป็นผู้มีส่วนร่วมพัฒนาสังคม (Women in
Development) จำแนกได้ 3 ประเด็น คือ 1) บทบาทการผลิต (Production) 2) บทบาทใน
การสืบทอดเผ่าพันธุ์ (Reproduction) และ 3) บทบาทเพื่อชุมชน (Community Management)
บทบาทสำคัญของผู้หญิงในการพัฒนาสังคมเป็นความสามารถตามความถนัดและความพอใจ
ของตน สังคมจึงผลักดันบทบาทผู้หญิงภายในบ้านและบทบาทผู้ชายภายนอกบ้าน ใน
การมอบบทบาทสำคัญที่จะทำให้เกิดภาวะผู้นำนั้น จึงต้องให้ความสำคัญบทบาทในครอบครัว
การศึกษา ศาสนา การเมือง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงต้องกำหนดแนวทางการพัฒนาผู้หญิงด้วยการ
พัฒนาศักยภาพของผู้หญิงทุกมิติ และการพัฒนาจิตสำนึกแบบวิเคราะห์มากกว่าจิตสำนึกแบบ
ครอบงำแล้วจึงพัฒนาศักยภาพการใช้ชีวิตในชุมชน ดังนั้นสังคมมักให้คุณค่าและประเมิน
บทบาทผู้หญิงน้อยมาก ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทที่จำกัดและควรส่งเสริมความเสมอภาคระหว่าง
หญิงชาย จึงมีแนวคิดว่าการวิเคราะห์บทบาทของหญิง ชายขึ้นอยู่กับผลกระทบจากนโยบาย
ระเบียบข้อบังคับหรือตัวบทกฎหมายตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นทั้งหญิงชาย

รากฐานสำคัญในการสร้างบทบาทสำคัญทางสังคม ภายใต้ระบบชายเป็น
ใหญ่อาจพิจารณาจากพฤติกรรมที่มีหลายแนวคิดที่ซับซ้อนและตีความได้หลายมุมมอง เช่น

การที่ผู้หญิง เข้า มามีบทบาทสำคัญนั้นมาจากการที่ถูกกีดกัน (Excluded People) สิทธิที่พึงมี ในสังคม อาทิ กลุ่มสตรี กลุ่มคนพิการ แนวคิดของซิงห์และไตติ (Singh and Titi. 1995 : 400) ระบุว่า การได้มา ซึ่งอำนาจในการกำหนดบทบาทนั้นควรเปลี่ยนเป็นการให้อำนาจกับตนเอง (Self Empowerment) จึงเหมาะสมกับการอธิบายปรากฏการณ์ของกลุ่มที่ด้อยอำนาจ และถูกกีดกันในประเทศที่กำลังพัฒนา ส่วนการพัฒนาภายใต้การสร้างบทบาทสำคัญ เป็นการ มองว่าการที่บุคคลหรือกลุ่มถูกกีดกัน ทำให้ต้องต่อสู้เรียกร้องสิทธิและผลักดันให้ได้รับการ ขอมรับในการดำรงอยู่ (Viability) ที่มีสิทธิประโยชน์เป็นที่พอใจ (Profitability) ภายใต้อารมณ์ โศกนาฏของโลกที่มีทุนนิยมกำกับ ได้แก่สิทธิพลครอบครัวและส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ทุก ระดับชั้น กลุ่มที่ถูกกีดกันจึงต้องการจะได้รับการยอมรับจากสังคม ยิ่งถ้าได้รับโอกาสให้ร่วม คิดและแสดงพลังของกลุ่มก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงสังคม การศึกษาแนวนี้มุ่งศึกษาการสร้าง บทบาทสำคัญในระดับชุมชนหรือท้องถิ่นมากกว่าระดับภูมิภาค เพื่อใช้วิเคราะห์การเกิดอำนาจ และบทบาทสำคัญของกลุ่มผู้หญิงในชุมชนเป็นหลัก

ในการพัฒนาบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี มาจาก แนวคิดของเนลสัน (Nelson, Cynthia. 1974 : 27) สรุปว่าการพัฒนาจะต้องเริ่มสร้างแนวคิด จากการศึกษาผู้หญิงถูกเอาเปรียบหรือมีฐานะด้อยกว่าผู้ชาย ผู้หญิงจึงพยายามสร้างอำนาจ โดย มองว่าหากอำนาจจำกัดอยู่เฉพาะกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ผู้ชายย่อมจะเป็นผู้ที่มี อำนาจและมีบทบาทในที่สาธารณะมากกว่า แต่หากว่าอำนาจ หมายถึง ความสามารถในการ ให้กำเนิด การสร้างหรือกำหนดบุคคลิกภาพ การปลูกฝังค่านิยมด้านการให้ความรักหรือความ เกลียดแก่สมาชิกในครอบครัว ใครมีชีวิตอยู่รอดหรือไม่ถือเป็นอำนาจที่อยู่ในมือของผู้หญิง กล่าวได้ว่าผู้ชายสร้างอำนาจในพื้นที่สาธารณะ ส่วนผู้หญิงสร้างอำนาจพื้นที่ในบ้าน สะท้อน ให้เห็นการแบ่งบทบาทและความสัมพันธ์ของชายหญิงในการพัฒนาสังคม ผู้หญิงและผู้ชาย ต้องมีบทบาทร่วมกันในการพัฒนาประเทศจึงจะประสบผลสำเร็จ อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวถึง การพัฒนา โจ โรแลนด์ (Jo Rowlands. 1980 : 3-7) กล่าวในหนังสือเรื่อง "Questioning Empowerment : Working the Women in Honduras" ว่าแนวคิดใน การพัฒนาสตรีคือ สตรี มนุษย์เกิดขึ้นจากการสร้าง "ทฤษฎีการเจริญเติบโตใหม่" ในการต่อต้านอำนาจรัฐ โดยเน้น การพัฒนาจากบนลงล่าง (Top-down) ไปสู่การพัฒนาจากล่างสู่บน (Bottom-up) กล่าวว่ กระแสความก้าวหน้าพัฒนาจากผู้ที่มีความพร้อมกว่าไปยังผู้ที่ด้อยกว่า

2.2 แนวคิดที่ว่าด้วยความเสมอภาค การพัฒนาและสันติภาพ

จากอดีตถึงปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า การเลือกปฏิบัติทางเพศยังคงดำรงอยู่ในหลายมิติของชีวิตทั่วโลก ฉะนั้นประเด็นการสร้างเสมอภาคระหว่างบทบาทหญิงชาย จึงเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา จากรายงานนโยบายของธนาคารโลก (World Bank) กล่าวว่า การสร้างเสมอภาคระหว่างบทบาทหญิงชาย เป็นวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนา ความสำเร็จของ ตัวปัญหาเอง และเพราะความเสมอภาคระหว่างเพศจะช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถของประเทศในการสร้างความเจริญเติบโต ในการลดความยากจน ในการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมความเสมอภาคในมิติหญิงชาย จึงเป็นส่วนสำคัญของกลยุทธ์การพัฒนาที่มุ่งเน้นให้ทุกคนทั้งหญิงชายหลุดพ้นจากความยากจน สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้ ทั้งนี้รายงานของธนาคารโลกฉบับดังกล่าวได้นำเสนอกลยุทธ์ 3 ประการในส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ (กรมส่งเสริม การปกครองท้องถิ่น, 2550 : 11) ได้แก่

2.2.1 การปฏิรูปเชิงสถาบันด้วยการสร้างกฎระเบียบและองค์กร เพื่อสร้างสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมระหว่างสตรีและผู้ชาย การปฏิรูประเบียบและองค์กรด้านกฎหมาย และด้านเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการเพื่อวางพื้นฐานของสิทธิและ โอกาสที่เท่าเทียมกันสำหรับสตรีผู้ชาย เนื่องจากกฎหมายในหลายประเทศยังมีได้ให้สิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย การปฏิรูปกฎหมายจึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายครอบครัว รวมทั้งการป้องกันการใช้ความรุนแรง สิทธิการถือครองที่ดิน การจ้างงาน และสิทธิทางการเมือง

2.2.2 การส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจที่เสริมแรงจูงใจให้มีการจัดสรรทรัพยากร โดยเสมอภาคและเน้นการมีส่วนร่วม รายได้ที่สูงขึ้น และระดับความยากจนที่ลดลง มีแนวโน้มที่จะช่วยลดความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศในด้านการศึกษา การสาธารณสุข และโภชนาการ ผลผลิตที่สูงขึ้น และ โอกาสการจ้างงานใหม่ๆ จะช่วยลดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในการจ้างงาน รวมทั้งการลงทุน โครงสร้างพื้นฐานด้านประปา การพลังงาน และการจราจรขนส่ง จะช่วยลดความไม่เท่าเทียมกันในมิติหญิง-ชาย ในแง่ที่สตรีต้องเป็นผู้แบกรับภาระทั้งหมด

2.2.3 ใช้มาตรการเชิงรุกและมาตรการพิเศษ เพื่อแก้ไขปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ในการควบคุมทรัพยากรและสิทธิทางการเมือง โดยเหตุที่การปฏิรูปกฎระเบียบองค์กรควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจอาจไม่เพียงพอสำหรับการแก้ไขปัญหาหรือผล

ที่ได้อาจต้องใช้ระยะเวลายาวนานจึงจำเป็นต้องมีมาตรการเร่งด่วน เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวใน ระยะสั้นและระยะกลาง โดยมองว่ากลยุทธ์ทั้ง 3 จะเป็นแนวทางและเครื่องมือที่สำคัญในการ สร้างให้เกิดความเสมอภาคระหว่างบทบาทหญิง-ชาย ขึ้นในสังคม และเชื่อมั่นว่าความเสมอ ภาคดังกล่าวคือหัวใจในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลกได้ในทุก มิติของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในมิติทางการเมือง วัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ความเสมอภาคระหว่างบทบาทหญิงชาย จะเป็นกุญแจสำคัญที่ จำเป็นสำหรับการพัฒนาแล้ว ความเสมอภาคดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์กับการสร้างสันติภาพ ในทุกระดับ กล่าวคือ การที่มนุษย์หญิงชาย อยู่ร่วมกันโดยตระหนักและสำนึกรู้ว่าตนเองมี ความเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้อื่น โดยเฉพาะในมิติของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความตระหนัก และสำนึกดังกล่าวยังจะทำให้หญิงชาย และคนในทุกกลุ่มในสังคมยอมรับในความแตกต่าง หลากหลายนั้น และจะนำมาซึ่งการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขสืบไป

2.3 แนวคิดว่าด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนา

แนวคิดการนำสตรีเข้ามาสู่การพัฒนา (Integrating Women in Development) ถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกโดยองค์การสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. 1975 จากนั้นมา องค์การระหว่างประเทศองค์กรต่าง ๆ ได้กำหนดให้ “สตรีกับการพัฒนา” (Women in Development) เป็นโปรแกรมหนึ่งของการพัฒนา เพื่อสร้างความมั่นใจว่า ทรัพยากรมนุษย์ที่มี จำนวนมากถึงครึ่งหนึ่งของประชากรโลกไม่ถูกละเลยในการนำไปใช้ประโยชน์ และเป็น แนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดกับสตรี ได้แก่ ปัญหาเรื่องการขาดโอกาสในสังคม ปัญหาความยากจนและปัญหาด้านการไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่ แม้ว่า ปัญหาอันเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียมทางเพศระหว่างหญิงชาย ยังคงปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ทุกสังคม โดยเฉพาะเรื่องการมีส่วนร่วมของสตรี ในกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของ สตรีมีนัยสะท้อนให้เห็นถึง “อำนาจ” ของสตรีในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองร่วมกับ ผู้อื่น มิได้เป็นเพียงผู้ที่รอผลจากการตัดสินใจของผู้อื่นเท่านั้น ฉะนั้นประเด็นของการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนา จึงเป็นอีกมิติหนึ่งของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทาง การเมืองของสตรี ทั้งนี้กระบวนการและบทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมของสตรีมี 5 ขั้นตอน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. 2550 : 12) คือ

2.3.1 การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ได้แก่ การตระหนักถึงปัญหา การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา การกำหนดและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ตลอดจน ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

2.3.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ เป็นขั้นตอนการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ ตลอดจนกำหนดวิธีการในการดำเนินโครงการ

2.3.3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่จะต้องทำประโยชน์ให้กับโครงการ ซึ่งอาจจะเป็นการออกทุนทรัพย์ วัสดุ แรงงาน หรือการบริหาร และประสานงาน ตลอดจนการติดต่อกับภายนอกตามแผนงานที่วางไว้

2.3.4 ขั้นรับผลของโครงการ เป็นขั้นที่ได้รับผลประโยชน์หรือผลเสียที่อาจตามมา ซึ่งอาจจะเป็นผลทางวัตถุหรือจิตใจที่อาจจะกระทบไปสู่บุคคลและสังคม

2.3.5 การมีส่วนร่วมในการประเมินและสรุปผลของโครงการเป็นขั้นพิจารณาคุณค่าของโครงการที่ดำเนินมาว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่ การประเมินในขั้นนี้อาจกระทำระหว่าง การดำเนินงานหรือภายหลังจากโครงการเสร็จสิ้นแล้วก็ได้

รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาคารไม่มีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนา โดยการจัดทำโครงการใหม่ ๆ เพื่อกระตุ้นให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา แม้กระนั้นรัฐยังได้มองข้ามเงื่อนไขที่ทำให้หญิงชายตอบสนองต่อการพัฒนาแตกต่างกัน ทำให้มองไม่เห็นถึงอุปสรรคที่แท้จริง ซึ่งทำให้สตรีไม่สามารถเข้าร่วมในการพัฒนาได้อย่างเท่าเทียม แต่อย่างไรก็ตาม มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าแนวคิดการส่งเสริม/นำสตรีเข้าสู่พัฒนานั้นตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า “สตรีมีปัญหา” เป้าหมายของ การแก้ปัญหาจึงเน้นที่สตรี โดยเป็นกลุ่มที่แยกออกต่างหากจากกระบวนการพัฒนาด้วย ประเด็นสตรีจึงเป็นประเด็นที่ถูกเสริมเพิ่มเติมเข้าไป โดยเป็นเพียงส่วนรอบนอกของกระบวนการพัฒนากระแสหลัก การดึงสตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น ยังมุ่งเน้นในเรื่องของการสร้างรายได้ และเน้นให้สตรีกลายเป็นแม่บ้าน (House Wifization) และวางแผนครอบครัว พร้อมทั้งมองว่าการดึงสตรีเข้าสู่การพัฒนาเป็นการเพิ่มภาระรับผิดชอบให้กับสตรีมากขึ้น เป็นการเพิ่มขีดความสามารถในงาน การผลิตให้แก่สตรี โดยมีได้เชื่อมโยงถึงความรับผิดชอบของสตรีในส่วนงานบ้านด้วย จุดนี้จึงทำให้กลายเป็นการเพิ่มภาระการทำงานแก่สตรีให้หนักขึ้นไปอีก

2.4 แนวคิดว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี

การจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี คือ การปฏิบัติไม่เหมือนกัน การแบ่งแยก กีดกันหรือการจำกัดใด ๆ เพราะเหตุที่เป็นเพศหญิง การที่ผู้ที่ถูกเลือกปฏิบัติไม่ได้รับสิทธิที่พึงมีพึงได้เกิดความไม่เท่าเทียม ไม่เสมอภาคกับบุรุษ เกิดความลำเอียงหรืออคติขึ้น ผลก็คือความไม่เป็นธรรมต่อผู้ถูกเลือกปฏิบัติ ซึ่งกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ด้าน

การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมและสิทธิของประชาชนหรือสิทธิทางแพ่งอื่น ๆ ที่ต้อง เสื่อมเสียหรือสูญสิ้นไป

การเลือกปฏิบัติต่อสตรีอาจเกิดขึ้นจากรัฐเป็นผู้เลือกปฏิบัติเอง ผ่านกลไก ต่าง ๆ ของรัฐ ซึ่งอาจจะเป็นในรูปของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ หรือเกิดจากการปฏิบัติ ของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการใช้หรือตีความบทบัญญัติของกฎหมาย หรือระเบียบ ข้อบังคับ การเลือกปฏิบัติต่อสตรียังอาจเกิดจากปัจเจกชนหรือองค์กร กลุ่มคน ชุมชน ได้เช่นเดียวกัน และไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้นที่เลือกปฏิบัติต่อสตรี เนื่องจากสตรีก็อาจจะเลือก ปฏิบัติต่อสตรีด้วยกันเองก็ได้

การเลือกปฏิบัติทางตรง มักจะเกิดขึ้นเมื่อกฎหมาย ข้อบังคับทางศาสนา และระเบียบต่าง ๆ ห้ามมิให้สตรีเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้เท่าเทียมผู้ชาย รูปแบบของการกีด กันทางตรงที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ การมีข้อกำหนดมิให้สตรีดำรงตำแหน่งบางตำแหน่ง การเลือกปฏิบัติทางอ้อม จะเกิดขึ้นเมื่อระเบียบทางสังคม บรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคม ห้ามมิให้สตรีเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การไม่จ้างสตรีเข้าทำงานในตำแหน่งที่ถูกมองว่าเป็น “งานของผู้ชาย” แม้ว่ากฎหมายจะบัญญัติว่าสตรีและผู้ชายมีโอกาสเท่าเทียมกันในการจ้างงาน การเลือกปฏิบัติทางอ้อมที่เกิดขึ้นเช่นนี้เรียกว่า “การกีดกันในทางปฏิบัติ” เป็นเรื่องที่แก้ไขยาก อีกรูปแบบหนึ่งของการเลือกปฏิบัติทางอ้อม คือ การเลือกปฏิบัติโดยระบบ เป็นลักษณะที่กีด กันสตรีที่เกิดขึ้นจากนโยบายและแนวทางการปฏิบัติที่ยึดถือและปฏิบัติกันอยู่ในสถาบันต่าง ๆ ในสังคม

การจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบจะนำไปสู่การที่สตรีได้รับการ ปฏิบัติที่ดีและเท่าเทียมกันกับผู้ชาย สตรีจะไม่ถูกกล่าวหาว่าฉลาดน้อยกว่าผู้ชาย และจะไม่ ถูกมองว่าไร้เหตุผล ไม่มีความสามารถในการใช้ดุลพินิจที่ถูกต้อง สตรีจะไม่ถูกมองว่าใช้อารมณ์ ตลอดจนจะไม่ถูกมองในลักษณะที่เป็นสิ่งที่ติดมากับเพศหญิง อาทิเช่น การถูกมองว่าเป็นเพศที่ อ่อนแอหรือเป็นเพศที่มีหน้าที่เพียงผู้ดูแลบ้านและลูก อย่างไรก็ตามการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี มิได้หมายความว่าสตรีจะกลายเป็นเพศที่ผู้ชาย หากแต่หมายถึงว่าสตรีจะมีโอกาสในการพัฒนา ศักยภาพได้อย่างเต็มที่ จะเป็นคนที่มีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับผู้ชายในทุก ๆ ด้าน

การจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีนั้นมักถูกมองข้ามไปว่า จริง ๆ แล้วการ จัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีจะทำให้สังคมโดยรวมได้รับประโยชน์ ผู้ชายเองก็ได้ประโยชน์ เนื่องจากว่า สมาชิกในสังคมไม่ว่าหญิงหรือชาย ก็ล้วนแต่จะมีโอกาสเดินทางไปตามแนวทางที่ตนปรารถนามากกว่าตามแนวทางที่ถูกกำหนดจากเพศที่ถ่ายทอดผ่านการขัดเกลาทางสังคม การ

เลือกทางเดินที่ปรารถนาเติมไปด้วยการยอมรับ จะทำให้สตรีพัฒนาศักยภาพตนเองที่จะนำไปสู่การพัฒนา (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. 2550 : 13)

2.5 แนวคิดว่าด้วยความเสมอภาคหญิงชาย (Gender Equality)

แนวคิดว่าด้วยความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย หมายถึง ความเท่าเทียมกันในสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบและโอกาสของหญิงชาย ของเด็กหญิงและเด็กผู้ชาย โดยที่ความเสมอภาคไม่ได้หมายความว่า สตรีและผู้ชายจะต้องเหมือนกัน หากแต่หมายถึงว่าสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ และโอกาสต่าง ๆ ทางสังคมจะต้องไม่ถูกกำหนดหรือขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นเกิดเป็นสตรีหรือผู้ชาย

ความเสมอภาค ยังหมายถึง หญิงชายมีสถานภาพที่เท่าเทียมกันในการใช้สิทธิของความเป็นมนุษย์อย่างเต็มที่ ซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนได้รับประโยชน์จากผลของการพัฒนานั้นด้วยความเสมอภาคระหว่างหญิงชายนอกจากเป็นประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนแล้ว ยังเป็นเงื่อนไขและตัวชี้วัดการพัฒนาแบบยั่งยืนที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาอีกด้วย

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการที่สตรีไม่ได้รับความเสมอภาคในสังคมเท่าเทียมกับผู้ชายมาเป็นเวลานานแล้ว ด้วยสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างและไม่เท่ากัน ทำให้ในบางครั้งความเท่าเทียมหรือเสมอภาคในโอกาสของสตรีอาจจะยังไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหานี้ได้

2.5.1 แนวคิดพื้นฐานในการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย มีดังนี้

1) มิตិความสัมพันธ์หญิงชาย เป็นที่เห็นได้ชัดว่า ในทุกสังคมจะมีการกำหนดบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายไว้แตกต่างกันไป สังคมจะมีหน้าที่ชัดเจนทำให้หญิงชายรู้จักและปฏิบัติหน้าที่ที่แตกต่างกันตามที่สังคมคาดหวัง โดยบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายนี้จะเปลี่ยนแปลงได้ตามโครงสร้างทางสังคมซึ่งได้แก่ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี การศึกษา ครอบครัว ซึ่งเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และยังสัมพันธ์กับอายุ ชาติพันธุ์ และชนชั้นอย่างเลี่ยงไม่ได้

2) เพศ เป็นการจำแนกสตรีและผู้ชายตามสรีระ อวัยวะ ร่างกายที่มีมาตั้งแต่เกิด ซึ่งเป็นการจำแนกที่เหมือนกันทั่วโลก และเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก

3) การส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ ช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของคนยากจนในสังคม ซึ่งการส่งเสริมความเสมอภาคยังครอบคลุมถึงการส่งเสริมให้สตรีและผู้ชายมีสิทธิแรงงานและสิทธิมนุษยชนที่เหมือนกัน การให้คุณค่าและโอกาสทางสังคมที่เท่าเทียมกันต่อสตรีและผู้ชายในด้านของความรับผิดชอบและด้านปริมาณงานและอำนาจใน

การตัดสินใจ

4) การส่งเสริมความเสมอภาค มิใช่เป็นเพียงสิทธิของบุคคลที่จะต้องได้รับ แต่ยังเป็นแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ซึ่งต้องได้รับการดำเนินการอย่างต่อเนื่องอีกด้วย ในการส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. 2550 : 14) มีหลักการ ดังนี้

4.1) การบรรลุเป้าหมายในการส่งเสริมความเสมอภาคนั้นเป็นสิ่งที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกทั่วทั้งสังคม มิใช่เป็นเพียงความรับผิดชอบของสตรีหรือผู้ชายเท่านั้น

4.2) ควรมีการกำหนดมาตรการพิเศษ โครงการหรือกิจกรรมพิเศษ ให้ครบวงจรเพื่อแก้ปัญหาความไม่เสมอภาค ความรุนแรง และปัญหาที่มีต่อสถานภาพของสตรีทันทีที่พบว่า มีปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้น

4.3) การส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างหญิงชายนั้น จะนำไปสู่ประโยชน์และความสุขแก่สังคมโดยรวม

4.4) ใช้หลักการในการส่งเสริมความเสมอภาคในการวางแผนทุกระดับตั้งแต่เริ่มต้นและในทุกขั้นตอนของการวางแผน โครงการ/กิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับสูงตั้งแต่การกำหนดนโยบาย แผนงาน และงบประมาณ

4.5) กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นจะต้องมีการคำนึงถึงความต้องการของสตรี ตั้งแต่ความต้องการพื้นฐานซึ่งสัมพันธ์กับความต้องการในด้านปัจจัยสี่ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน รวมถึงความต้องการในการทำงานและความต้องการในเชิงโครงสร้างหน้าที่ ซึ่งสัมพันธ์กับสถานภาพและการเข้าถึงและควบคุมการใช้ทรัพยากร รวมถึงผลประโยชน์ที่ไม่เสมอภาคระหว่างหญิงชาย

4.6) ควรคำนึงถึงความแตกต่างทางสังคมในมิติอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย อาทิ อายุ ชาติพันธุ์ ชนชั้น ฐานะ ศาสนา เพราะหากยังมีการแบ่งแยกความแตกต่างหรือความไม่เสมอภาคกันในมิติต่าง ๆ ดังกล่าว ก็อาจจะนำไปสู่ความไม่เสมอภาคในความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายได้ และหากไม่มีความเสมอภาคของบทบาทความสัมพันธ์หญิงชายแล้วก็จะก่อให้เกิดความรุนแรงในความไม่เสมอภาคในมิติอื่น ๆ เช่นเดียวกัน

4.7) กิจกรรมและโครงการดำเนินงานต่างๆ ควรมีการเน้นให้เกิดการสร้างพลังและเน้นการสร้างเครือข่ายทุกระดับ เพื่อเป็นการสนับสนุน รวมพลัง และ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารกัน โดยเฉพาะในเรื่องของสิทธิต่างๆ เพราะปัญหาสำคัญเกี่ยวกับสิทธิก็คือ การละเมิดสิทธิและกีดกันไม่ให้สิทธิ ดังนั้นการให้ความรู้เรื่องสิทธิจึงไม่ได้เป็นทางออกของปัญหา ทางออกควรจะเป็น การกระตุ้นให้เกิดการจัดการละเมิดและกีดกันทั้งในระดับโครงสร้างสังคมและบุคคล ดังนั้น กลวิธีจึงต้องใช้ทั้งการทำให้เป็นปัญหาส่วนรวม ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว นอกจากนี้ การนำเสนอปัญหาต่อสาธารณะและการใช้กระบวนการทางกฎหมายหรือศาล ข้อมูลและความต่อเนื่องในกระบวนการดำเนินการ การรวมพลังและการสร้างเครือข่ายจึงเป็นยุทธศาสตร์การสร้างความเสมอภาคระหว่างหญิงชายด้วย

2.6 แนวคิดว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ถือเป็นแนวคิดที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่งในประเด็นของการพัฒนาปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาตามแนวคิดทฤษฎีความทันสมัย (Modernization) ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจนำ สร้างให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน สังคม ทั้งในระดับประเทศและระดับโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ “ยิ่งพัฒนาคนจนยิ่งยากจน” การเกิดขึ้นของแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นแนวการพัฒนาที่ถูกนำเสนอขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาอันเนื่องจากการพัฒนาที่เน้นการไปสู่ความทันสมัยหรือการกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) ทั้งนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบ 3 ประการ กล่าวคือ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2550 : 15)

2.6.1 องค์ประกอบด้านสังคม-วัฒนธรรม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับวัฒนธรรมและภาระผูกพันที่มีต่อประชาชนในรุ่นต่อๆ ไป

2.6.2 องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ อันมีเป้าหมายเพื่อการเจริญเติบโต โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ

2.6.3 องค์ประกอบด้านการเมือง คือ การให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและชุมชน

จะเห็นได้ว่าหลักคิดที่สำคัญของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่ที่การให้ความสำคัญแก่ การพัฒนามิติ/ด้านต่าง ๆ ในสังคมอย่างเป็นองค์รวม คือ การพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่ละทิ้งวัฒนธรรมและทำลายสิ่งแวดล้อมหรือสร้างผลกระทบในลักษณะที่ทำลายสังคม นอกจากนี้การพัฒนาที่ยั่งยืนยังมีนัยที่สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาที่เน้นให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะ เป็นหญิงชายหรือกลุ่มคนจนคนยากไร้ ผู้ร่ำรวย เพราะการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องตั้งมั่นอยู่บนฐานการพัฒนาแบบองค์รวม รวมทั้งยังจำเป็นต้องมีการสะท้อนแนวคิดจากมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย เพื่อให้เห็นแง่มุมของปัญหาและแนวทางในการแก้ไขอย่างรอบด้านมากที่สุด

3. กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรี

3.1 รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ที่ตราไว้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก วันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 ให้ความสำคัญกับสิทธิสตรี ทั้งนี้ เพราะรัฐธรรมนูญฉบับนี้ให้การคุ้มครองประชาชนทุกคนเท่าเทียมกันและเหมือนกัน เพียงแต่มาตราต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสตรีจะเป็นการยกเลิกการกีดกันสตรีที่พึงจะได้รับสิทธิ ดังนั้น สิทธิสตรีที่ระบุในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 จึงเป็นการทำให้สตรีได้มีโอกาสเข้าไปถึงสิทธิอันพึงมีมากขึ้น ส่วนประเด็นสิทธิสตรีนั้นปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ 7 ประเด็น 7 มาตรา (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550 : 18-22) ดังนี้

3.1.1 ความเสมอภาค

มาตรา 30 บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือเพื่อส่งเสริมบุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม

3.1.2 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

มาตรา 40 บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ

3.1.3 สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ

มาตรา 52 เด็ก เยาวชน สตรีและบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากรัฐ ให้ปราศจากการใช้ความรุนแรง และการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ทั้งนี้ สิทธิได้รับการบำบัดฟื้นฟูในกรณีที่มีเหตุดังกล่าว

3.1.3 แนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุข การศึกษา และ

วัฒนธรรม

มาตรา 80 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

(1) คุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาปฐมวัย ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้าง และพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัวและชุมชน รวมทั้งสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพและผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้

3.1.4 แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

มาตรา 87 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

(1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ

(3) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น

(4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุน พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่

(5) ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยสุจริตและเที่ยงธรรม

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตรฐานนี้ต้องคำนึงถึงสัดส่วนของหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน

3.1.5 วุฒิสภา

มาตรา 114 การสรรหาสมาชิกวุฒิสภาให้คำนึงถึงความรู้ เชี่ยวชาญหรือประสบการณ์ที่จะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของวุฒิสภาเป็นสำคัญ และให้คำนึงถึงองค์ประกอบจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน โอกาสและความเท่าเทียมกันทางเพศ สัดส่วนของบุคคลใกล้เคียงกัน รวมทั้งการให้โอกาสกับผู้ด้อยโอกาสทางสังคมด้วย

3.1.6 การตราพระราชบัญญัติ

มาตรา 152 การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติที่ประธานสภา

ผู้แทนราษฎรวินิจฉัยว่ามีสาระสำคัญเกี่ยวกับเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุหรือผู้พิการ/ทุพพลภาพ หากสภาผู้แทนราษฎร มิได้พิจารณาโดยกรรมาธิการเต็มสภา ให้สภาผู้แทนราษฎรตั้งคณะกรรมการวิสามัญ ประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนเกี่ยวกับบุคคลประเภทนั้นมีจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของกรรมาธิการทั้งหมด ทั้งนี้โดยมีสัดส่วนหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน

แม้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 บัญญัติเกี่ยวกับความเสมอภาค เท่าเทียมกัน และการไม่เลือกปฏิบัติระหว่างชายหญิง แต่วาสัทธิ โอกาสและเงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองจะพบว่า ความเป็นอยู่ของสตรี สภาพทางอาชีพ หน้าที่การงาน แม้แต่ความรุนแรงในสตรียังพบเสมอ และทวีความรุนแรงด้วยรูปแบบใหม่ ๆ เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต (Internet) โทรศัพท์ ฯลฯ ดังนั้น การที่สตรีจะได้รับโอกาส การส่งเสริมและพัฒนาให้ดีขึ้นใน ความเท่าเทียมกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การได้รับเกียรติ การยอมรับ การดำรงอยู่อย่างปราศจากความหวาดกลัว มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปได้ ขึ้นอยู่กับนโยบายที่ชัดเจนของรัฐบาล และการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ/เอกชน/ภาคประชาคมท้องถิ่น ที่จะทำความเข้าใจและร่วมกันลงมือปฏิบัติ

3.2 แผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ 10 ประกาศใช้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนพัฒนาในส่วนที่รับผิดชอบ สำหรับแผนพัฒนาสตรีมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยมี รศ.จุรี วิจิตรวาทการ เป็นประธานอนุกรรมการจัดทำ

แผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) และผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2550 (แผนพัฒนาสตรีฯ เน้นเปลี่ยนเจตคติ : มุ่งสังคมเข้าใจในบทบาทหญิงชาย. 2550 : 8) มีสาระสำคัญดังนี้

3.2.1 เป้าประสงค์

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย คนในสังคมมีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีเจตคติที่เอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทของหญิงชายในการร่วมพัฒนาประเทศ ทั้งหญิงและชายได้รับความเป็นธรรม อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สตรีได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพและเพิ่มพลังในตนเอง และมีส่วนร่วมทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร และการปกครองอย่างเต็มที่และเต็มศักยภาพ

3.2.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อพัฒนาหญิงชายให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย
- 2) เพื่อส่งเสริมและเปิดโอกาสให้สตรีได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ
- 3) เพื่อให้สตรีได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของสตรี

3.2.3 เป้าหมาย

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว กำหนดเป้าหมายการดำเนินงานด้านสตรี ไปสู่ความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย เมื่อสิ้นแผนพัฒนาสตรีฯ ฉบับที่ 10 ในปี 2554 ดังนี้

- 1) เด็ก เยาวชน รวมทั้งหญิงและชายทุกระดับวัย เคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย
- 2) สัดส่วนของสตรีในภาคการเมืองและการบริหารเพิ่มขึ้น
- 3) สตรีกลุ่มต่าง ๆ เข้าถึงบริการสุขภาพอนามัยมากขึ้น โดยเฉพาะบริการด้านอนามัยการเจริญพันธุ์
- 4) อัตราการใช้ความรุนแรงต่อสตรีลดลง และสตรีที่ประสบปัญหาสามารถเข้าถึงบริการได้อย่างทั่วถึง
- 5) สตรีมีส่วนร่วมและรับผลประโยชน์จากเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

3.2.4 ยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์แผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์หลัก คือ การเสริมสร้างและปรับเปลี่ยนเจตคติในสังคมไทยโดยมียุทธศาสตร์ย่อย 5 ประเด็น ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างเจตคติด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย เพื่อให้เด็กเยาวชน รวมทั้งหญิงและชายมีเจตคติบนพื้นฐานแนวทางของความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย อันจะนำไปสู่ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็งและประเทศชาติพัฒนา โดยการสร้างพัฒนาเด็กเยาวชนให้มีเจตคตินิยมเรื่องความเสมอภาค ให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง มีสัมพันธภาพที่ดีและบทบาทที่เหมาะสม ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อในการปลูกฝังค่านิยมและเจตคติที่ถูกต้องเหมาะสม และให้ผู้ทำงานด้านสื่อ มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องความเสมอภาค เพื่อร่วมกันกำหนดกรอบ/หลักเกณฑ์ และความเหมาะสมการนำเสนอ ติดตาม เฝ้าระวัง สร้างกระแสและกระตุ้นให้ทุกส่วนระวังสื่อที่เป็นภัยและไม่เหมาะสม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร เพื่อให้สตรีมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร รวมทั้งการกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศ โดยการเสริมสร้างศักยภาพสตรีให้มีความพร้อมความรู้ ความเข้าใจ ปลูกจิตสำนึก คุณธรรมค่านิยม จริยธรรม วัฒนธรรม ประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล รณรงค์ให้ผู้มีสิทธิให้โอกาสและสนับสนุนสตรี เสริมสร้างสมรรถนะและความเข้าใจแก่หน่วยงานที่มี ความชำนาญด้านการพัฒนาภาวะผู้นำเตรียมความพร้อม ให้คำแนะนำและถ่ายทอดประสบการณ์ และพัฒนาภาคีการมีส่วนร่วมของสตรีทั้งการปรับปรุง / แก้ไขกฎหมาย / พระราชบัญญัติ การใช้มาตรการพิเศษชั่วคราว การรณรงค์ทางการเมือง

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมสุขภาพและสิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์ สตรี เพื่อให้สตรีมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา โดยการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพอนามัยสตรีในระบบปกติจัดให้มีอนามัยการเจริญพันธุ์ที่เหมาะสม ป้องกัน แก้ไขปัญหาโรคเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุและสตรีกลุ่มที่นำเป็นห่วงพิเศษ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตและร่างกาย เพื่อให้สตรีดำรงชีวิตโดยปราศจากความหวาดกลัวต่อความรุนแรง และได้รับการพิทักษ์และคุ้มครอง

สิทธิในชีวิตและร่างกาย โดยการเสริมสร้างสมรรถนะและความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่ ประชาชน และหน่วยงานให้มีความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนัก ลอคอคติทางเพศ เพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่หญิงในกระบวนการยุติธรรม ทบทวนขอบเขต ขั้นตอนการปฏิบัติงาน สร้างความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการคุกคามทางเพศในทุกรูปแบบ ขยายพื้นที่และ พัฒนารูปแบบการให้ความช่วยเหลือและพัฒนาทั่วโลก วิจัยความ รุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของสตรี เพื่อให้สตรี ทุกคนได้รับโอกาสและการปฏิบัติอย่างเสมอภาคในการมีส่วนร่วมและรับ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ได้รับสิทธิและการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมและมี หลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างทั่วถึง โดยการเสริมสร้างศักยภาพสตรีให้มีภาวะ ผู้นำ ได้รับการศึกษาทั้งในและนอกระบบ พัฒนาฝีมือและทักษะใหม่ ๆ เข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร พัฒนากลไกและโอกาสการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร และการตัดสินใจ มีบริการสินเชื่อเพื่อการลงทุน มีชั่วโมงการทำงานที่ยืดหยุ่น และทบทวน ปรับปรุง แก้ไขกฎหมายและกฎระเบียบ

3.2.5 การขับเคลื่อน

1) อาศัยความเข้มแข็งของกลไกเชิงสถาบันระดับชาติ ท้องถิ่น ภาคประชาสังคม เสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติงาน และพัฒนากลไกที่เอื้อต่อการพัฒนาสตรี ได้แก่ การมีข้อมูลจำแนกเพศ การเสริมสร้างผู้บริหารด้านการเสริมสร้างบทบาทหญิง ชาย (CGEO) และเจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย (GFP)

2) อาศัยกระบวนการ กลไก และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยปรับปรุงแก้ไข เสนอกฎหมายใหม่ รวมทั้งกำหนดมาตรการจูงใจ และมีมาตรการพิเศษแก่กลุ่มที่น่าห่วงใย เป็นพิเศษ

3) อาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาค ส่วน เช่น ภาครัฐ ภาคการเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชา สังคม สื่อ สถาบันครอบครัวสถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ในการให้ความรู้เพื่อ ปรับเปลี่ยนเจตคติ เฝ้าระวังเตือนภัย ป้องกันและคุ้มครองสตรีจากการถูกระทำรุนแรง

สำหรับที่มาของยุทธศาสตร์การจัดทำแผนพัฒนาสตรีช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) รศ.จุรี วิจิตรวาทการ ประธานคณะกรรมการ จัดทำแผน พัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) กล่าวว่า ปัญหาในสังคมโดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรี ทั้งการถูกเลือกปฏิบัติทางตรง

ทางอ้อม โอกาสของสตรีในการทำงานระดับสูง และการถูกกระทำทางจิตใจ ร่างกายและอารมณ์ ล้วนมาจากระบบความคิดความเชื่อและค่านิยมของสังคม การเชื่อมโยงมองไปถึงทัศนคติค่านิยมที่เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างหญิงกับชาย การจัดทำแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 โดยหลายภาคส่วนมีเป้าประสงค์พิเศษพยายามเชื่อมทุกมิติเข้ากัน วางแผนคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมภายในและนอกสังคมไทย ซึ่งรัฐบาลมีพันธสัญญาับประชาคมโลก เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบและปฏิญญาแห่งสหประชาชาติ

ประเด็นเรื่องเจตคติแบบเก่า ๆ ถูกหล่อหลอมว่า สตรีถนัดงานเย็บปักถักร้อย ผู้ชายถนัดในเรื่องที่หนัก สตรีเก่งเรื่องหนึ่งผู้ชายเก่งเรื่องหนึ่ง ผู้ชายต้องเรียนวิศวกรรมศาสตร์ ส่วนสตรีเรียนบัญชี ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ถ้าพ่อ-แม่ปรับเจตคติใหม่เปิดโอกาสให้ลูกเลือกเส้นทางเดินที่ชอบและตัดสินใจเอง เช่น ลูกชายเรียนทำกับข้าวไม่ใช่เรื่องผิด การปฏิบัติแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 นำกรอบนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นโครงการการดำเนินงาน “กระทรวงศึกษาธิการเป็นส่วนสำคัญ เนื่องจากเวลาของเด็กส่วนใหญ่อยู่ที่โรงเรียน ครูมีส่วนสำคัญในการปรับเปลี่ยนเจตคติ โดยการชี้แนะ เช่น ภาวะผู้นำ ควรให้เด็กหญิงและเด็กชายสมัครใจเองว่าอยากเป็นหัวหน้าห้องหรือไม่ รวมถึงการเล่นกีฬากลางแจ้งเด็กหญิงและเด็กผู้ชายเล่นได้”

3.3 กฎหมายที่ใช้ในการปกครองส่วนท้องถิ่น

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสตรีนอกจากจะบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ที่เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ยังมีพระราชบัญญัติ กฎกระทรวง ในส่วนของการปกครองท้องถิ่นที่กำหนดเกี่ยวกับประเด็นของสตรี (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. 2550 : 1-3) ดังนี้

“ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย (ซึ่งองค์กร) มีหน้าที่ต้องทำดังต่อไปนี้”

มาตรา 67 แห่งพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ตามความใน (6) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ

มาตรา 50 แห่งพระราชบัญญัติเทศบาลตำบล พ.ศ. 2496 ตามความใน (7) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ

มาตรา 53 แห่งพระราชบัญญัติเทศบาลเมือง พ.ศ. 2496 ตามความใน

(1) กิจการตามที่ระบุไว้ในมาตรา 50 แห่งพระราชบัญญัติเทศบาลตำบล พ.ศ. 2496

มาตรา 56 แห่งพระราชบัญญัติเทศบาลนคร พ.ศ. 2496 ตามความใน

(1) กิจการตามที่ระบุไว้ในมาตรา 53 แห่งพระราชบัญญัติเทศบาลเมือง พ.ศ. 2496

มาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด

พุทธศักราช 2540 ตามความใน (8) จัดทำกิจการใด ๆ อันเป็นอำนาจหน้าที่ของราชการส่วนท้องถิ่นอื่นที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัด และกิจการนั้นเป็นการสมควรให้ราชการส่วนท้องถิ่นอื่นร่วมกันดำเนินการหรือให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดทำ ทั้งนี้ ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

กฎกระทรวง พ.ศ. 2541 ออกตามความในพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 ตามความใน (13) จัดให้มีการสังคมสงเคราะห์และการสาธารณสุขปการ และ (17) ส่งเสริมและแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพให้กับเด็ก สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส

มาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ตามความใน (10) การสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการจัดระบบบริการสาธารณสุขเพื่อประโยชน์ของเด็ก สตรี คนชราและผู้ด้อยโอกาส

มาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ตามความใน (27) การสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการจัดระบบบริการสาธารณสุขเพื่อประโยชน์ของเด็ก สตรี คนชราและผู้ด้อยโอกาส

จะเห็นได้ว่าการให้ความสำคัญกับ “สตรี” ในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงมีลักษณะของการ “สงเคราะห์” มากกว่า “การพัฒนา” ซึ่งให้เห็นว่าประเด็นการทำงานด้านสตรีจำเป็นต้องมีการขับเคลื่อนงานในลักษณะของการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาศักยภาพของสตรีให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญกับการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาสตรี โดยคำนึงถึงกลุ่มอายุ เนื่องจากความแตกต่างกันทั้งปัญหาและความต้องการของสตรีในแต่ละกลุ่มวัย ย่อมส่งผลต่อแนวทางใน การส่งเสริมการพัฒนาที่เหมาะสมและผลสำเร็จของการดำเนินงานตามมาตรฐานที่กำหนดเพื่อคุณภาพและประสิทธิภาพการให้บริการด้านต่าง ๆ แก่สตรีเป็นมาตรฐานเดียวกัน จึงนำมาสู่มาตรฐานการส่งเสริมการพัฒนาสตรีของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ที่ผู้วิจัยนำเสนอในหัวข้อ 1.4 และคาดว่าจะ

ใช้รูปแบบ (Model) ที่ค้นพบจากผลการวิจัย เพื่อจัดทำโครงการเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วม
ทางการเมืองของสตรี คู่ขนานไปกับกรอบการพัฒนาในด้านที่ 5 ตามกรอบมาตรฐานการส่งเสริม
การพัฒนาสตรี ของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

4. มาตรฐานการส่งเสริมการพัฒนาสตรี พ.ศ. 2550

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานรัฐที่
ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้จัดทำมาตรฐานการ
ส่งเสริมการพัฒนาสตรีขึ้น เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาสตรีให้เป็นไปด้วยความ
เหมาะสม มีประสิทธิภาพและมีทิศทางเดียวกัน โดยกำหนดการพัฒนาไว้ 6 ด้าน และแก้ไข
เพิ่มเติมด้านที่ 5 คือ ด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี (เดิม) ปรับเพิ่ม “ด้านสังคม การเมือง
วัฒนธรรม ประเพณี” เพื่อให้สอดคล้องกับบันทึกข้อตกลง เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2550
ระหว่าง 10 หน่วยงาน เรื่องการรณรงค์และส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับ
ท้องถิ่น และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิสตรี คือ 1) กรมการพัฒนาชุมชน 2) กรมส่งเสริม
การปกครองท้องถิ่น 3) กรมประชาสัมพันธ์ 4) สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง
5) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 6) สำนักกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว 7) สมาคม
ผู้นำสตรีพัฒนาชุมชนไทย 8) สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย
9) สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และ 10) สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่ง
ประเทศไทย มี 6 กรอบงาน มีสาระสำคัญดังนี้ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2550 :
31-32)

1. ด้านโครงสร้างการบริหารจัดการ มี 2 หมวด 8 ข้อกำหนด คือ
  - 1.1 หมวดที่ 1 โครงสร้าง
    - 1.1.1 คณะกรรมการ
    - 1.1.2 มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ
  - 1.2 หมวดที่ 2 การบริหารจัดการ
    - 1.2.1 มีแผนงาน
    - 1.2.2 การจัดสรรงบประมาณ
    - 1.2.3 มีการดำเนินงานของคณะกรรมการ/คณะทำงาน
    - 1.2.4 มีการพัฒนาการเรียนรู้
    - 1.2.5 มีระบบข้อมูล
    - 1.2.6 มีการเชื่อมโยงกับองค์กรอื่น

2. ด้านสุขภาพอนามัย มี 4 ข้อกำหนด คือ
  - 2.1 มีระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสุขภาพ
  - 2.2 มีการจัดการเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ
  - 2.3 มีการจัดการป้องกันโรคให้กับสตรีทุกวัย
  - 2.4 มีการส่งเสริมให้สตรีสามารถดูแลรักษาสุขภาพตนเอง
3. ด้านการศึกษา การเรียนรู้ มี 6 ข้อกำหนด คือ
  - 3.1 มีการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - 3.2 การจัดการเรียนรู้เพื่อต่อยอด
  - 3.3 มีโอกาสในการศึกษา เรียนรู้
  - 3.4 การไม่รู้หนังสือ การมีการศึกษาต่ำ
  - 3.5 ทักษะ ความรู้ ความสามารถให้สตรีพึ่งตนเองได้
  - 3.6 มีการเตรียมความพร้อมให้แก่สังคมผู้สูงอายุ
4. ด้านเศรษฐกิจ มี 6 ข้อกำหนด คือ
  - 4.1 สตรีมีอาชีพที่สามารถพึ่งตนเองได้
  - 4.2 มีการส่งเสริมอาชีพที่ตอบสนองความต้องการ
  - 4.3 ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการทำงานของสตรี
  - 4.4 มีการจัดบริการพิเศษ สวัสดิการพิเศษเพื่อลดภาระหน้าที่ประจำ
  - 4.5 ระบบความเป็นธรรมในรายได้
  - 4.6 เพิ่มทักษะ ความรู้ ความสามารถให้สตรี
5. ด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณี มี 16 ข้อกำหนด คือ
  - 5.1 จิตสำนึก เจตคติ ค่านิยม เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม สิทธิความ
  - 5.2 มีเครือข่ายคุ้มครอง เฝ้าระวังความรุนแรงต่อเด็กและสตรี
  - 5.3 มีระบบการคุ้มครองเกี่ยวกับความปลอดภัยในการทำงานในชีวิต
  - 5.4 การลงสมัครรับเลือกตั้ง
  - 5.5 การตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร
  - 5.6 การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย

ของสตรี

เสมอภาค

และทรัพย์สิน

5.7 เพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ชายในการอบรมเลี้ยงดูบุตร

5.8 สร้างความเข้าใจ ปรับทัศนคติของสังคมใหม่ เรื่องการเพิ่มส่วนร่วมของผู้ชายในการอบรมเลี้ยงดูบุตร

5.9 กลไกควบคุมสื่อที่ทำให้เกิดอคติทางเพศ ช่วยให้เกิดความรุนแรงต่อสตรี

5.10 มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้สตรีมีการพัฒนาศักยภาพทั้งด้านวิชาการและด้านปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่น

5.11 มีการรณรงค์ ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ ให้ชุมชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการที่มีสตรีมีส่วนร่วมในการเมืองระดับท้องถิ่น

5.12 มีการส่งเสริมและสนับสนุนและให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นทั้งในฐานะผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้ง ผู้ได้รับเลือกตั้ง ให้เป็นผู้บริหารท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ

5.13 มีการรวบรวมและวิเคราะห์ผลการเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ เพื่อแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการการมีส่วนร่วมของสตรีด้านการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง

5.14 มีการให้การคุ้มครองพิทักษ์สิทธิสตรีและป้องกันแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อสตรีและการก้ำกนุขยั้ทั้งภายในหน่วยงานและกลุ่มเป้าหมายการให้บริการของหน่วยงาน

5.15 มีการให้ความรู้ ความเข้าใจกับประชาชนเรื่องการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิสตรีและป้องกันแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อสตรีและการก้ำกนุขยั้

5.16 มีการติดตามและรายงานข้อมูลข่าวสารด้านการละเมิดต่อสตรีที่เกิดขึ้นในทุกรูปแบบต่อภาคีเครือข่ายอย่างเป็นระบบ

6. ด้านการจัดการทรัพยากร มี 3 ข้อกำหนด คือ

6.1 ความสามารถในการควบคุมทรัพยากร

6.2 ปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

6.3 มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

5. แนวทางการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรี

ยุทธศาสตร์การพัฒนาศรีมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ผู้วิจัยได้จัดทำร่างกรอบการดำเนินงาน โดยมีฐานคิดที่ว่าพัฒนาต้องเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วนพัฒนา แต่จะเน้นด้านการเมืองเป็นหลัก ดังนั้นในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรี” และการพัฒนาครั้งนี้จะดำเนินการร่วมและประสานให้สอดคล้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด ซึ่งกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2550 : 28) ได้จัดทำมาตรฐานการส่งเสริมการพัฒนาศรี หรือแผนแม่บทที่ส่งเสริมความเสมอภาคหญิง-ชาย โดยบูรณาการร่วมกับแผนกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ส่งเสริมให้ทุกส่วนราชการจัดทำให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในเนื้อหาสาระและรูปแบบ รวมทั้งแผนดังกล่าวต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาศรีในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 และควรสอดคล้องกับความต้องการและปัญหาของท้องถิ่นนั้น ๆ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาศรีให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง อาจจัดทำเป็นแผนพัฒนาในระยะ 1 ปี 3 ปี หรือ 5 ปี โดยต้องให้สอดคล้องกับระยะเวลาของแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงกับแผนงานด้านอื่น ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้วิจัยนำรูปแบบ (Model) การพัฒนาศรีมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี บูรณาการกับการพัฒนา ด้านที่ 5 แนวทางที่ใช้ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรีของผู้วิจัยครั้งนี้ ได้ใช้แนวทางการดำเนินการคู่ขนานไปกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ดำเนินงานมาตรฐาน การส่งเสริมการพัฒนาศรี ตามแนวคิดและวิธีการที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2550 : 9) กำหนดไว้ โดยในรายละเอียดของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรี ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะมีแนวคิดหลักการและแนวทางดังนี้

5.1 หลักการ

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรี ควรตระหนักถึงหลักการในพัฒนาศรี ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญกล่าวคือ

5.1.1 ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะความเสมอภาคระหว่างเพศจะช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถของประเทศในการสร้างความเจริญเติบโต การลดความยากจน ในการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมความเสมอภาคในมิติหญิง-ชาย จึงเป็นส่วนสำคัญของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรี ที่มุ่งเน้นให้คนทุกคน ทั้งสตรีและผู้ชาย ได้หลุดพ้นจากความยากจน และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้

5.1.2 บทบาทหญิง-ชายเรื่องของสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบต่างๆ และโอกาสต่าง ๆ ทางสังคมที่จะต้องไม่ถูกกำหนดหรือขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นเกิดเป็นสตรีหรือผู้ชาย

5.1.3 การจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี เพื่อสตรีจะมีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพได้อย่างเต็มที่ เป็นคนที่มีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับผู้ชายในทุกๆ ด้าน

5.1.4 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรีอีกทั้งปัญหาเรื่องการขาดโอกาสในสังคม ปัญหาความยากจน และปัญหาด้านการไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่

5.2 เป้าหมาย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตสตรีในท้องถิ่นต้องครอบคลุมทุกกลุ่ม ทุกวัย
เป้าหมายเพื่อ

5.2.1 สตรีมีศักยภาพเพียงพอในทุกด้านที่จะสามารถพึ่งพาตนเองได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและมีคุณค่าตลอดทุกช่วงอายุ

5.2.2 สตรีมีส่วนร่วมในการพัฒนาและกระบวนการตัดสินใจในทุกด้านและทุกระดับ

5.2.3 สตรีได้รับการคุ้มครองจากครอบครัว ชุมชนและสังคม และการปฏิบัติอย่างเสมอภาคกับชาย

5.2.4 สตรีมีโอกาสเข้าถึงสื่อ และไม่ตกเป็นเครื่องมือในเชิงการค้าและพาณิชย์

5.2.5 สตรีได้รับประโยชน์จากการบริหารจัดการเพื่อความก้าวหน้าของสตรีที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพอย่างสม่ำเสมอ

5.3 วัตถุประสงค์

5.3.1 เพื่อให้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรีที่ตอบสนองต่อปัญหาความต้องการ และศักยภาพของสตรี

5.3.2 เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนา และเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

5.3.3 เป็นเครื่องมือในการประสานแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรี รวมทั้งการพัฒนาในกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นงานที่ทุกฝ่ายต้องดูแล เช่น เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และ ผู้พิการ

5.3.4 เพื่อประสานการพัฒนาให้สอดคล้องทั้งในระดับส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งชุมชน

5.4 กลยุทธ์

ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรีให้สอดคล้องกับความต้องการปัญหาและศักยภาพ ตลอดจนมิติความเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่นั้น ควรที่จะดำเนินการ โดยใช้กลยุทธ์และเทคนิควิธีการ ดังนี้

5.4.1 เพื่อพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องให้มีทักษะและความสามารถในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรี

5.4.2 การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของสตรี บริบทของสตรี แนวคิดการพัฒนาศรี กรอบแผนพัฒนาศรีชาติ มาตรฐานการส่งเสริมการพัฒนาศรี เป็นต้น

5.4.3 การรับฟังความคิดเห็นของผู้แทนจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาคประชาชนและองค์กรอิสระ หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน

5.4.4 การจัดเวทีแลกเปลี่ยน การพูดคุยปรึกษา ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์ของการจัดทำแผนหาจุดร่วมความเต็มใจและตั้งใจ และแสวงหาความร่วมมือกับองค์กรชุมชนต่าง ๆ เช่น สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และพระสงฆ์ เป็นต้น

5.4.4 กระบวนการรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ในการแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรีที่จะจำเป็นต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้และให้ข้อมูล เพื่อให้เกิดการรับรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับและ การสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรี

5.4.5 ใช้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรีเป็นกรอบในการกำหนดโครงการ/กิจกรรม ซึ่งเมื่อได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาสู่โครงการหรือกิจกรรมในแผนพัฒนา 3 ปี โดยพิจารณาความสำคัญของปัญหา ความเร่งด่วน แหล่งทุนและการดำเนินการ

5.5 กระบวนการและขั้นตอน

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรี จำเป็นต้องให้ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้น อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ทำให้เข้าใจศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง และพบแนวทางในการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน ตำบล ท้องถิ่น จึงต้องมาจากคนในชุมชน/ท้องถิ่น เป็นหลัก สำหรับเป้าหมายในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาศรี ต้องเริ่มต้นจากการเก็บข้อมูลต่าง ๆ เช่น ทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่ตลอดจนสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ

และกระบวนการจัดการของชุมชนและบางเรื่องจำเป็นต้องร่วมมือที่กว้างขวางมากกว่ากลุ่มเดียวหรือหมู่เดียวกัน หลังจากนั้นก็นำสู่กระบวนการและขั้นตอนวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรี ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

ขั้นที่ 1 เตรียมความพร้อมผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรี

ขั้นที่ 2 คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาสตรีท้องถิ่น โดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจแก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง การรับฟังปัญหา ความต้องการและศักยภาพจากชุมชน ผู้แทนจากคณะกรรมการพัฒนาสตรีในพื้นที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจหลักและเป้าหมายการพัฒนาสตรี

ขั้นที่ 3 คณะกรรมการส่งเสริมพัฒนาสตรีท้องถิ่น ร่วมพิจารณากำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรี โดยการบูรณาการร่วมสตรีกับกลุ่มอื่น ๆ หรืองานด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต

ขั้นที่ 4 คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาสตรีท้องถิ่น เสนอแผนยุทธศาสตร์ การส่งเสริม การพัฒนาสตรีให้แก่ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสตรี

5.6 เงื่อนไข

เพื่อให้กระบวนการการพัฒนาสตรีในท้องถิ่นบรรลุเป้าหมาย ควรมีแนวทาง ดังนี้

5.6.1 สร้างระบบการให้ข้อมูล ข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ

5.6.2 การสนับสนุนด้านงบประมาณที่จำเป็นเพื่อเสริมสร้างการดำเนินงาน

5.6.3 สนับสนุนเครื่องมือ และเทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างเพียงพอและ

เหมาะสมแก่งาน

5.6.4 สนับสนุนองค์ความรู้ เทคนิควิธีการใหม่ ๆ และมีการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้กัน

5.6.5 ปรับปรุงกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคและสร้างกฎระเบียบใหม่ที่

สนับสนุน

5.6.6 สนับสนุนให้สตรีรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาในชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น

5.6.7 สนับสนุนให้ทำงานแบบภาคีเครือข่าย

5.6.8 เสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มสตรีให้เกิดเป็นเครือข่ายที่ยั่งยืน

5.7 ตัวชี้วัดผล

การพัฒนาสตรี ต้องพัฒนาในหลากหลายมิติควบคู่กันไป ดังนั้นเกณฑ์ที่บ่งบอกว่าสตรีมีการพัฒนาแล้ว จะต้องศึกษาทำความเข้าใจกรอบตัวชี้วัดหรือดัชนีทางสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้ความหมายของตัวชี้วัดหรือดัชนีทางสังคม (Social Indicator) ว่าเป็นตัวชี้ทางสังคม ซึ่งเปรียบเสมือนเข็มทิศคอยนำไปในทางที่ถูกต้องและตรงกับความต้องการ ทั้งยังเป็นสิ่งบอกลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2550 : 28) ได้รวบรวมความหมายของตัวชี้วัดหรือดัชนีทางสังคม (Social Indicator) จากแนวคิดของ ศรีทัพบิม พานิชพันธ์ ที่ให้ความหมาย ตัวชี้วัดหรือดัชนีทางสังคมว่าเป็นเครื่องวัดลักษณะที่เป็นมาตรฐานทางสังคมที่กำหนดไว้เป็นปกติสถาน (Normative Characters) คือ ใช้วัดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Changes) และความต้องการทางสังคม (Social Needs) ทำให้ทราบว่าเป็นเป้าหมายของสังคม (Social Goals) คืออะไร สิ่งที่ทำไปแล้วจะได้รับผลดีเพียงใด ควรจะทำอะไรต่อไป โดยเป็นการวัดเชิงคุณภาพของสิ่งที่ผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับสังคมได้กระทำไป ส่วนเพ็ญศรี สุโรจน์ ได้ให้ความหมายของตัวชี้วัดว่าเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงสภาวะการณของตัวแปร ณ ช่วงเวลาหนึ่งเพื่อหาแนวทางแก้ไข และชัตติยา วรรณสุด สรุปความหมายตัวบ่งชี้หรือเครื่องชี้ทางสังคม (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2550 : 29) ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือที่แสดงหรืออธิบายให้เห็นอาการของปัญหาด้านต่าง ๆ ที่สามารถทำให้วิเคราะห์ต่อไปถึงสาเหตุของอาการนั้น เพื่อหาแนวทางการแก้ไข

2. เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นสภาพปัจจุบัน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง โดยผลของการเปลี่ยนแปลงจะสามารถวัด ได้ถึงการบรรลุเป้าหมาย

3. เครื่องชี้อาจเป็นทั้งลักษณะปรนัย (Objective) หรือเป็นอัตนัย (Subjective) หรือเชิงคุณภาพ (Qualitative) แม้ว่าส่วนใหญ่แล้วจะเป็นปรนัย และเชิงปริมาณ เพราะสามารถนำมาทดสอบทางสถิติได้ง่ายกว่า

4. ในยุคแรกเครื่องชี้จะเน้นในด้านเศรษฐกิจ ต่อมาขยายมาเป็นด้านสังคม

5. เครื่องชี้ที่จะให้ผลดีนั้นควรเป็น Set of Indicators มากกว่าเครื่องชี้ตัวเดียว เนื่องจากเครื่องชี้แต่ละตัวจะแสดงให้เห็นถึงอาการเพียงบางส่วน ไม่ใช่ทั้งหมด

6. เครื่องชี้บางตัวสำหรับบางเรื่อง อาจจะสามารถระดับความแม่นยำต่างกันเมื่อนำไปใช้กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มเป้าหมายที่ต่างกัน ดังนั้น จึงต้องพิจารณาคัดเลือกให้ดี เครื่องชี้วัดส่วนใหญ่จะวัดผล (Output) แต่อาจสร้างเครื่องชี้วัดปัจจัยนำเข้า (Input) ไว้ด้วยก็ได้

จากความหมายของตัวชี้วัดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดคือ สิ่งบ่งชี้ ที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณหรือคุณภาพที่แสดงให้เห็นสภาพปัจจุบัน แนวโน้มในอนาคต เพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้น ตัวชี้วัดผลการพัฒนาสตรี และการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี จึงใช้ตัวชี้วัดทางสังคมตามมาตรฐานการส่งเสริมการพัฒนาสตรี ของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย

สำหรับกรอบความคิดในการพัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรม ทำให้ได้กรอบความคิดอันเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาสตรี ซึ่งนอกเหนือจากกรอบความคิดด้านกฎหมายต่าง ๆ กรอบความคิดการพัฒนาสตรี และสถานการณ์การส่งเสริมและพัฒนาสตรี ทั้งระดับสากลและระดับชาติ นโยบายของรัฐ ตลอดจนกรอบความคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย ความเสมอภาค บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการพัฒนาสตรี กรอบคิดทางทฤษฎีที่สำคัญเกี่ยวกับความเป็นอยู่ที่ดี (Well Being) คุณภาพชีวิตที่ดี (Quality of Life) การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) และแนวคิดทฤษฎีว่าด้วยความสำเร็จในเป้าหมาย (Goal-achievement Approach: Input-output Strategies) ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานการพัฒนาสตรี โดยมีท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญ

แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง

1. รูปแบบความสัมพันธ์ทางการเมือง

1.1 รูปแบบ (Model) มีนักวิชาการ ได้เสนอทัศนคติไว้ต่างกัน ดังนี้

1.1.1 ความหมายของรูปแบบ

กู๊ด (Good, 1973 : 79) ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบ (Model) ไว้

4 ประการคือ

1. รูปแบบ คือ แบบอย่างของสิ่งหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางใน การสร้างหรือทำซ้ำ
2. รูปแบบ คือ ตัวอย่างที่ทำให้เกิดการเลียนแบบ

3. รูปแบบ คือ แผนภูมิที่ใช้เป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ใช้เป็น
หลักการหรือแนวคิด

4. รูปแบบ คือ ชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน หรือ
เป็นองค์ประกอบที่สามารถรวมตัวกันและเขียนเป็นหลักการ

ฮูเซน และ โปสเลทเวสท์ (Husen and Postlethwaite. 1994 : 3) กล่าวว่า
รูปแบบมีความหมายที่แตกต่างจากทฤษฎี เพราะรูปแบบยังไม่ใช้ข้อเท็จจริงที่ได้พิสูจน์แล้ว
รูปแบบยังเป็น ส่วนหนึ่งที่อยู่วิจยพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันขององค์ประกอบ
อย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะนำเสนอรูปแบบมาใช้ประโยชน์

สโตนเนอร์ และ แวนเคล (Stoner & Wanker. 1986 : 12) ได้ให้
ความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบเป็นแบบจำลองของปรากฏการณ์ เพื่อให้เข้าใจ
ความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนของปรากฏการณ์นั้น ได้ง่ายขึ้น ในขณะที่วิลเลอร์ (Willer. 1986 :
15) กล่าวว่า รูปแบบเป็นการสร้าง มโนทัศน์ (Conceptualization) เกี่ยวกับชุดของ
ปรากฏการณ์ โดยอาศัยความมีเหตุผลที่เป็นระบบแบบทางการและมีจุดมุ่งหมายเพื่อการกระทำ
ให้เกิดความกระจ่างชัดทั้งในเรื่องของนิยาม ความสัมพันธ์และข้อความที่เกี่ยวข้อง

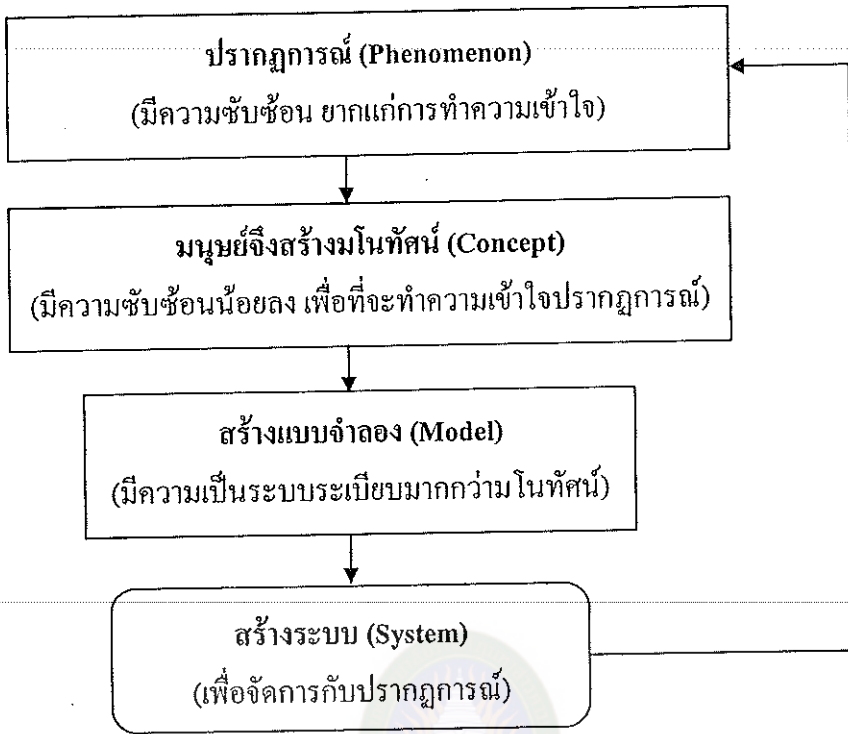
อุทุมพร จามรมาน (2541 : 22-26) กล่าวว่า รูปแบบหมายถึง โครงสร้าง
ของความเกี่ยวข้องระหว่างหน่วยต่าง ๆ หรือตัวแปรต่าง ๆ ซึ่งน่าจะมีมากกว่า 1 มิติ หลายตัว
แปร และตัวแปรดังกล่าวต่างมีความเกี่ยวข้องเชิงสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุป รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองที่ได้ย่อขนาดของจริงให้เล็กลง
หรือหมายถึง สิ่งที่แสดงถึง โครงสร้างของความสัมพันธ์กันขององค์ประกอบ หรือตัวแปรต่าง
ๆ เพื่อที่จะช่วยในการวิเคราะห์ปัญหาและเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายและดีขึ้น

1.1.2 ความเป็นมาของรูปแบบ

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนโลก โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับ
ความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ บางครั้งมีความซับซ้อน คลุมเครือ ยากแก่การทำความเข้าใจ
มนุษย์จึงสร้างระบบขึ้นมาเพื่อจัดการกับปรากฏการณ์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

โดยที่ระบบมีความซับซ้อนพอ ๆ กับปรากฏการณ์ ดังนั้น เพื่อที่จะ
เข้าใจปรากฏการณ์ได้ง่ายขึ้น มนุษย์จึงสร้างแบบจำลองขึ้นมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจ
หรือศึกษาปรากฏการณ์ ซึ่งแบบจำลองนี้มีความซับซ้อนน้อยกว่าปรากฏการณ์และระบบ แสดง
ในแผนภาพที่ 1.

แผนภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ มโนทัศน์ แบบจำลอง และระบบ
ที่มา : Smith and Other (1980 : 460)

1.1.3 ประเภทของรูปแบบ

สมิท และคณะ (Smith and Other. 1980 : 461) จำแนกประเภทของ

รูปแบบออกเป็น ดังนี้

1. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ได้แก่

1.1 รูปแบบคล้ายจริง (Iconic Model) มีลักษณะคล้ายของจริง

เช่น เครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า เป็นต้น

1.2 รูปแบบเสมือนจริง (Analog Model) มีลักษณะคล้าย

ปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลองทางเคมีในห้องปฏิบัติการก่อนจะทำการทดลองจริง เครื่องบินจำลองที่บินได้ หรือ เครื่องฝึกบิน เป็นต้น รูปแบบนี้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากกว่าแบบแรก

2. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Model) ได้แก่

2.1 รูปแบบข้อความ (Verbal Model) หรือรูปแบบเชิงคุณภาพ

(Qualitative Model) รูปแบบนี้ พบมากที่สุด เป็นการใช้อธิบายปฏิกิริยาในการอธิบาย

โดยย่อ เช่น คำพรรณนาดัชนีผลงาน คำอธิบายรายวิชา เป็นต้น เบอตาเลนฟี (Bertalanffy, 1968 : 24) ผู้สร้างทฤษฎีระบบกล่าวว่า การมีรูปแบบ แบบข้อความนั้น แม้บางครั้งจะเข้าใจยาก แต่ก็ยังดีกว่าไม่มีรูปแบบเสียเลย เพราะอย่างน้อยก็เป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบประเภทอื่นต่อไป

2.2 รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) หรือ รูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Model) เช่น สมการ และ โปรแกรมเชิงเส้น เป็นต้น

1.1.4 ข้อดีและข้อจำกัดของรูปแบบ

รูปแบบช่วยในการสร้างทฤษฎี เช่น ลดการอ้างอิงหลักฐานจำนวนมาก ช่วยอธิบายและพยากรณ์สิ่งต่าง ๆ แต่รูปแบบก็มีข้อจำกัด กล่าวคือ รูปแบบอาจไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง บางครั้งรูปแบบก่อให้เกิดความเข้าใจผิดว่าเรื่องจริงหรือของจริงนั้นเป็นเรื่องง่าย ๆ (Oversimplification) เช่น ในการสร้างรูปแบบโครงกระดูกของร่างกายมนุษย์จำเป็นต้องตัดอวัยวะต่าง ๆ ออกไปมากเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าส่วนที่ขาดหายไปเป็นส่วนที่มีความสำคัญ รูปแบบนั้นก็อันตรายต่อผู้ใช้ เพราะอาจจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิด อันตรายของการใช้รูปแบบก็จะยิ่งมีมากขึ้น หากรูปแบบนั้นเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์จริงที่มีความซับซ้อนสูง เช่น ปรากฏการณ์ทางสังคม และปรากฏการณ์ทางจิตวิทยา เป็นต้น บ่อยครั้งที่พบว่า ทฤษฎีที่สำคัญและมีชื่อเสียงหลายทฤษฎีมีรูปแบบที่ไม่สมบูรณ์ เช่น เสนอข้อเท็จจริงของทฤษฎีผิดพลาด แปลความหมายผิด เสนอข้อสรุปโดยอ้างเหตุผลผิด เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักวิจยควรระมัดระวัง (Bertalanffy, 1968 : 200)

1.2 การมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นการศึกษาเชิงรัฐศาสตร์ ทั้งนี้เพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปกครอง กล่าวคือ เมื่อการปกครองเกิดขึ้นในสังคมหนึ่งก็จะเกิดความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายที่ปกครองกับฝ่ายที่ถูกปกครองตามมาด้วย ซึ่งฝ่ายปกครองอาจหมายถึงกษัตริย์ เสนาบดี รัฐบาลส่วนฝ่ายถูกปกครอง หมายถึง ประชาชนนั่นเอง ดังนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนนั้น มีนักรัฐศาสตร์ กล่าวว่า เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะกระบวนการกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนตลอดเวลา และมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดผลในแง่ผลักดันในเรื่องที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย และในการตัดสินใจอันมีผลกระทบต่อสาธารณชน ส่วนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับว่า กลุ่มหรือคณะบุคคลนั้นมีความสามารถทางการเมืองแค่ไหน (Political

Competence) ซึ่งความสามารถทางเมืองพิจารณาได้จาก การมีส่วนร่วมนั้นเข้ามามีอิทธิพล มากน้อยเพียงใดที่จะทำให้รัฐบาลปฏิบัติตาม หรือตอบสนองต่อการเรียกร้องมากน้อย แค่ไหน ส่วนนักรัฐศาสตร์บางท่านอธิบายว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่กระทำ โดยสมัครใจ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกผู้นำและการกำหนดนโยบายของรัฐ ซึ่งสมาชิกในสังคมมี ส่วนร่วมกระทำทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Participation) จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ดังนั้นการทำความเข้าใจถึงที่มาของ รูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงมีความสำคัญ ซึ่งวิวัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง กับผู้ถูกปกครองแบ่งได้ 3 รูปแบบ (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวรรณ และอมร รักษาสัตย์, 2544 : 1 ; บุญเสริม นาคสาร, 2546 : 9) ดังนี้

1.2.1 รูปแบบความสัมพันธ์แบบผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง (Ruler and Ruled) ซึ่งเป็นลักษณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง แง่ของการมีโอกาสในการ ตัดสินใจทางการเมืองน้อยมากถึงไม่มีเลย ซึ่งสมบัติ ชำรงธัญวงศ์ (2542 : 316) เรียกว่า เป็น การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบอำนาจนิยม โดยมีทิศทางการความสัมพันธ์เป็นทางเดียว คือ ประชาชนเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติตามผู้ปกครองเท่านั้น เช่น การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช และการปกครองแบบเผด็จการ เป็นต้น

1.2.3 รูปแบบความสัมพันธ์แบบการปกครองโดยผู้แทน (Representative Government) ที่มีหัวใจอยู่ที่ “อำนาจอธิปไตย” ซึ่งเป็นของประชาชนทุกคน อำนาจนี้จะถูกใช้ ผ่าน ตัวแทนที่ได้รับเลือกจากประชาชน โดยผ่านกระบวนการเลือกภายใต้ระบบการแข่งขัน อย่างไรก็ตามอำนาจที่ตัวแทนได้รับนั้นมีขอบเขตจำกัด มีเงื่อนไข ซึ่งประชาชนมีสิทธิเรียกคืน อำนาจนั้นได้ ผลที่ตามมาคือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนแบบผู้ปกครองกับผู้ถูก ปกครอง เปลี่ยนมาเป็นแบบการปกครองระบอบผู้แทนตามไปด้วย

1.2.4 รูปแบบความสัมพันธ์ของการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participative Politics) เป็นหลักการสำคัญของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยยึดหลักพื้นฐานที่ว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง ดังนั้นประชาชนจึงสามารถใช้อำนาจได้เสมอ แม้ว่าได้มอบอำนาจให้ผู้แทนของประชาชน ไปใช้ในฐานะที่เป็นตัวแทนแล้วก็ตาม ซึ่งการที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองขึ้นอยู่กับสิ่งสำคัญอย่างน้อย 3 เรื่อง คือ การรับรองสิทธิเสรีภาพของพลเมือง การมีองค์กรตรวจสอบที่เป็นอิสระและมีประสิทธิภาพ ประชาชนมีทางเลือกและเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอ โดยเฉพาะการรับรองสิทธิเสรีภาพ ของพลเมืองในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการอย่าง

จริงจังดังที่ เจริญ คัมภีรภาพ (2548 : 14) กล่าวไว้

“.....โดยนัยแห่งการเข้าถึงสิทธิพลเมืองของประชาชนในทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะอย่างแท้จริงนั้น จะส่งผลสะท้อนต่อฐานะและบทบาทของการมีส่วนร่วม ของประชาชนในทางการเมือง ทั้งยังเป็นตัวกำหนดทิศทางการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐ ที่หลอมรวมผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม (ปวงชน) ไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างเกื้อกูลต่อกันได้ ตรงกันข้ามหากสิทธิพลเมืองถูกจำกัด ตัดทอน หรือมีอยู่ในระดับต่ำ หรือเต็มไปด้วยเงื่อนไข ผลที่จะมีต่อการตัดสินใจในการใช้อำนาจอธิปไตยแห่งรัฐก็จะลดน้อยตามไปด้วย ดังตัวอย่างสิทธิเสรีภาพของพลเมืองในด้านการเมือง ที่ประชาชนพึงได้รับข้อมูลข่าวสาร และร่วมแสดงออกในความคิดเห็นต่อนโยบายสาธารณะ หากประชาชนในฐานะ “บุคคล” ขาดไปซึ่งสิทธิเสรีภาพในด้านนี้ ทั้ง ๆ ที่เป็นสิทธิในฐานะปัจเจกบุคคล ก็เป็นเรื่องยากหรือแทบจะเป็นไปไม่ได้เลยที่ผลจากการรับรองสิทธิของปัจเจกบุคคล จะสามารถขยายไปสู่สิทธิของปวงชนที่กว้างขวางออกไปจนสามารถพัฒนาขยายเป็นการแสดงออกถึงซึ่งสิทธิที่กว้างขวางใหญ่กว่านั้น ในฐานะอธิปไตยของปวงชนซึ่งมีรากแก้วมาจากอำนาจของปวงชนได้.....”

2. ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

นักวิชาการได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยไว้หลายประการ อาทิ Milbrath (1965 : 9-14) ได้เสนอว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายของประชาชนแต่ละบุคคล ที่ต้องการมีอิทธิพลผลักดันให้เกิดผลทางการเมืองตามที่ต้องการ และยังรวมถึงกิจกรรมที่เป็นการยอมรับสนับสนุนในเชิงพิธีการด้วย ผู้ที่ยอมรับรัฐบาลจะแสดงออกโดยการปฏิบัติตามกติกาตามคำสั่งหรือข้อเรียกร้องของรัฐบาล แต่ผู้ที่ไม่เห็นด้วยก็จะพยายามก่ออิทธิพลผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขใหม่ ในการมีส่วนร่วมทางการเมือง จึงมีทั้งที่เป็นการต่อต้าน เช่น การประท้วง การก่อจลาจล และรวมทั้งการสนับสนุน เช่น ร่วมมือในการเสียดายอีก ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) หมายถึง กิจกรรมของประชาชนในทุกระดับของระบบการเมือง เช่น ผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการลงคะแนนเสียงและกิจกรรมโดยสมัครใจของบุคคลในกิจกรรมทางการเมืองรูปแบบที่ต่างกัน นอกจากนี้เจษฎา พงศธรบริรักษ์ (2543) ยังให้ความเห็นอีกว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำใด ๆ ของประชาชนที่ต้องการมีอิทธิพลเหนือ

การตัดสินใจของรัฐบาล การกระทำนั้นเป็นได้ทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย การใช้กำลังหรือไม่ใช้ สำเร็จหรือล้มเหลว ทั้งสมัครใจหรือไม่สมัครใจ รวมถึงการเลือกตั้ง การร่วมรณรงค์หาเสียง การประท้วงและการใช้ความรุนแรง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองเอาไว้หลากหลาย ดังนี้

นักวิชาการต่างประเทศยังให้ความหมาย เช่น McClosky (1968 : 252-253) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง จะเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสมัครใจ ซึ่งสมาชิกในสังคมมีส่วนในการเลือกผู้ปกครองประเทศ โดยทางตรงหรือทางอ้อม ในการกำหนดนโยบายสาธารณะ รวมทั้งการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การหาข่าว การอภิปราย และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเข้าร่วมประชุม การบริจาคเงินและการติดต่อกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ลักษณะความกระตือรือร้นของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น รวมถึงการสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ ผู้ลงคะแนนเสียงตามบัญชี การเขียนและกล่าวสุนทรพจน์ การรณรงค์หาเสียง การแข่งขันเป็นเจ้าหน้าที่ตรวจและเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ไม่รวมถึงกิจกรรมที่ไม่สมัครใจ เช่น การเสียภาษี การเสียสิทธิ การเป็นทหารและหน้าที่ด้านตุลาการ เป็นต้น ส่วน Weiner (1971 : 161-164) ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) หมายถึง การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นโดยความเต็มใจ ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ไม่ว่าจะมีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือไม่ ไม่ว่าจะเกิดเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่อง จะใช้วิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ เพื่อผลในการที่จะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายของรัฐ หรือต่อการบริหารงานของรัฐ หรือต่อการเลือกผู้นำทางการเมืองของรัฐบาล ไม่ว่าจะขึ้นไปในระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติก็ตาม หรือ Huntington และ Dominquez (1975 : 33) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่าเป็นกิจกรรม หรือการกระทำของประชาชนที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล โดยที่การกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นไปทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจ รวมถึงการเลือกตั้ง การร่วมรณรงค์หาเสียง การรวมตัวเพื่อให้โน้มน้าวหรือกดดันรัฐบาล การประท้วง การใช้ความรุนแรง และ Verba and Nie (1975 : 2-3) เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องเป็นกิจกรรมของประชาชนเฉพาะบุคคล เป็นเรื่องของการกระทำกิจกรรมทางการเมืองตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด โดยเฉพาะสิทธิที่จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง สิทธิที่จะเข้าสมาคมหรือก่อตั้งพรรคการเมือง หรือกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเมืองกลุ่มอื่น ๆ สิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อรัฐบาล สิทธิที่เกี่ยวกับการพูดการชุมนุม และการพิมพ์อย่างอิสระ และเป็นกิจกรรมที่มุ่งหมาย เพื่อที่จะสร้างอิทธิพลต่อรัฐบาล ทั้งใน

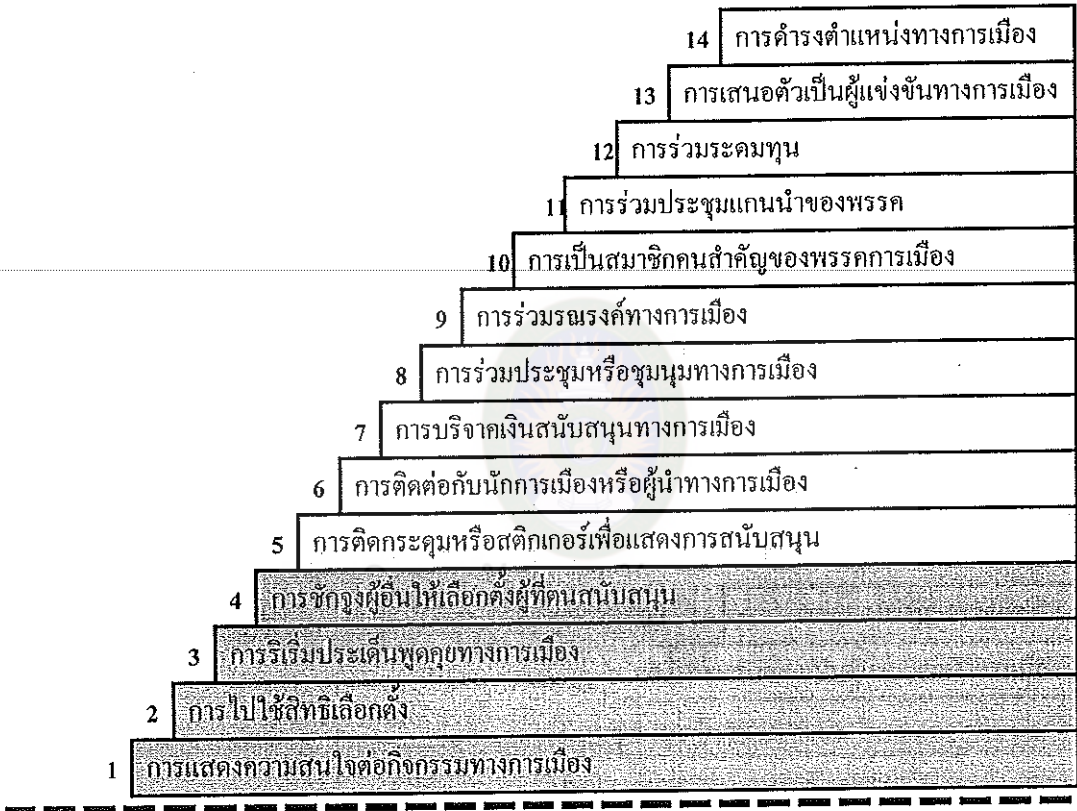
การเลือกตั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเลือกกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมทั้งเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมต่อการปกครองโดยการกระทำกิจกรรม

จากนิยามของแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่ผู้วิจัยได้พบทวนวรรณกรรม พบว่า มีประเด็นร่วมของความหมายการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ นิยามจะเน้นให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกระบวนการทางการเมือง (Political Process) หรือกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ของบุคคลในสังคม จากการศึกษาผู้วิจัยได้จัดองค์ประกอบของความหมายออกเป็น 3 ประการ คือ 1) เป็นกิจกรรมเฉพาะบุคคลที่เป็นไปทั้งที่สมัครใจหรือไม่สมัครใจ ไม่ว่าจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือเกิดต่อเนื่องกัน 2) เป็นการกระทำกิจกรรมทางการเมืองตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด 3) เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างอิทธิพลผลักดันให้เกิดผลทางการเมืองตามที่ต้องการ ซึ่งผู้วิจัยมีแนวคิดว่าการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่นับว่า มีความสำคัญในฐานะที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญ อย่างหนึ่งของความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงนิยามให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีมีลักษณะสร้างสรรค์เป็นไปในทิศทางการพัฒนาทั้งระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี จึงหมายถึง การกระทำเฉพาะบุคคลในกิจกรรมทางการเมืองตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด การกระทำเป็นไปด้วยความสมัครใจ อาจเกิดขึ้นทั้งเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องก็ได้ โดยสตรีผู้กระทำมุ่งสร้างอิทธิพลผลักดันให้เกิดผลต่อนโยบายการเมืองตามต้องการ (Milbrath. 1965 : 9-14 ; McClosky. 1968 : 252-253; Weiner. 1971 : 161-164 ; Verba and Nie. 1975 : 2-3; Huntington & Dominquez. 1975 : 33)

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง

แนวคิดของ Milbrath (1965 : 9-14) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถแบ่งคนในสังคมได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่ไม่สนใจกับกลุ่มที่สนใจทางการเมือง สำหรับผู้ที่สนใจทางการเมืองนั้นเมื่อนำเอาการใช้ทรัพยากรและความพยายามในการมีส่วนร่วมทางการเมืองเข้ามาเป็นข้อพิจารณา ทำให้สามารถแบ่งระดับสูงต่ำของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้เป็น 3 กลุ่มเรียงตามลำดับการใช้ทรัพยากรและความพยายามน้อยไปหามาก ได้แก่ 1) กลุ่มผู้สนใจทางการเมือง 2) กลุ่มผู้กระทำกิจกรรมปรับเปลี่ยนทางการเมือง และ 3) กลุ่มผู้ต่อสู้ทางการเมืองทั้งสามนี้มีได้มีลักษณะคงที่แต่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับปัจจัยกระตุ้นหรือต่อต้านที่บุคคลนั้นได้รับ ลำดับขั้นของการเกี่ยวพันทางการเมือง (The

Hierarchy of Political Involvement) ที่เสนอโดย Milbrath มีฐานคิดสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ (1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่งมีแนวโน้มที่เกี่ยวข้องกับการกระทำทางการเมืองอื่น ๆ ด้วย และ (2) ลักษณะเป็นลำดับขั้น คือ คนที่อยู่ขั้นเดียวกัน แนวโน้มมีกิจกรรมทางการเมืองเหมือนกัน ลำดับขั้นสูงจะครอบคลุมกิจกรรมในลำดับต่ำกว่า ด้วย แสดงในแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 รูปแบบลำดับขั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Milbrath

ที่มา : Milbrath (1965 : 9-14)

นอกเหนือจากรูปแบบของ Milbrath แล้วยังมีรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองอื่น ๆ อีกด้วย อาทิเช่น รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เสนอโดย Verba and Nie (1975 : 57-58) ที่ประกอบด้วยรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

1. การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Voting) ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจะทำให้ประชาชนมีอิทธิพลเหนือผู้นำ ในแง่ที่ว่าป็นแรงกดดันให้ผู้นำต้องปรับนโยบายของตนเองลงคะแนนเสียงเป็นเสมือนอาวุธของประชาชน ทำให้มีอำนาจควบคุมรัฐบาล ดังนั้น บุคคลที่ไป

ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจึงเป็นผู้ที่มีความสำนึกในหน้าที่ของพลเมือง มีความสำนึกในบรรทัดฐานของสังคม และวิถีการดำรงชีวิตในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน อย่างไรก็ตาม ประชาชนส่วนใหญ่ที่ไปลงคะแนนเสียงอาจไม่เห็นความสำคัญของการกระทำของตนต่อผลทางการเมืองก็เป็นได้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้อาจไม่ได้เข้าเกี่ยวข้องกับการเมืองในรูปแบบอื่นใดเลย และผู้ที่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองบางส่วนจะพบว่า เมื่อไปใช้สิทธิเลือกตั้งแล้วก็จะยุติเพียงเท่านั้น และการเลือกตั้งที่ไม่ได้มีบ่อยครั้ง ซึ่งก็เท่ากับเป็นข้อจำกัดที่ทำให้บุคคลไม่อาจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

2. กิจกรรมชุมชน (Community Activities) คือ การสร้างกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาสังคม เป็นการเข้าร่วมกับกลุ่มที่ทำงานเกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งอาจจัดตั้งเป็นองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับปัญหาสาธารณะแต่ไม่ใช่องค์กรของรัฐบาล

3. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (Contacting Official) หมายถึง การกระทำของบุคคลในลักษณะที่เป็นการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ได้มาหรือปกป้องผลประโยชน์บางอย่างของตนหรือกลุ่มของตนถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมแบบคับแคบ (Parochial Participation)

4. การล็อบบี้ (Lobbying) คือ ความพยายามของบุคคลในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำทางการเมือง โดยหาทางมีอิทธิพลในการตัดสินใจหรือกำหนดนโยบายของฝ่ายบริหาร

5. การประท้วง (Protest) เป็นการต่อต้านการตัดสินใจทางการเมืองในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคม

6. การเป็นผู้สื่อสาร (Communicators) หมายถึง การที่บุคคลจะติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง การส่งจดหมายแสดงความสนับสนุนต่อผู้นำทางการเมืองในการดำเนินการที่เห็นว่า เหมาะสมถูกต้อง การส่งคำประท้วงต่อการดำเนินการที่เห็นว่าไม่ดี การให้ข่าวสารทางการเมืองแก่เพื่อนบ้าน การแสดงความคิดเห็นของตนต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล การเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นของตนต่อหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนต่าง ๆ

สำหรับนักวิชาการของไทย บุญเสริม นาคสาร (2546 : 14) สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ 4 ลักษณะ คือ

1. การเรียกคืนอำนาจโดยการถอดถอน/ปลดออกจากราชการ (Recall) เป็นการควบคุมการใช้อำนาจของผู้แทนของประชาชนในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองแทน

ประชาชน หากปรากฏว่า ผู้แทนของประชาชนใช้อำนาจในฐานะ “ตัวแทน” มิใช่เป็นไปเพื่อ
 หลักการที่ถูกต้อง หรือเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมที่แท้จริง ในทางตรงกันข้าม กลับเป็นการใช้อำนาจ
 โดยมิชอบ โดยทุจริต หรือเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจ
 อธิปไตยสามารถเรียกร้องอำนาจที่ได้รับมอบไปนั้นกลับคืนมาโดย การถอดถอน/ปลดออกจาก
 ตำแหน่งได้

2. การริเริ่มเสนอแนะ (Initiatives) เป็นการทดแทนการทำหน้าที่ของผู้
 ผู้แทนของประชาชน หรือเป็นการเสริมการทำหน้าที่ของตัวแทนประชาชน โดยประชาชน
 สามารถให้ การเสนอแนะนโยบาย ร่างกฎหมาย รวมทั้งมาตรการใหม่ ๆ เองได้ หากว่า
 ตัวแทนของประชาชนไม่เสนอหรือเสนอแล้วแต่ไม่ตรงกับความต้องการของประชาชน

3. การประชาพิจารณ์ (Public Hearings) เป็นการแสดงออกของ
 ประชาชนเพื่อแสดงว่าประชาชนได้เฝ้าดู ตรวจสอบและควบคุมการทำงานของตัวแทนของ
 ประชาชน กรณีฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหารเตรียมออกกฎหมายหรือกำหนดนโยบายหรือ
 มาตรการใด ๆ ก็ตาม อันมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่หรือสิทธิ เสรีภาพของประชาชน
 โดยตรง ประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถเรียกร้องให้มีการชี้แจง
 ข้อเท็จจริง ผลดี-ผลเสีย ก่อนบังคับใช้กฎหมาย นโยบาย หรือมาตรการนั้น ๆ ได้

4. การแสดงประชามติ (Referendum) ใช้กับส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายสำคัญ
 หรือ การออกกฎหมายที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน
 อย่างมาก ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถเรียกร้องให้รัฐรับฟังมติของ
 ประชาชนเสียก่อนที่จะตรากฎหมาย หรือดำเนินการสำคัญ ๆ โดยการจัดให้มีการลงประชามติ
 เพื่อถามความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับกฎหมาย หรือ
 ดำเนินการนั้น ๆ การแสดงประชามติของประชาชน ถือเป็น การตัดสินใจขั้นสุดท้าย

สมบัติ ชำรงฉัตรวงศ์ (2542 : 335) กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง
 ดังนี้

1. รูปแบบของการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง (Direct Participation)
 และการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทางอ้อม (Indirect Participation) รูปแบบแรก ได้แก่
 วิธีการต่าง ๆ ที่ประชาชนพยายามกระทำเพื่อให้เกิดอิทธิพลในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล
 ไม่ว่าจะเป็น การติดต่อโดยตรงกับตัวแทนของรัฐบาลหรือการเข้าไปดำเนินกิจกรรมทาง
 การเมืองด้วยตนเอง เช่น ลงสมัครรับเลือกตั้ง ซึ่งมีใช่เป็นกิจกรรมหรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง
 เมืองที่กระทำได้โดยคน ส่วนใหญ่ การมีส่วนร่วมทางการเมืองทางอ้อม ได้แก่ วิธีต่าง ๆ แต่

ไม่ใช่การติดต่อโดยตรงกับตัวแทนของรัฐบาล อาทิ การไปเลือกตั้ง แต่ผลกระทบการมีส่วนร่วม นั้น อาจจะกว้างขวางและเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับสังคมสมัยใหม่ที่ประชาชนทุกคนไม่อาจเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงได้

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบปกติ (Normal Political Participation) มักกระทำโดยกลุ่มอิทธิพล ซึ่งจะมีทั้งการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อผลักดันหรือควบคุมทิศทางหรือวิธีการ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทของนโยบาย ให้ง่วงไปในทิศทางที่พึงปรารถนา

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบก้าวร้าว (Aggressive Political Participation) เช่น ประท้วงหรือเดินขบวน การจลาจล แม้แต่รูปแบบการก่อการร้ายที่มุ่งมีอิทธิพลต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ

4. การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอิสระสมัครใจ (Voluntary Participation) เป็นการดำเนินกิจกรรมที่ตั้งใจหรือมีผลกระทบต่อการทำงานของรัฐบาล สิ่งสำคัญคือเป็นการมีส่วนร่วมโดยมิได้ถูกบังคับผูกมัด โดยได้รับคำตอบแทนใด ๆ หากเป็นการกระทำโดยสมัครใจของตนเอง

5. การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบระดมหรือถูกปลุกระดม หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ทั้งผู้สมัครเข้าแข่งขันทางการเมือง พรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ ใช้ในการชักจูงให้ประชาชนเข้าร่วมด้วย กล่าวคือ การปลุกระดมจะทำให้บุคคลมีแนวโน้มเอียงเพิ่มขึ้นในการเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมืองนั้น ๆ

นอกจากนี้ สมบัติ ชำรงชัญวงศ์ ยังได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักวิชาการและนักรัฐศาสตร์หลายท่าน เช่น การศึกษาของประพันธ์ สุรวงศ์ ที่ได้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้หลายรูปแบบ คือ 1) กิจกรรมที่เกี่ยวกับพรรคการเมืองและ การรณรงค์หาเสียง (Party and Campaign Activities) กิจกรรมประเภทนี้ได้แก่ การชักชวนให้ผู้อื่น ไปลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครที่ตนสนับสนุน การทำงานให้พรรคการเมือง หรือผู้สมัครเข้ารับ การเลือกตั้งอย่างกระตือรือร้น การให้ความสนใจโดยเข้าร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง การให้เงินเพื่อสนับสนุนพรรคการเมืองหรือผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้ง และการเข้าเป็นสมาชิกชมรมทางการเมือง 2) การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (Voting) ถือว่าเป็นรูปแบบการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองที่ให้ความเที่ยงมากที่สุด 3) กิจกรรมของชุมชน (Community Activities) ได้แก่ การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นในชุมชนและการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของชุมชนหรือองค์กร

อย่างกระตือรือร้นที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น 4) การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (Contacting Official) เป็นการกระทำของบุคคลในลักษณะที่เป็นการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาหรือปกป้องผลประโยชน์บางอย่างของตนหรือกลุ่มตน รูปแบบทางการเมือง คือ การติดต่อเฉพาะเจาะจง (Particularized Contact) หรือการมีส่วนร่วมแบบคับแคบ (Parochial Participation) ทางการเมือง 5) การลอบบี้ (Lobbying) หมายถึง การที่บุคคลพยายามติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำทางการเมือง โดยหาทางที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ นโยบายที่กระทบต่อประชาชนจำนวนมาก 6) การประท้วง (Protests) เป็นความพยายามสร้างผลกระทบท่อการตัดสินใจในนโยบายของรัฐบาล โดยการทำร้ายร่างกายหรือทรัพย์สิน 7) การเข้าร่วมทางการเมืองในบทบาทผู้สื่อข่าวสาร (Communicators) หมายถึง การที่บุคคลติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ส่งจดหมายแสดงความสนับสนุนต่อผู้นำทางการเมืองในการดำเนินการที่จะเห็นว่าเหมาะสมถูกต้อง ส่งคำประท้วงต่อการดำเนินงานที่เห็นว่าไม่ดี รวมถึงการเข้าพูดคุยถกเถียงปัญหาทางการเมือง การให้ข่าวสารทางการเมืองแก่เพื่อนบ้าน แสดงความคิดเห็นของตนเองต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นของตนต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และการแสดงความคิดเห็นลงในสื่อมวลชนต่าง ๆ ยังมีผู้ประมวลลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง 10 ประการ ดังนี้ 1) การกระทำในเชิงสนับสนุนและเรียกร้องต่อผู้นำรัฐบาล 2) ความพยายามที่จะใช้อิทธิพลต่อการดำเนินงานของรัฐบาล 3) การกระทำของพลเมืองที่ได้รับการรับรองว่าถูกต้องตามกฎหมาย 4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยมีตัวแทน 5) ความรู้สึกแปลกแยกทางการเมือง (Alienation) 6) ความกระตือรือร้นที่เข้าไปเกี่ยวข้องทางการเมือง 7) ความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของระบบราชการและข้าราชการ 8) การกระทำที่เป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการเมืองระดับชาติเท่านั้น 9) การกระทำที่มีลักษณะต่อเนื่อง คงเส้นคงวา (Persistence Continuum) ซึ่งอาจเป็นการกระทำที่มีความเป็นสถาบันและมีการจัดตั้ง หรืออาจเป็นการกระทำที่ประทุทันทีทันใด เช่น การเกิดจลาจล และ 10) การกระทำที่มีลักษณะเป็นการกระทำทางการเมือง (Political Act) ซึ่งนอกจากนี้ยังมีกิจกรรมทางการเมืองที่จัดได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง (สมบัติ ชำรงชัญวงศ์. 2542 : 335) ดังนี้

1. การลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง การลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้งเป็นดัชนีที่ใช้กันเป็นการทั่วไปในการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่สามารถส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงผู้นำบริหารการเมืองการปกครองและทิศทางการนโยบายได้โดยตรงที่สุด

2. การอภิปรายวิภาควิจารณ์ทางการเมือง การเขียนจดหมาย การไปพบ ร้องเรียน แสดงความคิดเห็น ความต้องการต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รัฐบาล หรือ สื่อมวลชน การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้บางคนเรียกว่า เป็นบทบาทผู้สื่อสารทางการเมือง

3. การหาเสียงสนับสนุนให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัคร หมายถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพรรคการเมืองในช่วงการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งแก่ผู้สมัครและพรรคที่ตน ชื่นชอบ ผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้อาศัยความตื่นตัวและสนใจอย่างจริงจัง ทุ่มเท

4. การเลือกตั้งและได้เข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มกดดันทางการเมือง กลุ่มผลประโยชน์สาธารณะ หมายถึง การรวมตัวก่อตั้งกลุ่มเพื่อระบุความต้องการและปัญหา สาธารณะชนต่าง ๆ ของชุมชน จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความรอบรู้ หาคความสนับสนุน ผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ตามเป้าหมายของกลุ่ม

5. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการ เฉพาะอย่างที่ต้องใช้การตัดสินใจของรัฐในการแก้ไข เป็นกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องที่มีผลโดยตรงต่อเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

6. การประท้วง การเดินขบวน การร่วมชุมนุมแสดงความไม่พอใจ การลง ชื่อประท้วง ตลอดจนการใช้ความรุนแรง การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้มีมาจากความตื่นตัวทางการเมืองระดับสูง ความรู้สึกมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียจากการตัดสินใจของรัฐบาล และมักเกิดในระบบทางการเมืองที่ไม่มีช่องทางหรือสถาบันที่จะรับเอาความต้องการ ชื่อเรียกร้องของ ประชาชนเข้าสู่ การพิจารณาอย่างพอเพียง รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะเป็นกลุ่ม ผู้ด้อยโอกาส กลุ่มที่รู้สึกไร้วางใจการเมืองดำหรือกลุ่มผู้แปลกแยก เปื้อหน่ายสถาบัน และ กระบวนการทางการเมืองที่เป็นอยู่

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน 3 ระดับ คือ

1. การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง คือ การสมัครรับเลือกตั้ง เพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ซึ่งเป็นการใช้อำนาจ โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการเมืองที่อยู่ในระบบ โครงสร้างกลไกการบริหารงานเกี่ยวกับการจัด ระเบียบทางการเมือง และเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในฝ่ายบริหารตุลาการ นิติบัญญัติ ในส่วนนี้ พบว่าผู้ชายมีโอกาสเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองมากกว่าสตรี โดยพิจารณาจากจำนวนผู้ ดำรงตำแหน่งทางการเมืองทุกระดับ รวมทั้งจำนวนผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการในระดับ นโยบายต่าง ๆ ของรัฐ

2. การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองทางอ้อม คือ การเข้าไปมีบทบาท

เคลื่อนไหวทางการเมือง สังคม เช่น การรวมกลุ่มเพื่อผลักดันนโยบายต่าง ๆ การรวมตัวกันประท้วงหรือ การเรียกร้องทางการเมือง และการจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อสร้างกลุ่มอำนาจการต่อรอง ซึ่งเป็นการใช้อำนาจเพื่อผลักดันหรือส่งเสริมให้ประชาชน เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทางสังคม เพื่อให้มีการกระจายทรัพยากรและผลประโยชน์ทุกส่วนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหญิงชายในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมที่เท่าเทียมกัน มีสิทธิในการได้รับผลประโยชน์ ที่เท่าเทียม ส่วนนี้พบว่า กลุ่มพลังมวลชนต่าง ๆ มีสตรีเข้าไปร่วมเคลื่อนไหวผลักดันในสัดส่วนจำนวนที่เท่าเทียมกับผู้ชาย แต่ในบทบาทที่เป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวที่สำคัญ ๆ นั้นยังมีจำนวนผู้ชายมากกว่าสตรี เช่น สหภาพแรงงาน สมัชชาคนจน หรือองค์กรประชาธิปไตยต่าง ๆ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีกลุ่มผลประโยชน์ที่รวมตัวกันเคลื่อนไหวเพื่อผลประโยชน์ของสตรีโดยตรง เช่น กลุ่มบูรณาการแรงงานสตรี สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย มูลนิธิสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิงและศูนย์พิทักษ์สิทธิหญิง บริการ (Empower) สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี เป็นต้น

3. การเข้าร่วมทางการเมืองโดยทั่วไป คือ กลุ่มประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้ง และไปร่วมลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย ส่วนนี้พบว่า ทั้งหญิงชายมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับที่ค่อนข้างต่ำ เพราะผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีจำนวนต่ำมาก แต่ไม่มีข้อมูลในอดีตที่ยืนยันได้

บทสรุป จากการออกแบบการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่ศึกษาเฉพาะในกลุ่มของสตรีนั้น ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการกำหนดหัวข้อการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง ระหว่างผู้ปกครอง (รัฐ) กับผู้ถูกปกครอง (ประชาชน) เพื่อดูว่ามีพัฒนาการความสัมพันธ์มาอย่างไรและความสัมพันธ์ผ่านการขัดเสลาทางสังคมมานาน ยังเหลือร่องรอยพอที่จะมีอิทธิพลต่อแบบแผนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรีหรือไม่ และผู้วิจัยกำหนดหัวข้อการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเพื่อทำความเข้าใจและเป็นฐานคิดในการกำหนดกรอบตัวแปรตามของการวิจัย ส่วนหัวข้อเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะช่วยให้ผู้วิจัยนำมาใช้ออกแบบเครื่องมือวัด กำหนดเกณฑ์การประเมิน การกำหนดระดับ การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยทั้ง 3 หัวข้อที่ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนนี้ศึกษาจากงานวิจัย จากเอกสารที่นักวิชาการได้รวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ บาง

ท่านได้กำหนดเป็นรูปแบบไว้อย่างชัดเจน รูปแบบที่ผู้วิจัยสนใจและคาดว่าน่าจะสามารถปรับใช้กับบริบทสังคมไทยได้ใกล้เคียง มี 8 แนวคิด โดยเฉพาะแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Milbrath (1965 : 9-14) เมื่อนำเอาแนวคิดทั้งหมดที่ศึกษามาทำการสังเคราะห์ก็ได้ตัวแปรตามในงานวิจัยครั้งนี้ คือ “การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี” จากปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทย ทำให้ผู้วิจัยเกิดสมมติฐานว่าจะมีสตรีในกลุ่มหนึ่งที่สนใจและรับรู้สถานการณ์ทางการเมือง ประกอบกับมีประสบการณ์เดิมว่าชอบนักการเมืองท่านหนึ่ง เมื่อมีกิจกรรมพื้นฐานทางการเมือง คือ การเลือกตั้งจึงชักชวนเพื่อน คนรู้จักให้เลือกนักการเมืองท่านนี้ อาจจะมีสตรีอีกกลุ่มหนึ่งสนใจการเมืองอย่างเข้มข้นจนถึงขั้นสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ถึงจะไม่ใช่ช่วงการเลือกตั้ง แต่เมื่อพรรคการเมืองที่ตนสังกัดอยู่ หรือพรรคคู่แข่งทำกิจกรรมทางการเมือง ก็จะร่วมกิจกรรมทั้งสนับสนุน หรือคัดค้านอย่างชัดเจน เมื่อมีการเลือกตั้งก็จะแสดงตัวเพื่อสนับสนุนพรรคการเมืองที่ตนสังกัดอยู่ โดยการร่วมออกหาเสียงช่วยการบริหารจัดการเพื่อให้ได้คะแนนเสียงสนับสนุน และอาจจะมีสตรีอีกกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนร่วมทางการเมืองระดับเข้มข้นสูง ซึ่งจะเป็นกลุ่มสตรีที่มีต้นทุนสูงทั้งการศึกษา เศรษฐกิจ การสนับสนุนจากครอบครัว สังคม หรือบุคคลที่มีนัยทางการเมือง ประกอบกับตัวเองมีจิตลักษณะความเป็นผู้นำ การมีจิตสาธารณะ การตระหนักในความสำคัญของสตรีที่ต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง ความต้องการมีอำนาจ มีอิทธิพล ความต้องการสัมพันธ์กับสังคมในทางกว้าง ความต้องการเกียรติยศ ชื่อเสียง ดังนั้นเมื่อมีการเลือกตั้งจึงเสนอตัวเพื่อสมัครรับเลือกตั้งอาจเป็นสนามการเมืองระดับประเทศ ระดับท้องถิ่นก็ได้ ความเป็นจริงของปรากฏการณ์ในสตรีทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าว ผู้วิจัยจึงกำหนดตัวแปรตามจากการทบทวนวรรณกรรม (Milbrath. 1965 : 9-14 ; McClosky. 1968 : 252-253 ; Robert A. Dahl. 1971 : 9 ; Alterton and Hahn. 1975 : 7 ; Verba, Nie and Kim. 1978 : 35 ; Krongkaew. 1997 : 201 ; สมบัติ ชำรงธัญวงศ์. 2542 : 335 ; บุญเสริม นาคสาร. 2546 : 3)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ การมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งเป็นการกระทำเฉพาะบุคคลในกิจกรรมทางการเมืองตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด การกระทำเป็นไปด้วยความสมัครใจ อาจเกิดขึ้นทั้งเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องก็ได้ โดยสตรีผู้กระทำมุ่งสร้างอิทธิพลผลักดันให้เกิดผลทางการเมืองทั้งในระดับประเทศ หรือระดับท้องถิ่นตามที่ต้องการ แบ่งเป็น 3 ระดับ

1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับเข้มข้นสูง หมายถึง การกระทำของสตรีในกิจกรรมทางการเมืองอย่างจริงจังและเข้มแข็ง (Active Participation) ตามสิทธิที่

กฎหมายกำหนด การกระทำเป็นไปด้วยความสมัครใจ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วม
 ทางการเมืองของสตรีระดับเข้มข้นสูง สตรีจะแสดงออกภายใต้ขอบเขตพฤติกรรม คือ
 1) การร่วมรณรงค์ทางการเมือง 2) การเป็นสมาชิกคนสำคัญของพรรคการเมือง 3) การร่วม
 ประชุมแกนนำของพรรค 4) การร่วมระดมทุน 5) การเสนอตัวเป็นผู้แข่งขันทางการเมือง 6)
 การดำรงตำแหน่งทางการเมือง

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับเข้มข้น หมายถึง การกระทำของสตรี
 ในกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะการเข้าไปเคลื่อนไหวทางการเมือง ตามสิทธิที่กฎ
 หมายกำหนดการกระทำเป็นไปด้วยความสมัครใจ เกิดเป็นครั้งคราวหรือเกิดอย่างต่อเนื่อง
 การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีระดับเข้มข้น สตรีจะแสดงออกภายใต้ขอบเขตพฤติกรรม
 คือ 1) มีพฤติกรรมการติดกระดุมหรือสติ๊กเกอร์เพื่อแสดงการสนับสนุนกลุ่มการเมือง
 2) การติดต่อกับนักการเมืองหรือผู้นำทางการเมือง 3) การบริจาคเงินสนับสนุนทางการเมือง
 4) การร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับพื้นฐาน หมายถึง การกระทำของสตรี
 ในกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะด้วยความสนใจ ตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด นอกเหนือจาก
 การไปเลือกตั้งที่เป็นการใช้สิทธิและหน้าที่ทางการเมือง ตามปกติของสตรีทั่วไป การกระทำ
 เป็นไปด้วยความสมัครใจ เกิดเป็นครั้งคราวหรือเกิดต่อเนื่อง โดยแสดงออกภายใต้ขอบเขต
 พฤติกรรม คือ 1) แสดงความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมการเมืองในบางครั้ง 2) ไปใช้สิทธิ
 เลือกตั้งทุกครั้งและทุกประเภทการเลือกตั้ง 3) มีการริเริ่มประเด็นพูดคุยทางการเมือง
 4) มีการชักจูงผู้อื่นให้เลือกตั้งผู้ที่ตนสนับสนุน

4. ปัจจัยเชิงสาเหตุของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

Milbrath and Goel (1977 : 14) พบปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง
 ได้แก่

1. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม (Environmental Factors) ได้แก่ ระบบสังคม
 (Social System) และสภาพการณ์ทางการเมือง (Political Settings) ปัจจัยด้านนี้อาจมี
 ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

2. ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) ได้แก่ พันธุกรรม แรงขับ
 ความต้องการทางบุคลิกภาพ ความต้องการทางจิตใจและร่างกาย และความเชื่อและทัศนคติ
 ทางการเมือง

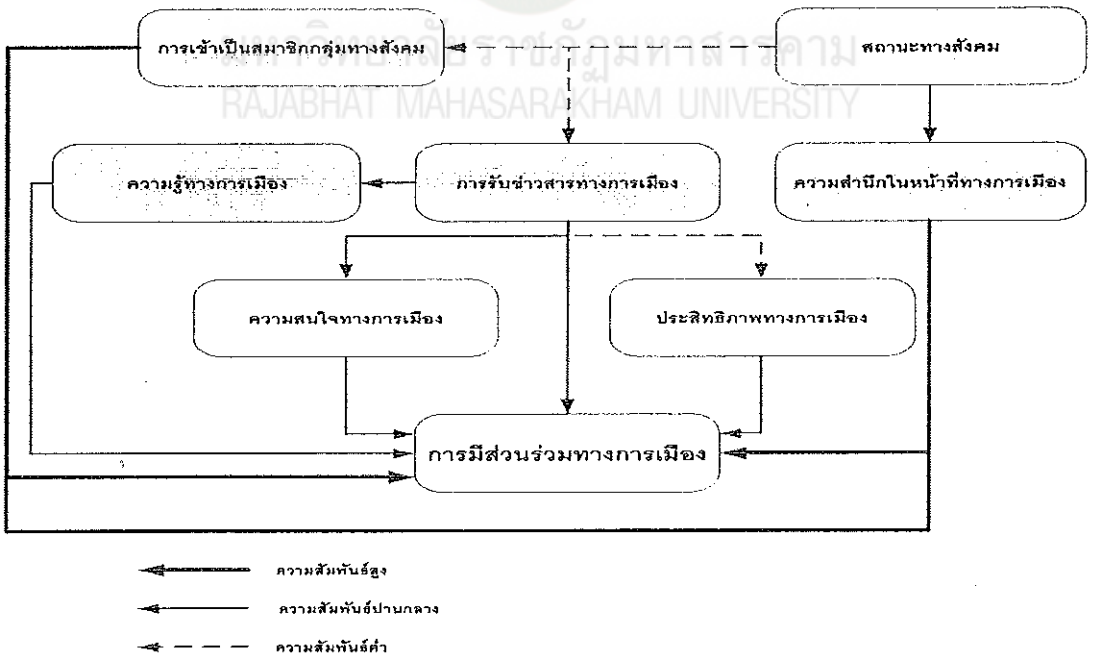
ริงส์มันต์ บุญบรรณานนท์ (2537 : 28-29) นำแนวคิดของ Burkhart *et al.* ที่ได้เสนอปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้

1. ความต้องการที่จะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น
2. ความต้องการที่อยากจะรู้จักกับบุคคลสำคัญ
3. ความต้องการทำโนสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ สังคม หรือกลุ่ม

ของตน

4. ความต้องการได้มาซึ่งอำนาจ
5. ความต้องการได้มาซึ่งอิทธิพล
6. ความต้องการมีเกียรติและศักดิ์ศรี
7. ความต้องการที่จะตอบสนองสถานะทางจิต
8. ความต้องการรายได้ที่สูงขึ้น

Nie *et al* (1969 : 31) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่า มีทั้งปัจจัยที่มีความสัมพันธ์โดยตรง (แบ่งออกเป็นความสัมพันธ์สูงและปานกลาง) และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางอ้อมหรือมีระดับความสัมพันธ์ต่ำ แสดงในแผนภาพที่ 3

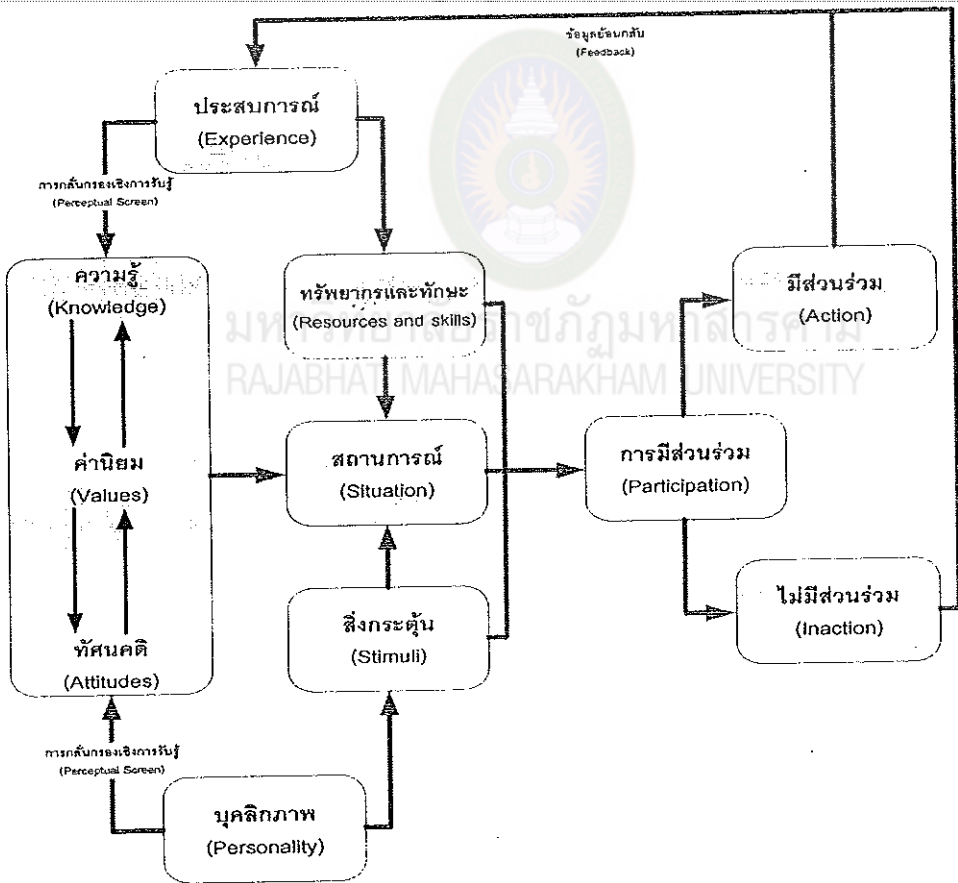

แผนภาพที่ 3 ตัวแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ที่มา : Nie et al (1969 : 31)

ตัวแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ Rush (1992 : 21) (ภาพประกอบที่ 2.4)

ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะเห็นว่าตามความคิดของ Rush สถานการณ์เป็นปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อการตัดสินใจที่จะมีหรือไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง โดยในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ได้แก่ บุคคลจะมีการกลั่นกรองเชิงการรับรู้ผ่านทางการใช้ความรู้ ค่านิยม และทัศนคติของตัวเองและอาจจะมีสิ่งกระตุ้นทางการเมืองเข้ามาเป็นสิ่งที่สร้างแรงจูงใจใน การตัดสินใจ นอกจากนี้ทรัพยากรและทักษะที่แต่ละคนมีอยู่รวมทั้งบุคลิกภาพของแต่ละปัจเจกก็มีผลต่อการตัดสินใจที่จะมีหรือไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นกัน ท้ายที่สุดเมื่อบุคคลตัดสินใจที่จะมีหรือไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองแล้วผลลัพธ์จากการตัดสินใจดังกล่าวจะเป็นข้อมูลย้อนกลับไปเป็นประสบการณ์ต่อการกลั่นกรองเชิงการรับรู้ของบุคคลนั่นเอง

แผนภาพที่ 4 ตัวแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ที่มา : Rush (1992 : 22)

สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ (2542 : 335) ได้สรุปรวมบทบาทของปัจเจกชนต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากผลการวิจัยของนักวิชาการต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลเชิงบวกต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในฐานะปัจเจกได้ดังนี้

1. ปัจจัยความสนใจหรือความผูกพันกับการเลือกตั้งหรือการเมือง มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง
  2. ปัจจัยการประกาศตัวสังกัดพรรคการเมือง โดยผู้ที่ประกาศตัวว่าสังกัดพรรคการเมือง จะมีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงกว่าผู้ที่มิได้ประกาศตัว
  3. ปัจจัยอายุ คือ ผู้ที่มีอายุมากหรือผู้อาวุโสมีแนวโน้มจะเข้าสังกัดพรรคการเมืองมากกว่าผู้มีอายุน้อยหรือคนหนุ่มสาว
  4. ปัจจัยความนิยมตัวบุคคลในการแข่งขันทางการเมือง ถ้าบุคคลใดมีความนิยมตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งในการแข่งขันทางการเมืองย่อมต้องการที่จะให้ผู้ที่ตนพอใจได้รับเลือกตั้ง ดังนั้นจึงมีความแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าบุคคลที่มิได้นิยมในตัวบุคคลใดเป็นพิเศษ
  5. ปัจจัยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมและการศึกษา มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อระดับความผูกพันทางการเมือง
  6. ปัจจัยเพศ โดยเพศชายมีจิตใจสัมพันธ์ทางการเมืองมากกว่าเพศหญิงซึ่งเป็นผลจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ที่ให้เพศชายเป็นผู้นำทุกด้าน ส่วนเพศหญิงเป็นผู้ตาม
- ได้มีนักรัฐศาสตร์หลายท่าน เสนอข้อสรุปสำหรับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (ทินพันธุ์ นาคะตะ. 2524 : 213) แสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จำแนกเป็นระดับ
มากและระดับน้อย

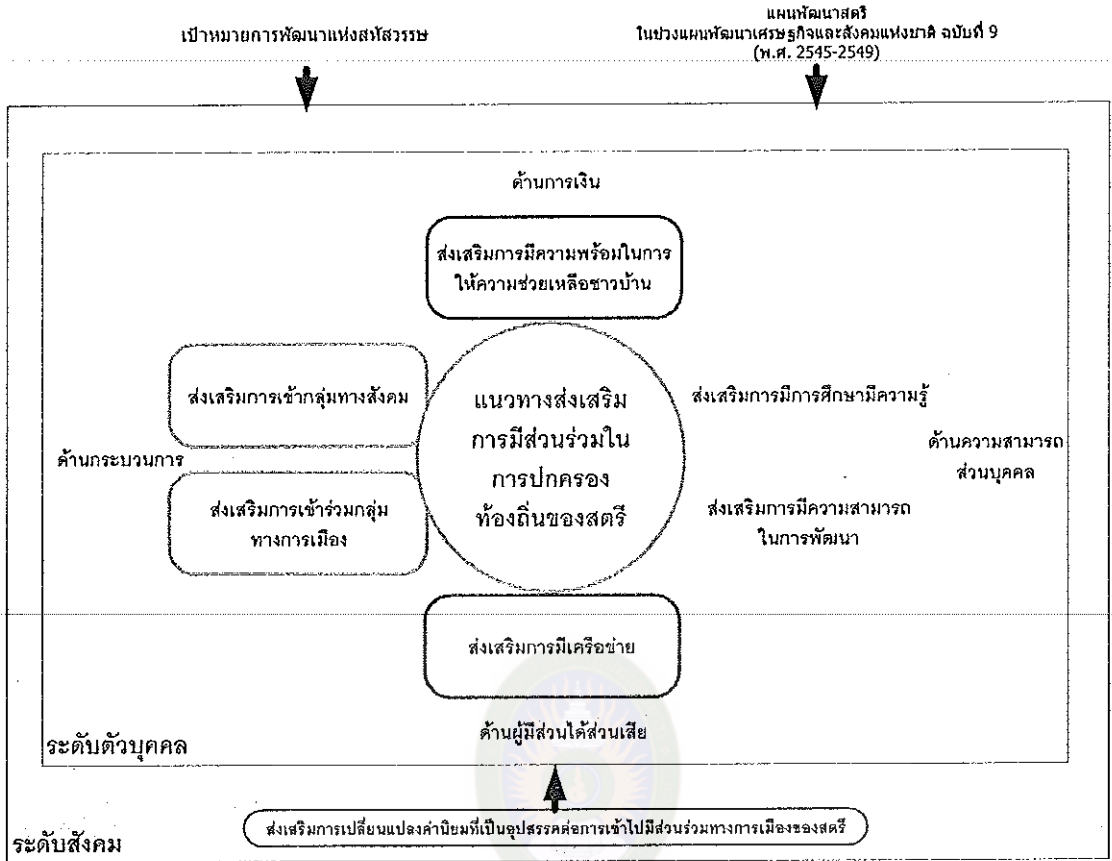
ผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมืองมาก	ผู้ที่มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย
1. ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง	1. ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ
2. เพศชาย	2. เพศหญิง
3. ผู้ที่มีความสัมพันธ์กับพรรคการเมือง	3. ผู้ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับพรรคการเมือง
4. ผู้ที่อยู่ในวัยกลางคน (40-50 ปี)	4. ผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวและคนมีอายุ (< 40 และ > 50)
5. ผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่มีพลังกดดันทางการเมือง	5. ผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่ไม่มีพลังกดดันทางการเมือง
6. ผู้ที่มีความผูกพันต่อกลุ่ม	6. ผู้ที่ไม่มีความผูกพันต่อกลุ่ม

ที่มา : ทินพันธุ์ นาคะตะ. 2524 : 213

ถวิลวดี บุรีกุล (2544 : 60) สรุปแนวการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็น 6
แนวทาง ได้แก่

1. ส่งเสริมการรวมกลุ่มทางการเมือง
2. ส่งเสริมการเข้ากลุ่มทางสังคม
3. ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย
4. ส่งเสริมการให้การศึกษาความรู้
5. ส่งเสริมความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน
6. ส่งเสริมความสามารถในการพัฒนา

เพื่อให้แนวทางการส่งเสริมเหล่านี้มีความเป็นรูปธรรม สามารถนำไปสร้างการ
พัฒนาได้และเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางปฏิบัติ แนวทางการส่งเสริมทั้ง 6 ประการนี้ จะต้อง
ถูกดำเนินการไปพร้อม ๆ กันอย่างเป็นระบบ และยังคงคำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอีก
ด้วย จึงเสนอรูปแบบในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี แสดงใน
แผนภาพที่ 5

แผนภาพที่ 5 รูปแบบส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่นของสตรี

ที่มา : ถวิลวดี บุรีกุล (2544 : 61)

จากที่ทบทวนวรรณกรรมเพื่อค้นหาตัวแปรอิสระที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี พบว่า มีปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ผู้วิจัยได้นำตัวแปรเหล่านั้นมาจัดกลุ่ม (Grouping) พบว่า มีผลการศึกษาที่สนับสนุนกรอบแนวคิดในตัวแปร อิสระ (ศศิพร สิทธิสัมพันธ์. 2539 : บทคัดย่อ ; เมทินี พงษ์เวช. 2541 : 16 ; สมบัติ ชำรงธัญวงศ์. 2542 : 315 ; ถวิลวดี บุรีกุล. 2544 : 39 ; วิระดา สมสวัสดิ์. 2546 : บทคัดย่อ ; เกศรี วิวัฒน์ปฐพี. 2548 : 47 ; Campbell. 1960 : 2 ; Campbell *et al.* 1960 : 7 ; Nie *et al.* 1969 : 4 ; กมลดา ชันทรปราบ. 2535 : บทคัดย่อ ; Iyengar, Peters & Kinder. 1982 : 47 ; Jennings. 1983 : 248-261 ; Beckwith. 1986 : 34 ; Koch. 1999 : 14 ; Rossenwasser *et al.* 1987 : 191-200 ; Kahn. 1991 : 47 ; Kahn & Galdberg. 1991 : 32 ; Kahn. 1992 : 35 ; Kahn. 1994 : 44 ; Deber. 1992 : 9 ; Rush. 1992 : 11 ; Burrell. 1993 :

142 ; Rosenstone & Hanson. 1993 : 66 ; Carroll. 1994 : 96 ; Braden. 1996 : 68 ; Serini, Powers & Johnson. 1998 : 88) ดังนี้

1. ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี สรุปได้ว่า

1.1 กลุ่มปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ 1) ความต้องการสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น, รู้จักกับบุคคลสำคัญ, ทำประโยชน์ต่อประเทศชาติ สังคมหรือกลุ่มตน, อำนาจ, อิทธิพล, เกียรติและศักดิ์ศรี, ตอบสนองสภาวะทางจิตและรายได้ที่สูงขึ้น 2) ประสบการณ์ 3) บุคลิกภาพ 4) การรับรู้ คือ ความรู้-ค่านิยม-ทัศนคติ 5) ปัจจัยอายุ 6) ปัจจัยเพศ 7) การมองบทบาททางการเมืองของตนเอง 8) ส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง 9) ฐานะทางเศรษฐกิจ 10) ฐานะการศึกษา 11) ทักษะผู้นำ 12) ลักษณะด้านกายภาพ 13) ความรับผิดชอบในฐานะแม่บ้านและมารดา 14) ด้านค่านิยมและความเชื่อด้านจิตวิทยา

1.2 กลุ่มปัจจัยทางการเมือง ได้แก่ 1) ความสนใจหรือความผูกพันกับการเลือกตั้งหรือการเมือง 2) การประกาศตัวสังกัดพรรคการเมือง 3) ความนิยมตัวบุคคลในการแข่งขันทางการเมือง 4) ความรู้ทางการเมือง 5) การรับรู้ข่าวสารทางการเมือง 6) ประสิทธิภาพทางการเมือง 7) ความสำนึกในหน้าที่ทางการเมือง 8) นโยบายพรรคและหัวหน้าพรรค 9) อิทธิพลของบุคคลมีนัยสำคัญเกี่ยวพันทางการเมือง

1.3 กลุ่มปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ 1) การเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคม 2) สถานะทางสังคม 3) สิ่งกระตุ้น 4) สถานการณ์ 5) ทรัพยากรและทักษะ 6) ฐานะทางสังคม 7) การสนับสนุนจากเครือข่ายและบริบทแวดล้อม 8) การมีที่เลี้ยงดี 9) มีฐานข้อมูลจำเป็นต่อการบริหารงานการเมือง 10) มีตัวแบบทางสังคม 11) ความสนใจของสื่อ 12) ความคิดของประชาชน ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 13) การกล่อมเกลாதงสังคม 14) โครงสร้างสังคม 15) การจัดลำดับชนชั้นทางสังคม 16) ด้านครอบครัว 17) ด้านกฎหมายและข้อบังคับทางสังคม 18) ด้านความเชื่อทางศาสนาและแง่คิดทางมานุษยวิทยา 19) การเป็นที่รู้จักและสนิทสนมกันมานานในท้องถิ่นนั้น

2. ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง สรุปได้คือ

2.1 กลุ่มปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ 1) การขาดความรู้และประสบการณ์ 2) เมื่อได้เป็นผู้มาแล้วปัญหาอุปสรรคคือการสูญเสียความเป็นส่วนตัว คือ การทุ่มเททำงานหนักจนไม่มีเวลาพักผ่อน มีเวลาให้ครอบครัวน้อย ทำให้เกิดปัญหาครอบครัว ความขัดแย้งก็เป็นปัญหาอุปสรรคในการบริหารงาน 3) ความสับสนระหว่างบทบาทการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี 4) ขาดทักษะผู้นำ 5) ค่านิยมดั้งเดิมทำให้ประสบปัญหาการยอมรับในความสามารถ

6) เกิดจากตัวสตรีเองที่ไม่กล้าตัดสินใจ 7) ขาดความเชื่อมั่น 8) ขาดความรู้การเมือง 9) ขาดเป้าหมาย 10) ขาดข่าวสาร 11) ขอมรับสภาพ 12) ไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง 13) ความคาดหวังบทบาทหลักในฐานะมารดาและภรรยา 14) ความรับผิดชอบในบ้านและในการดูแลลูก 15) การขาดประสบการณ์ในกิจการสาธารณะ 16) กลัวความรุนแรง การคุกคาม การวิพากษ์วิจารณ์ 17) กลัวถูกหย่าขาดจากสามี 18) การไม่เห็นคุณค่าของตนเอง 19) กำไรใช้จ่ายในการลงสมัครรับเลือกตั้งและการอยู่ในตำแหน่งมีสูง 20) การขาดการศึกษา 21) ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีไม่มีโอกาสได้เป็นผู้นำ

2.2 กลุ่มปัจจัยทางการเมือง ได้แก่ 1) การสร้างภาพไม่น่าเชื่อถือจากฝ่ายตรงข้ามในการหาเสียงเลือกตั้ง 2) ขาดแบบอย่างที่ดีให้การแนะนำ 3) ค่านิยมและความเชื่อในวัฒนธรรมประเพณีที่ส่งสมถายทอดต่อ ๆ กันมาในการตีค่าให้กิจกรรมทางการเมืองเหมาะสมสำหรับเพศชายมากกว่าเพศหญิง 4) วัฒนธรรมทางการเมือง

2.3 กลุ่มปัจจัยทางสังคม-วัฒนธรรม คือ 1) การสนับสนุนทางสังคม 2)ทัศนคติและพันธนาการทางความคิดที่มีต่อความมั่นใจในสตรี 3) เจตคติและการเลือกปฏิบัติ 4) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชายในครอบครัว 5) การกำหนดให้ผู้ชายเป็นใหญ่ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง 6) การขาดแบบอย่างและการสนับสนุนของสตรีที่อยู่ในอำนาจ 7) วัฒนธรรมในการเผชิญหน้าทางการเมืองที่สร้าง “ผู้ชนะ” และ “ผู้แพ้” และ 8) การเลือกปฏิบัติต่อสตรี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสตรี

การศึกษาเกี่ยวกับที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี เป็นการศึกษาเรื่องบทบาทและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีมีหลากหลายมิติ ซึ่งเป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีทุกระดับ อย่างไรก็ตาม ระดับของการศึกษาของงานวิจัยเหล่านั้นมักจะเน้นที่การเมืองระดับชาติ ส่วนการเมืองระดับท้องถิ่นนั้นยังมีไม่มากนัก นอกจากนี้ งานวิจัยที่มีอยู่ยังขาดการมองหรือวิเคราะห์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีทุกมิติทั้งส่วนตัว ครอบครัว และสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นการทำความเข้าใจในประเด็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรียังไม่ชัดเจน และรอบด้านเพียงพอ ผู้วิจัยขอเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ยุคสมัยอดีตตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2518-2551 ดังต่อไปนี้

จิระนันท์ พิตรปรีชา (2518 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องสิทธิเสรีภาพของสตรีไทย จากมุมมองของตัวสตรีเอง พบว่า สตรีไทยส่วนใหญ่ไม่คิดว่ากฎหมายเป็นสิ่งสำคัญที่บังคับ

กะเกณฑ์วิถีชีวิต หากแต่เป็นประเพณีและค่านิยมต่างหากที่ทำให้สูญเสียเสรีภาพ และรูปแบบการเมืองการปกครองที่ถูกสร้างมาจากเพศชาย ย่อมกำหนดให้เพศชายเป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำทางเพศจึงเป็นเรื่องทางการเมืองหาใช่เป็นเรื่องที่ธรรมชาติกำหนดหรือเกิดขึ้นโดยบังเอิญไม่ นอกจากนี้ ยังมีการจัดระบบสังคมที่มีการเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบสตรีเกิดขึ้นจากแนวทางทางสังคม 3 ประการที่ยึดถือสืบทอดกันมา จากเหตุทั้ง 3 ประการนี้จึงเป็นปัจจัยเชิงเหตุที่เป็นอุปสรรคในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี คือ 1) การสร้างบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล เพื่อสนองค่านิยมและความต้องการของชนชั้นปกครอง ผ่านทางการอบรมสั่งสอนและสภาพแวดล้อม กล่าวโดยสรุปคือ มีการกำหนดให้สตรีจะต้องมีบุคลิกภาพที่ง่ายต่อการถูกปกครอง 2) การกำหนดบทบาทระหว่างเพศที่แตกต่างกันของหญิงและชาย และ 3) การยอมให้ค่านิยมเหล่านี้กลายเป็นสถาบัน กฎหมาย ทัศนคติ ความเชื่อ ซึ่งผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามจะได้รับการลงโทษทางสังคม

ไพรัช เทชะรินทร์ (2525 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาจากเอกสารถึงความสืบเนื่องในการมีส่วนร่วมในสังคม การเมืองการปกครองของสตรีไทย ซึ่งพบว่า บทบาทของสตรีส่วนใหญ่ถูกจำกัดมาตั้งแต่ในสมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเงื่อนไขปัจจัยของขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ให้สตรีมีบทบาทเพียงภายในครอบครัว และแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในแนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาคในเวลาต่อมา แต่ในความเป็นจริงแล้วบทบาทของสตรีทางการเมืองมีการเปลี่ยนแปลงน้อยและช้ามาก มีสตรีจำนวนน้อยที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้ง ๆ ที่บทบาทวิถีทางกฎหมายต่าง ๆ แม้จะมี การปรับเปลี่ยนเพื่อเปิดโอกาสดังกล่าวก็ตาม สำหรับปัจจัยเชิงเหตุการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี คือ 1) ทัศนคติและค่านิยมของคนทุกระดับในสังคม ตั้งแต่ระดับครอบครัว โรงเรียนและองค์การอาชีพต่าง ๆ และ 2) สภาพแวดล้อมและโอกาสที่เอื้อให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมและการเมือง

สุจิตรา สง่าเนตร (2529 : บทคัดย่อ) ศึกษาบทบาทการปกครองของข้าราชการสตรีจากมุมมองของผู้ได้บังคับบัญชาทั้งหญิงชาย พบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภูมิหลังทางสังคม แนวคิด บทบาทความเป็นเพศหญิงชาย และการกล่อมเกลாத่างสังคมกับระดับการยอมรับบทบาทการปกครองของสตรี ส่วนปัจจัยเชิงเหตุพบว่า เพศ มีความสัมพันธ์กับการยอมรับบทบาทการปกครองของสตรี และระดับการยอมรับจะลดลงตามระดับความสำคัญและอำนาจที่สูงขึ้นของบทบาทแต่ละบทบาท

ส่วนงานวิจัยของบวร ประพฤติดี ทิพาพร พิมพ์สุทธิ และเฉลิมพล ศรีหงษ์ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทในการเป็นผู้นำของสตรีระดับบริหาร

โดยตรง ศึกษาจากกลุ่มต่าง ๆ จำนวน 4 กลุ่ม คือ กลุ่มราชการ รัฐวิสาหกิจ เอกชนและกลุ่มองค์กรระหว่างประเทศ พบประเด็นที่น่าสนใจ คือ 1) ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับผู้นำสตรี กล่าวคือ ผู้นำสตรีที่บรรลุผลสำเร็จในการทำงานเป็นเพราะการศึกษามีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ประสบผลสำเร็จ โดยสตรีที่มีการศึกษาสูงยิ่งขึ้นก็มีโอกาสเป็นผู้นำทางการบริหารมากกว่าสตรีที่มีการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่า 2) ค่านิยมของสังคมไทยมีสัมพันธ์ในเชิงบวกกับผู้นำการบริหารของสตรี คือ การขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง การไม่นิยมการมีอำนาจสนใจแต่งานบ้าน การไม่ยึดมั่นในอาชีพหนึ่งอาชีพใดตลอดไป ความกระตือรือร้นในการทำงานน้อย และความนิยมยกย่องให้สตรีเป็นผู้นำในระดับบริหารมีน้อย มีผลต่อโอกาสในการเป็นสตรีผู้นำทางการบริหารน้อยไปด้วย

ศศิพร ลิทธิสัมพันธ์ (2539 : บทคัดย่อ) ศึกษาเงื่อนไขการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีและการยอมรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี เพื่อค้นหาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคและปัจจัยที่ส่งเสริมและการยอมรับในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี ในตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่ามีมากหรือน้อยเพียงใด โดยศึกษาจากมุมมองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหญิง และประชาชนในเขตกรุงเทพฯ พบปัจจัยเชิงเหตุที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี คือ 1) ค่านิยมและความเชื่อทางวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสมถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาในการตีค่าให้กิจกรรมทางการเมืองเหมาะสมสำหรับเพศชายมากกว่าเพศหญิง 2) เกิดจากตัวสตรีเองที่ไม่กล้าตัดสินใจและขาดความเชื่อมั่น ส่วนปัจจัยที่สนับสนุนการเข้ามามีบทบาทการเมือง มี 4 ประการ คือ 1) การเป็นที่รู้จักและสนิทสนมกันมานานในท้องถิ่นนั้น 2) พรรคการเมือง เช่นนโยบายพรรคและหัวหน้าพรรค 3) บุคลิกภาพส่วนตัวของสตรี 4) อิทธิพลของบุคคลมีนัยสำคัญเกี่ยวพันทางการเมืองและผลงานวิจัยยังศึกษาพบว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีสามารถแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้เต็มที่เท่ากับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชาย ซึ่งในการทำงานจะไม่มีแบ่งแยกความเป็นหญิงชาย และประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับบทบาททางการเมืองในตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรระดับปานกลาง

เมทินี พงษ์เวช (2541 : บทคัดย่อ) นำเสนอผลการศึกษาที่ระบุถึงสาเหตุที่ทำให้สตรีมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมและความก้าวหน้าทางการเมือง อาจสรุปได้ 2 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยภายนอก ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมทางการเมืองที่พรรคการเมืองปิดกั้นโอกาสของสตรี จึงทำให้สตรีไม่ยอมเข้าร่วมพรรคการเมือง นอกจากนี้ส่วนต่าง ๆ ของสังคมไม่ให้โอกาสและไม่ได้ให้การสนับสนุนสตรีเท่าที่ควร รวมทั้งทัศนคติและทัศนคติทางความคิดที่กีดกันหรือที่ไม่มั่นใจในตัวสตรี และ 2) ปัจจัยภายใน ซึ่งเชื่อมโยง

กับตัวสตรีเอง คือ การขาดความมั่นใจ ขาดความรู้ทางการเมือง ขาดเป้าหมาย ขาดข่าวสาร รวมทั้งการยอมรับสภาพ ไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง เนื่องจากประเพณีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้สตรีเป็นผู้ตาม ที่มีบทบาทในฐานะแม่และภรรยาเท่านั้น

รุ่งทิวา แสงหิรัญ (2541 : บทคัดย่อ) ศึกษาบทบาทของผู้นำสตรีทางการเมืองในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อค้นหาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อบทบาททางการเมืองของผู้นำสตรี โดยศึกษาจากมุมมองของผู้นำสตรีทั้งกลุ่มผู้นำสตรีในภาครัฐบาล/รัฐวิสาหกิจ กลุ่มผู้นำสตรีในภาคเอกชน กลุ่มผู้นำสตรีทางการเมืองพบว่า ปัจจัยด้านสถานภาพสมรส รูปแบบครอบครัว การสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัวมีผลต่อบทบาททางการเมืองของผู้นำสตรีในระบอบประชาธิปไตยมากที่สุด ส่วนปัจจัยด้านอายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้มีผลต่อบทบาททางการเมืองของผู้นำสตรีรองลงมา และยังพบว่าบทบาทของสตรีทางด้านสังคมเป็นบทบาทที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด และสตรีที่มีความรู้ความสามารถในระดับสูงจะมีบทบาทในทางการเมืองมากกว่าสตรีที่มีความรู้ความสามารถ ต่ำกว่า และยังพบว่ามีสตรีเพียงจำนวนน้อยที่ยังยึดติดกับธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมอยู่จึงไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง เพราะเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก และเป็นเรื่องของบุรุษ

เยาวลักษณ์ สันธิโต (2543 : บทคัดย่อ) ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เป็นคณะกรรมการพัฒนาสตรี อำเภอราชสีห์สกล จังหวัดศรีสะเกษ จากมุมมองของสตรี พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ร่วมกิจกรรมทางการเมืองอยู่ในระดับมาก และสตรีมีความรู้ ความเข้าใจในทางการเมือง การปกครอง ในระดับสูง ส่วนการติดตามข่าวสารทางการเมืองอยู่ในระดับปานกลาง แต่ความสนใจเข้าร่วมมีบทบาททางการเมือง อยู่ในระดับน้อย ผลการศึกษาพบว่าอิทธิพลของการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ร่วมกิจกรรมการเมือง ความรู้ ความเข้าใจในทางการเมือง การปกครอง มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ระดับการศึกษาและรายได้มีผลต่อการติดตามข่าวสารทางการเมือง

ฉวีลวดี บุรีภูด (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมการเมืองของสตรีหลังการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2543 โดยศึกษาประเด็นเดียวกันทั้งหญิงชาย การศึกษาพบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเพศชายเฉลี่ยสูงกว่าเพศหญิง ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับผลการศึกษาในหลาย ๆ ประเทศ ช่องว่างระหว่างชายหญิงในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้แสดงถึงวัฒนธรรมทางความคิดทางการเมือง บทบาทของชายหญิงทางการเมือง นอกจากนี้สตรีที่มีส่วนร่วมทางการเมืองสูง จะมีความพอใจในระบอบประชาธิปไตยสูงกว่าผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยกว่า ขณะที่การเป็นสมาชิกกลุ่มกลับแปรผกผันกับความพอใจใน

ระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังพบว่าสตรีในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะกรุงเทพฯ รอบใน มีความพอใจในระบอบประชาธิปไตยที่เป็นอยู่น้อยกว่าสตรีที่อยู่ในต่างจังหวัด (ทั้งเขตเทศบาล และชนบท) ระดับการรับรู้ข่าวสารและความสนใจทางการเมืองเพศชายจะมีระดับการรับรู้ข่าวสารและความสนใจทางการเมือง ตลอดจนสนใจกิจกรรมทางการเมืองเฉลี่ย มากกว่าเพศหญิง นอกจากนี้สตรีทั่วไปจะพิจารณาเลือกสตรีที่เสนอตัวเป็นผู้แทนของประชาชนโดยการให้ความสำคัญกับลักษณะความซื่อสัตย์ สุจริต และการช่วยเหลือท้องถิ่นของสตรีเป็นหลัก ส่วนรูปแบบที่การส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีบทบาททางการเมือง คือ 1) การรวมกลุ่ม 2) การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร 3) ความรู้ ความเข้าใจทางการเมืองและระบอบประชาธิปไตย 4) ทักษะที่ดีของการเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น

วิระดา สมสวัสดิ์ (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาพบว่าสตรีต้องเผชิญกับอุปสรรคเชิงวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมหลายประการที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองและสาธารณะ รวมถึงเจตคติและการเลือกปฏิบัติ โดยผลการศึกษาพบว่า อุปสรรคสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี คือ 1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิง-ชายที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยการกำหนดให้ผู้ชายเป็น “หัวหน้า” ตั้งแต่ในครอบครัว ต่อมาทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง 2) ความรับผิดชอบในบ้านและในการดูแลลูก 3) การขาดประสบการณ์ในกิจการสาธารณะ 4) การขาดแบบอย่างและการสนับสนุนของสตรีที่อยู่ในอำนาจ 5) การกลัวความรุนแรง การคุกคาม การวิพากษ์วิจารณ์ และการหย่าร้างกับสามี 6) การไม่เห็นคุณค่าของตนเอง 7) วัฒนธรรมของการเผชิญหน้าทางการเมืองที่สร้าง “ผู้ชนะ” และ “ผู้แพ้” 8) การเลือกปฏิบัติต่อสตรี 9) ค่าใช้จ่ายในการลงสมัครรับเลือกตั้งและการอยู่ในตำแหน่งมีสูง 10) ขาดการศึกษา นอกจากนี้สภาพแวดล้อมหรือปัจจัยภายนอกของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี เป็นปัจจัยภายนอกที่อยู่ล้อมรอบตัวสตรี โดยอยู่นอกเหนือการควบคุมของสตรี ปัจจัยเหล่านี้นอกจากจะส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของสตรีแล้วยังได้รับผลกระทบจากการมีส่วนร่วมของสตรี เช่นกัน ซึ่งปัจจัยภายนอกนี้ คือ 1) บรรยากาศทางการเมือง หมายถึง ความรู้สึกและการแสดงออกทั่วไปของตัวแสดงทางการเมือง เช่น นักการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และประชาชน เป็นต้น 2) โครงสร้างเชิงสถาบันขององค์การทางการเมือง หมายถึง โครงสร้างของกฎระเบียบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากองค์การทางการเมือง 3) เสถียรภาพทางการเมือง หมายถึง แนวโน้มที่ฝ่ายบริหารจะสามารถทำงานได้ตลอดวาระ การทำงาน และความถี่ของการเปลี่ยนแปลงผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในฝ่ายบริหาร 4) วัฒนธรรมทางการเมือง ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ทักษะดี ค่านิยม ความเชื่อทาง

การเมืองของบุคคลที่มีต่อการเมืองที่ได้รับการปลูกฝัง อบรมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งมีผลสะท้อนต่อแบบแผนพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและองค์ประกอบต่าง ๆ ทางการเมือง 5) สภาพเศรษฐกิจ หมายถึง สภาพโดยทั่วไปของการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและการบริการของประเทศ 6) ลักษณะของสังคม หมายถึง สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของคนในชุมชน 7) วัฒนธรรมของสังคม หมายถึง แบบแผนของการกระทำหรือแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่กลุ่มสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างผสมผสานและถาวร โดยมีการถ่ายทอดจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มได้

เกศรี วิวัฒน์ปฐพี (2548 : บทคัดย่อ) ศึกษากระบวนการสร้างพลังผู้นำสตรีในวัฒนธรรมอีสาน เพื่อค้นหาปัจจัยที่เป็นภาวะคุกคามและภาวะส่งเสริมการสร้างพลังผู้นำสตรีในวัฒนธรรมอีสาน มีผลการศึกษาน่าสนใจว่า พลังของผู้นำสตรีคือความสามารถในการเปลี่ยนแปลงตนเอง เปลี่ยนแปลงผู้อื่น และเปลี่ยนแปลงสังคม และเป็นพลังของคนที่มีศักยภาพภายในตนเอง สามารถทำให้ผู้อื่นเชื่อฟัง ยอมรับปฏิบัติตาม พลังเกิดขึ้นได้กับทุกคนแต่เกิดขึ้นในระดับที่แตกต่างกันตามเงื่อนไขของสังคม ซึ่งจะต้องใช้ความอดทน อดกลั้นกระทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งให้สัมฤทธิ์ผล และสามารถควบคุมพฤติกรรมคนอื่นทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพ เลือกรับปฏิบัติต่อผู้บังคับบัญชา และผู้ตามอย่างชาญฉลาด การได้เป็นผู้นำเพราะสร้างบารมี และคุณความดีให้สังคม โดยส่วนรวม ดังนั้นการเป็นผู้นำที่แท้จริงจึงหมายถึง ความสามารถให้ผู้อื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การศึกษาพบกระบวนการสร้างพลังหรือแรงขับของผู้นำสตรีในวัฒนธรรมอีสาน มีขั้นตอนอยู่ 5 ขั้นตอน คือ 1) ต้นทุนชีวิตแรกเริ่มจากครอบครัวที่เลี้ยงดูแบบไว้วางใจกันภายในครอบครัว มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำ มีศักยภาพด้านการคิด ตัดสินใจ อดทน เสียสละ การได้รับการศึกษาที่ดี มีความพร้อมด้านฐานะ 2) การสืบทอดบทบาทผู้นำทางการเมืองจากการสะสมบารมีของต้นตระกูลหรือบรรพบุรุษ เป็นนักการเมือง หรือบิดามารดาเป็นผู้นำท้องถิ่น ทั้งได้รับการสนับสนุนจากพรรคการเมืองและทุนนิยมท้องถิ่นในระบบอุปถัมภ์ ส่วนผู้บริหารมีการสืบสร้างบทบาทผู้นำเป็นไปตามลำดับขั้นของความสำเร็จในชีวิต มีโอกาสรับการศึกษา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบสูง ใช้แบบแผนการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เรียนรู้การอยู่ร่วมกันและใช้พลังอย่างชอบธรรม 3) ใช้ยุทธศาสตร์การเป็นผู้นำประชาชนในระดับท้องถิ่น สร้างกระแสศรัทธาและความเชื่อมั่นผลักดันเข้าสู่บทบาทผู้นำและมีพลังควบคู่กันไป การเตรียมความพร้อมการสร้างฐานพลัง และการสร้างคะแนนนิยมให้ประชาชนยอมรับด้วยการออกหาเสียงด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นวิธีการเจาะตลาดประชาชนระดับรากหญ้า และข้าราชการระดับกลาง

4) ศักยภาพผู้นำเป็นความสามารถในการทำงาน ซึ่งเกิดจากความรู้ ประสบการณ์ และ ความศรัทธา ผู้บริหารเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำใช้ระบบเส้นสาย พรรคพวก ส่วนนักการเมือง ใช้ ทรัพย์สินเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าสู่ตำแหน่ง ผู้นำสามารถสร้างแรงจูงใจให้ผู้ตามใช้ความรู้ ความสามารถอย่างเต็มที่ และผู้นำมีหลักการบริหารงานสร้างทีมงานเข้มแข็ง รูปแบบการ บริหารงานใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ บริหารงานแบบการมีสัมพันธภาพอันดีระหว่างผู้นำกับผู้ตาม เป็นที่พึงของผู้ใต้ บังคับบัญชา ประพฤติตนเป็นแบบอย่าง ยึดมั่นในคุณธรรมความถูกต้อง ติดตามงาน มีความละเอียดรอบคอบ 5) ความสำเร็จของผู้นำได้แก่ การได้รับการยอมรับใน บทบาทผู้นำทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และความสามารถทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ถือว่า ประสบผลสำเร็จ

ส่วนปัจจัยคุณธรรมการสร้างพลังผู้นำสตรีในวัฒนธรรมอีสาน ได้แก่ 1) ค่านิยม ดั้งเดิมทำให้ประสบปัญหาการยอมรับในความสามารถ 2) ฐานะทางเศรษฐกิจก็ไม่ได้ไม่มี โอกาสได้เป็นผู้นำ 3) การสร้างภาพไม่น่าเชื่อถือจากฝ่ายตรงข้ามในการหาเสียงเลือกตั้ง 4) การขาดความรู้และประสบการณ์ เมื่อได้เป็นผู้นำแล้วปัญหาอุปสรรค คือ การสูญเสียความ เป็นส่วนตัวคือ การทุ่มเททำงานหนักจนไม่มีเวลาพักผ่อน มีเวลาให้ครอบครัวน้อย ทำให้เกิด ปัญหาครอบครัว ความขัดแย้งก็เป็นปัญหาอุปสรรคในการบริหารงาน 5) ความสับสนระหว่าง บทบาทการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี 6) ขาดทักษะผู้นำ 7) ขาดแบบอย่างที่ดีในการแนะนำ ส่วน ปัจจัยส่งเสริมการสร้างพลังผู้นำสตรี ได้แก่ ฐานะครอบครัวดี มีโอกาสได้รับการศึกษา การมี ทักษะผู้นำ ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายและบริบทแวดล้อม มีที่เลี้ยงดี มีฐานข้อมูลที่ จำเป็น ต่อการบริหารงานทั้งด้านการเมืองและการศึกษา ได้รับแบบอย่างแนวคิดและพฤติกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างบทบาทผู้นำในสังคม

สุริน คล้ายรัมย์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการอบรม โดยใช้ การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์และการเรียนรู้ โดยการรับใช้สังคมเพื่อเสริมสร้าง ความรู้เจตคติและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี ศึกษาเพื่อ 1) พัฒนา กระบวนการอบรม โดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม เพื่อเสริมสร้างความรู้ เจตคติและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี 2) เปรียบเทียบความรู้ เจตคติและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรีที่ได้รับ การอบรม โดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม กับผู้นำ ชุมชนที่เป็นสตรีที่ได้รับการอบรมตามวิธีที่ใช้กันโดยทั่วไป 3) ติดตามผลการมีส่วนร่วม ทางการเมืองของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรีที่ได้รับการอบรมด้วยกระบวนการอบรม โดยใช้การ

เรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม และการอบรมตามวิธีที่ใช้กัน โดยทั่วไป พบว่า 1) กระบวนการอบรมโดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม ประกอบด้วยขั้นตอน คือ 1.1 รวบรวมประสบการณ์เดิมของผู้เข้าอบรม 1.2 ให้ประสบการณ์ใหม่ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 1.3 ให้ผู้เข้ารับการอบรมสะท้อนความคิดและอภิปราย 1.4 ให้ผู้เข้ารับการอบรมสรุปความคิดรวบยอด 1.5 ให้ผู้เข้ารับการอบรมประยุกต์ใช้ความรู้โดยการวางแผนการรับใช้สังคม 1.6 ให้ผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติกิจกรรมการรับใช้สังคม 1.7 ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสะท้อนความคิดและวิเคราะห์ประสบการณ์จากการรับใช้สังคม 1.8 ให้ผู้เข้ารับการอบรมรายงานผลการเรียนรู้ 1.9 ประเมินผลการอบรม 1.10 ติดตามผลการอบรม 2) ผลการทดลองใช้กระบวนการอบรม พบว่า 2.1 ผู้เข้ารับการอบรมในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง หลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรม ส่วนค่าเฉลี่ยของคะแนนเจตคติทางการเมือง ไม่แตกต่างกัน 2.2 ผู้เข้ารับการอบรมในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ทางการเมืองเจตคติทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองหลังการอบรมและจากการติดตามผลการอบรม ไม่แตกต่างกัน 2.3 ผู้เข้ารับการอบรมในกลุ่มควบคุมมีค่าเฉลี่ยของคะแนนเจตคติทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรม ส่วนค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ทางการเมือง ไม่แตกต่างกัน 2.4 ผู้เข้ารับการอบรมในกลุ่มควบคุมมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ทางการเมือง เจตคติทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองหลังการอบรมและจากการติดตามผลการอบรม ไม่แตกต่างกัน 2.5 ผู้เข้ารับการอบรมในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ทางการเมืองหลังการอบรมสูงกว่ากลุ่มควบคุม ส่วนค่าเฉลี่ยของคะแนนเจตคติทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่แตกต่างกัน 2.6 ผู้เข้ารับการอบรมในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ทางการเมือง เจตคติทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองจากการติดตามผลการอบรม ไม่แตกต่างกัน 3) ผลการศึกษาติดตามผลการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้เข้าอบรม

ศิริมาต ขนอม (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการขัดเกลาทางสังคม การรับรู้บทบาทด้านเพศและพฤติกรรมทางเพศ ศึกษาบทบาททางเพศสภาพในสังคมไทย และค้นหาปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการดูแลรักษาสุขภาพ ของสตรีที่ป่วยด้วยโรคติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ พบว่า กระบวนการขัดเกลาบทบาททางเพศสภาพในสังคมไทย เป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการดูแลรักษาสุขภาพของสตรีที่ป่วยด้วยโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ซึ่งกระบวนการขัดเกลาบทบาททางเพศสภาพในสังคมไทยได้หล่อหลอมให้สตรี

ในกลุ่มตัวอย่างรับรู้ว่าคุณค่าที่ดีควรจะเป็นผู้ที่ประพฤติตัวตามจารีตประเพณี และค่านิยมที่สืบทอดต่อกันมา นอกจากนี้การวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการดูแลและรักษาโรคของกลุ่มตัวอย่าง คือ แบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพและการสนับสนุนทางสังคม ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะมีระดับความสำคัญที่แตกต่างกันตามการรับรู้บทบาทด้านเพศของกลุ่มตัวอย่างและบุคคล และชนิดของโรคติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์

สรุป การศึกษางานวิจัยที่นักวิชาการทำการศึกษาค้นคว้าไว้ก่อนหน้านี้ เกี่ยวกับตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี หรือโอกาสในการแสดงบทบาทของสตรีในพื้นที่สาธารณะปัจจัยสำคัญที่นักวิจัยค้นพบ คือ รากเหง้าทางความคิดแบบสังคมนิยมเป็นใหญ่นำมากำหนดบทบาทและพื้นที่ของหญิง-ชาย โดยให้ชายเป็นผู้นำครอบครัว สังคมการเมืองการปกครอง ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะทั้งหมด โดยใช้ความชอบธรรมจากลักษณะทางชีวภาพที่แข็งแรงของชาย ส่วนสตรีถูกกำหนดให้เป็นผู้ตาม บทบาทและภาระงานมีพื้นที่เฉพาะในครอบครัว จากรากเหง้าทางความคิดเช่นนี้ได้ถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นตัวแปรอิสระตัวแรกที่ผู้วิจัยสนใจและคาดเดาน่าที่จะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ก็คือ กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) การกำหนดให้การขัดเกลาทางสังคมเป็นตัวแปรครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีอุปมานโดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ/สังเกต/สัมภาษณ์สตรีที่เป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรง และใช้วิธีอุปมานโดยศึกษาจากเอกสาร/งานวิจัยและขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี พบว่า การขัดเกลาทางสังคมทำให้มีการสร้างบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลเพื่อสนองค่านิยมที่ได้รับการถ่ายทอดมา นอกจากนี้ยังยอมให้ค่านิยมเหล่านี้กลายเป็นสถาบันกฎหมาย ลัทธิ ความเชื่อ ซึ่งผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามจะได้รับการลงโทษทางสังคม มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ศึกษาพบว่ารากเหง้าทางความคิดแบบสังคมนิยมเป็นใหญ่ ได้ไหลผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม จนเกิดแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิตของหญิง-ชายที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ดังที่ปรากฏผลอยู่ในงานวิจัยของจิระนันท์ พิตรปรีชา (2518 : บทคัดย่อ) ไพรัช เตชะรินทร์ (2525 : บทคัดย่อ) สุจิตรา สง่าเนตร (2529 : บทคัดย่อ) บวรประพฤติกิติ, ทิหาพร พิมพ์สุทธิ และเฉลิมพล ศรีหงษ์ (2530 : บทคัดย่อ) ศศิพร สิริสัมพันธ์ (2539 : บทคัดย่อ) เมทินี พงษ์เวช (2541 : บทคัดย่อ) รุ่งทิวา แสงหิรัญ (2541 : บทคัดย่อ) ถวิลวดี บุรีกุล (2544 : บทคัดย่อ) วิระดา สมสวัสดิ์ (2546 : บทคัดย่อ) เกศรี วิวัฒน์ปฐมพิ (2548 : บทคัดย่อ) และศิรนาถ ขนอม (2549 : บทคัดย่อ) เมื่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมถ่ายทอดและกล่อมเกลาคือ ๆ กันมา จนกลายเป็นค่านิยมต่อบทบาทหญิงชาย และค่านิยม

นี่ผู้วิจัยสนใจเป็นตัวแปรอิสระตัวที่สองที่น่าจะเป็นตัวแปรเชิงเหตุของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจะถ่ายทอดผ่านมายังทุกคนในสังคม ซึ่งแต่ละคนจะรับมาเป็นค่านิยมของตนเองมากน้อยเพียงใด เหนียวแน่นไม่เปลี่ยนแปลงมากเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยและประสบการณ์ส่วนบุคคล และเมื่อใช้วิธีอนุมานโดยศึกษาจากเอกสาร/งานวิจัยและขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี พบว่า ทักษะคิด ค่านิยมเป็นพันธุการทางความคิดที่คอยกีดกันหรือที่ไม่มั่นใจในตัวสตรี ก็จะไปเชื่อมโยงกับตัวสตรีเอง คือ การขาดความมั่นใจ ขาดความรู้ทางการเมือง การขาดเป้าหมาย การขาดข่าวสาร รวมทั้งการยอมรับสภาพ ไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง ซึ่งหลาย ๆ ส่วนเหล่านี้มาจากประเพณีวัฒนธรรมที่หล่อหลอมมาให้สตรีเป็นผู้ตามและมีบทบาทหลักในฐานะมารดาและภรรยาเท่านั้น มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ผลการศึกษายืนยันว่าค่านิยมมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี เช่น จิระนันท์ พิตรปรีชา (2518 : บทคัดย่อ) ไพรัช เฑชรินทร์ (2525 : บทคัดย่อ) สุจิตรา สง่าเนตร (2529 : บทคัดย่อ) บวร ประพฤติดี, ทิพาพร พิมพ์สุทธิ และ เถลิ้มพล ศรีหงษ์ (2530 : บทคัดย่อ) ศศิพร สิทธิสัมพันธ์ (2539 : บทคัดย่อ) เมทินี พงษ์เวช (2541 : บทคัดย่อ) รุ่งทิวา แสงหิรัญ (2541 : บทคัดย่อ) ถวิลวดี บุรีกุล (2544 : บทคัดย่อ) วิระดา สมสวัสดิ์ (2546 : บทคัดย่อ) เกศรีวิวัฒน์ปฐพี (2548 : บทคัดย่อ) และศิรนาถ ขนอม (2549 : บทคัดย่อ) ค่านิยมของปัจเจกบุคคลเมื่อมาอยู่รวมกันจะกลายเป็นลัทธิ ความเชื่อ กฎหมายในเรื่องบทบาททางเพศ แล้วนำมาสู่การกำหนดบทบาททางเพศต่อมา และหากในสังคมใดยึดมั่นค่านิยมชายเป็นใหญ่ สังคมนั้นก็จะคาดหวังให้บทบาทสตรีเป็นผู้ตามและทำงานบ้าน บทบาทที่สังคมคาดหวังต่อสตรี สตรีสามารถรับรู้ได้ และมักจะทำตามบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง กล่าวได้ว่าสตรีนั้นแหละที่ยอมรับเอาบทบาทที่สังคมกำหนดจากรากเหง้าความคิด มาเป็นตัวตนที่แท้จริงของตนเอง และเมื่อใช้วิธีอนุมานโดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัย พบว่า เมื่อบุคคลรับรู้การคาดหวังของสังคม ก็มักจะแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง เมื่อสังคมกำหนดบทบาทสตรีต้องดูแลบ้าน สตรีที่บ่มเพาะความอ่อนแอตามบทบาทที่สังคมกำหนดก็จะยอมรับ ดังนั้นในสังคมที่ยึดค่านิยมชายเป็นใหญ่ก็จะกำหนด คาดหวังให้สตรีจะต้องมีบุคลิกภาพที่ง่ายต่อการถูกปกครอง และยอมให้ค่านิยมนี้กลายเป็นสถาบัน ซึ่งผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามจะได้รับการลงโทษทางสังคมหากสตรีแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่แย้งกับค่านิยมของสังคม ก็จะไม่ได้รับการสนับสนุนทางสังคม หากสตรีไม่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมก็จะทำให้สตรีขาดความมั่นใจ เพราะหากสตรีเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับเข้มข้นสูงคือ เสนอตัวลงสมัครรับเลือกตั้ง การสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญเพราะหมายถึงคะแนนเสียง แหล่งการสนับสนุน

ทางสังคมที่น่าสนใจน่าจะเป็นการสนับสนุนของครอบครัว เพราะถือว่า บ้านคือพื้นที่การทำงาน
 ของสตรีที่สตรีจะต้องละทิ้งออกมาแสดงบทบาทในพื้นที่สาธารณะแทน ดังนั้น บทบาทที่สังคม
 คาดหวังต่อสตรี และการสนับสนุนจากครอบครัว จึงเป็นตัวแปรตัวที่สามและสี่ที่น่าสนใจศึกษา
 และคาดว่าน่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ผลการศึกษา
 ยืนยันว่าบทบาทที่สังคมคาดหวังต่อสตรีและการสนับสนุนจากครอบครัว มีผลต่อการมีส่วนร่วม
 ทางการเมืองของสตรี เช่น จีระนันท์ พิตรปรีชา (2518 : บทคัดย่อ) ไพรัช เตชะรินทร์ (2525 :
 บทคัดย่อ) สุจิตรา สง่าเนตร (2529 : บทคัดย่อ) บวร ประพศุติ, ทิพาพร พิมพ์สุทธิ และเฉลิม
 พล ศรีหงษ์ (2530 : บทคัดย่อ) ศศิพร สิทธิสัมพันธ์ (2539 : บทคัดย่อ) เมทินี พงษ์เวช (2541 :
 บทคัดย่อ) รุ่งทิวา แสงหิรัญ (2541 : บทคัดย่อ) ถวิลวดี บุรีกุล (2544 : บทคัดย่อ) วีระดา สม
 สวัสดิ์ (2546 : บทคัดย่อ) เกศรี วิวัฒน์ปฐพี (2548 : บทคัดย่อ) ศิรินาด ขนอม (2549 : บทคัดย่อ)
 แต่สถานการณ์ปัจจุบันพื้นที่สาธารณะถูกเปิดสำหรับสตรี จากมิติทางกฎหมาย การต่อสู้ของ
 องค์การสตรีระดับโลก ระดับประเทศและระดับท้องถิ่น ทำให้สตรีมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม
 ทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับพื้นฐานไม่ใช่เป้าหมายการพัฒนา
 เป้าหมายที่ผู้วิจัยต้องการพัฒนา คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับเข้มข้นและเข้มข้นสูง
 เพื่อให้สตรีได้เป็นตัวแทนและเป็นปากเสียงแทนสตรีทั้งหมด แต่การมีส่วนร่วมทางการเมือง
 ของสตรีระดับพื้นฐานก็จะเป็พื้นฐานการพัฒนาสตรีในระดับที่สูงขึ้นทั้งที่สถานการณ์เอื้ออำนวย
 ต่อสตรีเช่นนี้ แต่ผู้วิจัยคาดว่ายังไม่มียุทธวิธีเพียงพอที่จะส่งผลให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง
 เนื่องจากตัวแปรอิสระทั้ง 4 ตัวข้างต้น หากพิจารณาจะพบว่าเป็นกลุ่มตัวแปรในปัจจัยทางสังคม
 และวัฒนธรรม ที่ผู้วิจัยเชื่อว่าปัจจัยกลุ่มเดียวไม่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทาง การเมืองของสตรี
 ต้องมีปัจจัยถึง 3 ปัจจัย กล่าวคือ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล 2) ปัจจัยทางการเมือง และ 3) ปัจจัยทาง
 สังคมและวัฒนธรรม ผู้วิจัยใช้วิธีอุปมาน โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ/สังเกต/สัมภาษณ์สตรีที่เป็น
 ผู้เกี่ยวข้องโดยตรง และใช้วิธีอนุมานโดยศึกษาจากเอกสาร/งานวิจัยและขอคำปรึกษาจาก
 ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี จากการทบทวน
 วรรณกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ พบว่ากลุ่มตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคลของสตรีน่าสนใจ
 ศึกษาว่าจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี เช่น อายุ ที่ควรจะมีมากพอในระดับ
 หนึ่งเพราะอายุเป็นตัวบ่งชี้ว่ามีประสบการณ์เท่าใด การมีอายุสูงประมาณ 35-50 ปี ทำให้นุคคล
 กล่าวได้แย้งทางความคิดกับบุคคลอื่นที่ไม่คุ้นเคย ดังนั้นอายุจึงเป็นตัวแปรตัวที่ห้าที่น่ามาศึกษา
 การศึกษา เป็นตัวแปรที่น่าสนใจเพราะการศึกษาสามารถเปิดโลกทรรศของบุคคล การศึกษาถึง
 สูงโลกทรรศของบุคคลยิ่งกว้าง เมื่อโลกทรรศกว้าง โลกการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร จึงมีมากและ

รอบด้านตามไปด้วย การศึกษาจากเอกสาร/งานวิจัยพบว่า การรับข้อมูลข่าวสารมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงมาก เมื่อมีรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองมากทำให้สตรีเกิดความรู้ความเข้าใจทางการเมือง รู้ถึงประโยชน์และความจำเป็นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ดังนั้นตัวแปรการศึกษา การรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองสูง และความรู้ ความเข้าใจทางการเมือง จึงเป็นตัวแปรตัวที่ 6, 7 และ 8 ตามลำดับ ที่นำมาศึกษาว่ามีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือไม่ อย่างไร และหากสตรีท่านใดมีภาวะผู้นำ เป็นคุณลักษณะ (Trait) ประจำตัว ซึ่งการมีคุณลักษณะนี้มากจะทำให้สตรีมีโอกาสเป็นผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน จะทำให้เกิดปรากฏการณ์ การรวมกลุ่มทางสังคม โดยสตรีจะเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมในชุมชน ตัวแปรภาวะผู้นำและการเป็นสมาชิกกลุ่มสังคมจึงเป็นตัวแปรตัวที่ 9 และ 10 ที่ผู้วิจัยสนใจนำมาศึกษาครั้งนี้ จากภาวะความเป็นผู้นำของสตรีจะทำให้มีโอกาสนำกลุ่ม และทำให้สตรีเป็นที่รู้จักและชื่นชอบในชุมชน ตามมาด้วยการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ซึ่งความคุ้นเคยและความชื่นชมที่สตรีได้รับจากชุมชน จะทำให้สตรีรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนถูกนำมาศึกษาเป็นตัวแปรตัวที่ 11 และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทำให้บุคคลเกิดความหวงแหนและต้องการที่จะพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ขณะเดียวกันการที่สตรีอยู่ในชุมชนหรือสังคมที่ยังพบเห็นความเหลื่อมล้ำทางสังคมของหญิงชาย พบนโยบายสาธารณะหรือรูปแบบการเมืองการปกครองที่ถูกสร้างมาจากเพศชายเพื่อเอื้อให้ผู้ชายเป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง ในความรู้สึกเป็นชุมชน และความมีภาวะผู้นำ จะทำให้สตรีมีความตระหนักว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม มิใช่มีประโยชน์ต่อสตรีเพียงอย่างเดียว และความตระหนักของบุคคลในงานวิจัยอื่น ๆ พบว่า มีอิทธิพลมากที่สุดในการทำให้ประชาชนมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้น ความตระหนักจึงเป็นตัวแปรตัวที่ 12 ที่ผู้วิจัยเชื่อมั่นว่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี นอกจากนี้ความเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม และความรู้สึกเป็นชุมชน ทำให้สตรีมีความต้องการทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ สังคมหรือกลุ่มของตน เพื่อผ่อนคลายทุกข์ร้อนให้สมาชิกในกลุ่มของตน และเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองด้วย และหากสตรีเป็นทายาททางการเมือง เป็นที่รู้จักของชุมชนจะสามารถดึงดูดความสนใจจากกลุ่ม/พรรคการเมืองหรือบุคคลที่มีนัยทางการเมือง จะมีการเกลี้ยกล่อมและให้การสนับสนุนทางสังคมจากกลุ่มการเมือง ซึ่งการสนับสนุนจากกลุ่ม/พรรคการเมืองเป็นตัวแปรตัวที่ 13 และผู้วิจัยให้ความสำคัญส่วนบุคคลเป็นตัวแปรตัวที่ 14 ที่น่าสนใจในการศึกษา เพราะผู้วิจัยคาดว่าหากการเกลี้ยกล่อมและการสนับสนุนของกลุ่มการเมืองสอดคล้องกับความต้องการส่วนบุคคล ของสตรี และสตรีเห็นว่าการสนับสนุนของ

พรรคการเมืองสมน้ำสมเนื้อ ชนะ-ชนะ ทั้ง 2 ฝ่าย ประกอบกับรายได้ และฐานะทางเศรษฐกิจของสตรีเองก็มีพอสำหรับการลงทุน ตัวแปรอิสระตัวที่ 15 ซึ่งเป็นตัวสุดท้ายที่น่าสนใจคือ รายได้ ก็จะไปสร้างอิทธิพลร่วมกับตัวแปรอีก 14 ตัว กระตุ้นการตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ซึ่งมีความเป็นไปได้สูง การนำเสนอข้างต้นเป็นการแสดงเส้นทางของตัวแปรอิสระที่น่าสนใจ และเส้นทางของตัวแปร (Path Variation) ผู้วิจัยมีฐานคิดจากการทบทวนวรรณกรรม และการใช้วิธีอุปมาน โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ/สังเกต/สัมภาษณ์สตรีที่เป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรง และใช้วิธีอุปมาน โดยศึกษาจากเอกสาร/งานวิจัยและขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้าน การวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี เพื่อค้นหาปัจจัยใดที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีและพิจารณาผลที่เกิดจากการศึกษาเดิมว่ายังขาดความสมบูรณ์ในประเด็นใดบ้าง เพื่อให้งานวิจัยนี้ไปต่อเติมภาพที่ขาดหายไป หรืออธิบายปรากฏการณ์ได้ดีกว่าตามเงื่อนไขสถานการณ์ปัจจุบัน และตัวแปรทุกตัวก็มีโอกาสเป็นปัจจัยเชิงเหตุที่สำคัญต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ที่ต่างประเภท หรือต่างคุณลักษณะกัน โดยตัวแปรที่ผู้วิจัยศึกษานั้นมีที่มา มีการอ้างอิง และมีผลการวิจัยรองรับทั้งสิ้น แม้จะเป็นตัวแปรอิสระของตัวแปรตามอื่นก็ตาม ส่วนการอ้างอิงและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรเหล่านี้ ผู้วิจัยนำเสนอรายละเอียดในกรอบการวิเคราะห์ต่อไป การทบทวนวรรณกรรมเพื่อค้นหาตัวแปรอิสระที่เกี่ยวข้องกับสตรี พบว่า มีปัจจัยจำนวนมากที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ผู้วิจัยได้นำตัวแปรเหล่านั้นมาจัดกลุ่ม พบผลการศึกษาที่น่าสนใจจากการศึกษาตัวแปรอิสระทั้งหมด 15 ตัวแปร มีผลการศึกษายืนยันว่าตัวแปรแต่ละตัวมีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี (ศศิพร สิทธิสัมพันธ์. 2539 : 54 ; เมทินี พงษ์เวช. 2541 : 65 ; สมบัติ ชำรงชญวงค์. 2542 : 302-303; ถวิลวดิ บุรีกุล. 2544 : 31; วิระดา สมสวัสดิ์. 2546 : 29; เกศรี วิวัฒน์ปฐพี. 2548 : 14 ; Campbell. 1960 : 64 ; Campbell *et al.* 1960 : 11 ; Nie *et al.* 1969 : 38 ; กมลา ชันทรปราบ. 2535 : 34 ; Iyengar, Peters & Kinder. 1982 : 5 ; Jennings. 1983 : 248-261 ; Beckwith. 1986 : 12 ; Koch. 1999 : 4 ; Rossenwasser *et al.* 1987 : 191-200 ; Kahn. 1991 : 22 ; Kahn & Galdberg. 1991 : 56 ; Kahn. 1992 : 84 ; Kahn. 1994 : 39 ; Deber. 1992 : 163-479 ; Jacolson. 1992 : 65 ; Rush. 1992 : 34 ; Burrell. 1993 : 5 ; Rosenstone & Hanson. 1993 : 4 ; Carroll. 1994 : 1 ; Braden. 1996 : 2)

กรอบการวิเคราะห์ (Framework for Analysis)

ในการกำหนดกรอบการวิเคราะห์ (Framework for Analysis) สำหรับงานวิจัยครั้งนี้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ/ สังกัด/ สัมภาษณ์สตรีที่เป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรง ที่มาจากการอุปมาน และข้อมูลจากเอกสาร/งานวิจัยและคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ที่มาจากการใช้วิธีอุปมานของผู้วิจัย กรอบการวิเคราะห์ (Framework for Analysis) สร้างขึ้นโดยใช้ความรู้จากการทบทวนวรรณกรรมที่ได้นำเสนอไปแล้วเป็นฐานคิด กรอบในการวิเคราะห์นี้ถือเป็นเพียงข้ออธิบายสมมติฐาน (Hypothetical Explanation) ที่ได้ใช้อธิบายถึงสถานการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี การกำหนดความสัมพันธ์เชิงตรรกะ (Logical Relationship) ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในกรอบการวิเคราะห์นี้อยู่บนฐานของแนวคิดทางระบบ (System Approach) โดยมองว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเป็นระบบที่มีองค์ประกอบย่อย และได้ดำเนินการอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมชุดหนึ่ง สำหรับกรอบในการวิเคราะห์นี้ ปัจจัยนำเข้า (Input) ถูกดัดแปลงให้เป็นปัจจัยและปัญหาที่มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี นอกจากนี้ผลลัพธ์จากกระบวนการมีส่วนร่วมก็จะแปรสภาพย้อนกลับไปเป็นปัจจัยส่งเสริมและ/หรือปัญหาสำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีต่อไป เมื่อมองในภาพกว้าง ระบบการมีส่วนร่วมนี้ยังได้รับผลกระทบและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่ดำรงอยู่อีกด้วย กรอบการวิเคราะห์นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีที่เป็นฐานคิด และงานวิจัยที่สนับสนุนและยืนยันผลของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาแต่ละตัว มีรายละเอียดดังนี้

1. ตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี หมายถึง การกระทำเฉพาะสตรีในกิจกรรมทางการเมืองตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด การกระทำเป็นไปด้วยความสมัครใจ อาจเกิดขึ้นทั้งเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องก็ได้ โดยสตรีผู้กระทำมุ่งสร้างอิทธิพลผลักดันให้เกิดผลทางการเมืองทั้งในระดับประเทศ หรือระดับท้องถิ่นตามที่ต้องการ แบ่งเป็น 3 ระดับ

1.1 การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับเข้มข้นสูง หมายถึง การกระทำของสตรีในกิจกรรมทางการเมืองอย่างจริงจังและเข้มแข็ง (Active Participation) ตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด การกระทำเป็นไปด้วยความสมัครใจ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีระดับเข้มข้นสูง สตรีจะแสดงพฤติกรรม คือ 1) การร่วมรณรงค์ทางการเมือง 2) การเป็นสมาชิกคนสำคัญของพรรคการเมือง 3) การร่วมประชุมแกนนำของพรรค 4) การร่วมระดมทุน 5) การเสนอตัวเป็นผู้แข่งขันทางการเมือง 6) การดำรงตำแหน่งทางการเมือง

1.2 การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับเข้มข้น หมายถึง การกระทำของสตรีใน

กิจกรรมทางการเมืองในลักษณะการเข้าไปเคลื่อนไหวทางการเมือง ตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด การกระทำเป็นไปด้วยความสมัครใจ เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือเกิดอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีระดับเข้มข้น สตรีจะแสดงพฤติกรรม คือ 1) มีพฤติกรรมการติดกระดุมหรือสติ๊กเกอร์เพื่อแสดงการสนับสนุนกลุ่มการเมือง 2) การติดต่อกับนักการเมืองหรือผู้นำทางการเมือง 3) การบริจาคเงินสนับสนุนทางการเมือง 4) การร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง

1.3 การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับพื้นฐาน หมายถึง การกระทำกิจกรรม

ทางการเมืองของสตรีในลักษณะด้วยความสนใจ ตามสิทธิที่กฎหมายกำหนด นอกเหนือจากการไปเลือกตั้งที่เป็นการใช้สิทธิและหน้าที่ทางการเมืองตามปกติของคนทั่วไป การกระทำเป็นไปด้วยความสมัครใจ เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือเกิดอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับพื้นฐานสตรีจะแสดงพฤติกรรม คือ 1) แสดงความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองบางครั้ง 2) ไปใช้สิทธิเลือกตั้งทุกครั้ง และทุกประเภทการเลือกตั้ง 3) มีการริเริ่มประเด็นพูดคุยทางการเมือง 4) มีการชักจูงผู้อื่นให้เลือกตั้งผู้ที่ตนสนับสนุน

2. ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 3 ปัจจัย 15 ตัวแปร คือ ปัจจัยส่วนบุคคล มีจำนวน 5 ตัวแปร ปัจจัยทางการเมือง มีจำนวน 4 ตัวแปรและปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม มีจำนวน 6 ตัวแปร คือ

2.1 ตัวแปรในกลุ่มปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคล คือ คุณลักษณะเฉพาะตัวของสตรีหรือสาเหตุสำคัญที่ใช้ในการอธิบายถึงเหตุของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ตัวแปรที่จัดอยู่ในกลุ่มปัจจัยนี้มีอยู่ 5 ตัวแปร ได้แก่ 1) อายุ 2) การศึกษา 3) รายได้ 4) ภาวะผู้นำ 5) ความต้องการส่วนบุคคล รายละเอียดของตัวแปรแต่ละตัวมีดังนี้

2.1.1 อายุ จากการสังเกตและวิเคราะห์ด้านอายุของกลุ่มสตรี ที่มีส่วนร่วมทางการเมืองเปรียบเทียบกันแต่ระดับ พบประเด็นที่น่าสังเกตว่าอาจจะมี ความแตกต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของอายุ โดยกลุ่มสตรีที่มีส่วนร่วมทางการเมืองระดับเข้มข้นสูงและระดับเข้มข้นน่าจะมียุ อายุ สูงกว่ากลุ่มสตรีที่มีส่วนร่วมทางการเมืองระดับพื้นฐาน อาจเป็นไปได้ว่าสตรีที่มีส่วนร่วมทางการเมืองระดับเข้มข้นสูงและระดับเข้มข้น ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุมากกว่าต่างก็สั่งสมประสบการณ์ต่าง ๆ มามากกว่าและมีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าผู้ที่มีอายุน้อย ในสังคมไทยผู้อาวุโสกว่ามักจะได้รับความเชื่อถือ โดยได้รับการคัดเลือกเข้ามาบริหาร

จัดการในกิจกรรมของส่วนรวมในชุมชนเสมอ จึงมีศักยภาพ มีไหวพริบปฏิภาณในการ
 โต้ตอบความขัดแย้ง การพูดคุยทางการเมืองดีกว่า ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดให้ อายุ เป็นตัวแปรที่
 คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี โดยมีอิทธิพลทางบวก กล่าวคือ
 สตรีที่มีอายุมากกว่าย่อมหมายถึงการมีประสบการณ์ ความคิด โลกทัศน์ ความสุขุมรอบคอบ
 ส่งผลให้สตรีกล้าตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และในทางกลับกันการมีอายุน้อย
 กว่าย่อมส่งผลให้สตรีไม่กล้าตัดสินใจเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะไม่กล้าโต้แย้ง
 ผลการวิจัยของสุรพงษ์ พิสุทธิวงส์ (2539 : บทคัดย่อ) สนับสนุน ตัวแปรอายุว่ามีผลต่อการ
 มีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในเขตจังหวัดนครปฐมในการป้องกันปัญหาหยาฆ่า อย่างมีนัยสำคัญ

2.1.2 ระดับการศึกษา การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาทรัพยากร

มนุษย์เป็นกิจกรรมที่ทำให้คนเราเกิดการพัฒนาทั้งในด้านกายภาพ จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา
 เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคงทางอารมณ์ ความคิด ความประพฤติดี มีความรู้ มีความเฉลียวและ
 ฉลาดและมีวิจารณ์ญาณ และเป็นการเตรียมความพร้อมให้ประชากรได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพ
 มีโอกาสเลือกอาชีพ มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การยอมรับในสังคม บุคคลมักยก
 ย่องและปฏิบัติตาม ผู้ที่มีความรู้มากกว่า และโดยปกติคนที่ได้รับการศึกษาสูงย่อมมีความรู้ความ
 เข้าใจในเรื่องราว ส่วนใหญ่มากกว่าคนที่ได้รับการศึกษาต่ำกว่า ตัวแปรระดับการศึกษาได้การ
 ยอมรับว่าเป็นตัวแปรมาตรฐานที่สำคัญตัวหนึ่งเกือบทุกการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมบุคคล
 มักจะมีสมมติฐานว่า ระดับการศึกษาเป็นตัวกำหนดระดับของอาชีพ และระดับของอาชีพจะ
 เป็นตัวกำหนดฐานะทางเศรษฐกิจ (Sinchai, 2001 : 21) การศึกษา ถือเป็นคุณสมบัติเลือกสรร
 ในระดับปัจเจกที่สามารถใช้ประเมินความรู้ ความสามารถในการเรียนรู้ รับรู้และการตัดสินใจ
 ในสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดให้ระดับการศึกษา เป็นตัวแปรที่คาดว่าจะมี
 อิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี โดยมีอิทธิพลในทางบวก กล่าวคือ การมีระดับ
 การศึกษาที่สูงกว่าย่อมส่งผลให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีมีระดับความเข้มข้นขึ้น
 และในทางกลับกันการมีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่าย่อมส่งผลให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของ
 สตรีเป็นแค่ระดับพื้นฐาน ผลการศึกษาของ จเร ผกเผ่า (2541 : บทคัดย่อ) พบความสัมพันธ์
 ระหว่างระดับการศึกษาของประชาชนในชุมชนกับการยอมรับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
 ยาเสพติดให้โทษ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2.1.3 รายได้ ตัวแปรรายได้เป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทและโอกาสในการเข้า

ร่วมในสังคม ผู้ที่มีรายได้สูง ย่อมจะมีความพร้อมมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อยที่ต้องพะวงอยู่กับ
 ปัญหาปากท้องเป็นสำคัญ ไม่มีใครได้คิดถึงเรื่องราวของส่วนรวมมากนัก รายได้ครอบครัวยัง

น่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี การวิจัยของ สุรพจน์ พิสุทธิวงศ์ (2539 : บทคัดย่อ) สนับสนุนตัวแปรรายได้ว่ามีผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน เขตจังหวัดนครปฐมในการป้องกันปัญหาหยาฆ่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2.1.4 ภาวะผู้นำ ในการวิจัยครั้งนี้กำหนดให้ภาวะผู้นำเป็นตัวแปรอิสระ ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี จากการศึกษาภาวะผู้นำกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีเชิงทฤษฎี และความหมายเกี่ยวกับภาวะผู้นำ กล่าวคือ ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของงาน ของกลุ่มหรือองค์การ ในอดีตมีความเชื่อว่าการเป็นผู้นำนั้นเป็นมาโดยกำเนิด พร้อมกับคุณลักษณะเฉพาะที่คนทั่วไปไม่มี ปัจจุบันความเชื่อ ดังกล่าวได้เปลี่ยนไปว่า ผู้นำมิได้เป็นมาโดยกำเนิด การเป็นผู้นำสามารถสร้างขึ้น ได้จากการที่ผู้นำใช้ความพยายามและการทำงานหนัก (Leaders are not Born, Leaders are Made and They are Made by Effort and Hard Work) การเป็นผู้นำจึงเป็นเรื่องที่เรียนรู้ได้ ภาวะผู้นำเป็นคำที่มีผู้ให้นิยามมากมาย แต่ที่คนส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันก็คือ เป็นกระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่บุคคลหนึ่งตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนด รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มหรือองค์การ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้กลุ่มสามารถบรรลุเป้าหมาย การศึกษาภาวะผู้นำอย่างมีระบบได้ดำเนินการต่อเนื่องมารวมร้อยปี เกิดมุมมองและความเชื่อต่าง ๆ ที่พัฒนามาเป็นทฤษฎีภาวะผู้นำจำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยทำการศึกษาและสังเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำเป็นฐานคิด ซึ่งนำเสนอตามประเด็นดังนี้

1) ความหมายของภาวะผู้นำ ได้มีผู้ให้นิยามของภาวะผู้นำจำนวนมากหลายร้อยนิยาม แต่นิยามที่เลือกใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ ภาวะผู้นำ หมายถึงความสามารถในการเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลง ความสามารถในการมีอิทธิพลต่อกลุ่มเพื่อให้ดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมาย โดยมีผู้นำเป็นผู้สร้างวิสัยทัศน์ให้เป็นตัวกำกับทิศทางของกลุ่มในอนาคต จากนั้นจึงจัดวางคนพร้อมทั้งสื่อความหมายให้เข้าใจวิสัยทัศน์และสร้างแรงคล้อยใจแก่คนเหล่านั้น ให้สามารถเอาชนะอุปสรรคเพื่อไปสู่วิสัยทัศน์ดังกล่าว แหล่งที่มาของการมีอิทธิพลเกิดขึ้นจากกลุ่มคนให้การยอมรับนับถือ ทั้งนี้แหล่งที่มาของการมีอิทธิพลอาจเป็นอย่างไรก็ได้ กำหนดชัดเจนมากับตำแหน่งทางบริหารขององค์กรนั้นว่ามีอำนาจอะไรบ้าง ดังนั้นการได้รับบทบาทการเป็นผู้นำในตำแหน่งบริหารก็ทำให้บุคคลนั้นได้รับอำนาจและเกิดอิทธิพลต่อผู้อื่นตามมา อย่างไรก็ตามความเป็นจริงพบว่า ไม่ใช่ผู้นำทุกคนที่สามารถเป็นผู้บริหาร (Not all Leaders are Managers) และเช่นเดียวกันก็ไม่ใช่ผู้บริหารทุกคนที่

สามารถเป็นผู้นำ (Not all Managers are Leaders) ทั้งนี้อาจมีอิทธิพลจากปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบมากกว่าอิทธิพลที่กำหนดตามโครงสร้างองค์การก็ได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้นำสามารถเกิดขึ้นจากกลุ่มคนให้การยอมรับนับถือได้ เช่นเดียวกับที่มาจากกรแต่งตั้งอย่างทางการ (Kotter, 1999 : 19 ; House, 1996 : 12) แต่ภาวะผู้นำของสตรีที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองต้องมีภาวะผู้นำและการบริหารจัดการที่เข้มแข็งจึงจะทำให้เกิดประสิทธิผลได้สูงสุด โดยเฉพาะภายใต้ภาวะของโลกที่มีพลวัตสูง สตรีต้องเป็นผู้นำที่กล้าท้าทายต่อการดำรงสถานภาพเดิม มีความสามารถในการสร้างวิสัยทัศน์และสามารถในการคล้อยสมาชิกทั้งกลุ่มให้มุ่งต่อความสำเร็จตามวิสัยทัศน์นั้น

2) ทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำ (Trait Theory) เป็นแนวคิดของ Fiedler

(1984 : 3) เมื่ออดีตนายกรัฐมนตรีของอังกฤษ นางมาร์กาเรต แททเชอร์ อยู่ในตำแหน่งได้รับกล่าวขานไปทั่วโลกว่าเป็นหญิงเหล็ก หัวใจสิงห์ มีความเชื่อมั่นตนเองสูง มุ่งมั่นและตัดสินใจเด็ดขาด คำอธิบายนี้ก็คือ คุณลักษณะ (Traits) ที่คนทั่วไปมีต่ออดีตนายกรัฐมนตรีผู้นั้น และเป็นคำยืนยันถึงความสำคัญของทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำนั่นเอง มีการกล่าวถึงคุณลักษณะผู้นำคนอื่น เช่น อดีตนายกรัฐมนตรีในลสัน แมนเดลา ของแอฟริกาใต้ ว่าเป็นผู้นำโดยบารมีหรือผู้นำโดยเสน่ห์ (Charismatic Leaders) เป็นต้น ได้มีการศึกษาค้นคว้าในตะวันตกตั้งแต่ทศวรรษ 1930 เรื่อยมาเกี่ยวกับคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา เพื่อหาคำตอบว่าคนที่เป็ผู้นำมีอะไรแตกต่างกับคนที่ไม่เป็ผู้นำ โดยพบว่า คุณลักษณะสำคัญของคนที่มีความเป็นผู้นำมีอยู่ 6 ประการ คือ 1) ความมีพลังและความทะเยอทะยาน (Energy and Ambition) 2) ความปรารถนาที่จะนำผู้อื่น (The Desire to Lead) 3) ความซื่อสัตย์มีจริยธรรม ซื่อมั่นหลักการ (Honesty and Integrity) 4) ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-confidence) 5) ความเฉลียวฉลาด (Intelligence) และ 6) ความรอบรู้ในงาน (Job-relevant Knowledge) ต่อมา มีผลวิจัยเพิ่มเติมที่สนับสนุนถึงคุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้นำ ได้แก่ ความสามารถสูงในการควบคุมตนเอง (High Self-monitoring) โดยคนที่มีความรู้คุณลักษณะด้านนี้มีความสามารถในการยึดหยุ่นต่อการปรับพฤติกรรมตนเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี กล่าวโดยรวมผลการศึกษาด้านคุณลักษณะของผู้นำกว่าครึ่งศตวรรษสรุปได้ว่า คุณลักษณะมีความสำคัญต่อความสำเร็จของผู้นำมากขึ้น แต่ยังไม่พบว่าคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งที่ประกันต่อความสำเร็จดังกล่าวได้ การศึกษาภาวะผู้นำโดยยึดด้านคุณลักษณะเป็นเกณฑ์นั้นพบว่า มีจุดอ่อนอยู่อย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) ยังไม่พบว่ามีความรู้คุณลักษณะใดมีความเป็นสากลที่สอดคล้องกับการเป็นผู้นำได้ดีในทุกสถานการณ์ 2) คุณลักษณะของผู้นำมักใช้ได้ดีกับสถานการณ์ที่ขาดความชัดเจน (Weak

Situation) แต่ในสถานการณ์ที่มีความชัดเจน (Strong Situation) เช่น เป็นองค์การแบบทางการที่มีโครงสร้าง กฎระเบียบชัดเจน มีปทัสถานทางพฤติกรรมที่ปฏิบัติแน่นอนในสถานการณ์เช่นนี้ คุณลักษณะของผู้นำมี ความสำคัญลดลง 3) ยังขาดความชัดเจนในแง่ความเป็นเหตุและผลต่อกัน เช่นผู้นำมีความเชื่อมั่นตนเองมาก่อน หรือว่าเมื่อประสบความสำเร็จในงานแล้วส่งผลให้ผู้นำมีความมั่นใจตนเอง เป็นต้น 4) คุณลักษณะน่าจะเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเป็นผู้นำได้มากกว่าที่จะใช้แยกคนเป็นผู้นำออกจากคนที่ไม่ใช่ผู้นำ อย่างไรก็ตามในยุคศตวรรษที่ 21 เมื่อองค์การทั้งหลายต้องเผชิญกับ การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและมีปัญหาที่ท้าทายใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย บทบาทของผู้นำจึงทวีความซับซ้อนและเพิ่มความสำคัญขึ้น ผู้นำในอนาคตไม่เพียงแต่มีคุณลักษณะที่กล่าวแล้ว แต่ต้องมีทักษะและสมรรถนะใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นคือ ความสามารถในการคิดเชิงซับซ้อน (Cognitive Complexity) ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-learning) ความสามารถด้านพฤติกรรมที่ยืดหยุ่นมากขึ้น (Behavioral Flexibility) ความไวต่อการรับรู้ทางวัฒนธรรม (Cultural Sensitivity) ความสามารถในการวิเคราะห์กระบวนการ (Process Analysis) และความสามารถในการประกอบอาชีพอิสระ (Entrepreneurial Ability) เป็นต้น

ส่วนในการศึกษาแนวคิดภาวะผู้นำสตรีทางการเมือง พบว่า ผู้นำทางการเมืองสตรี ควรมีความสามารถในการระดมพลังความร่วมมือจากชุมชน มีความสามารถในการประสานประโยชน์ การสร้างผลผลิต การเป็นตัวแทนที่ดีของชุมชน การเป็นผู้นำกลุ่มที่มีความสามารถในการบริหารจัดการและให้ความสำคัญกับชุมชน มีการติดตามผลงาน สามารถ เข้า กัน ได้ดีกับบุคคลทั่วไป

ในงานวิจัยของประทีป จงสืบธรรม (2526 : บทคัดย่อ) สอดคล้องกับการศึกษาของรัตนางงสุพรรณานนท์ (2540 : บทคัดย่อ) พบว่า ลักษณะผู้นำสตรีในการเมืองท้องถิ่นจังหวัดเชียงราย คือ มีความรู้ความสามารถเท่าเทียมบุรุษ โดยเฉพาะความรู้ความสามารถด้านบริหาร เช่น เรื่องมนุษยสัมพันธ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การประสานงาน ความรับผิดชอบต่อประชาชน การดูแลสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น การจัดการงบประมาณและการอุทิศตนให้การปฏิบัติหน้าที่ราชการ

การศึกษาของแมคเคลแลน (McClellan, 1965 ; 1985 : 15) พบว่า บุคคลที่ชอบอาชีพผู้บริหาร นักการเมือง ผู้นำกรรมกร ตำรวจ ทหารและนักกฎหมายจะมีภาวะผู้นำที่มาจากคุณลักษณะของความเป็นผู้นำ (Leader Traits) คือ ความต้องการอำนาจ (Need for Power) เป็นความต้องการที่ทำให้มีโอกาสมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น สำหรับ พงษ์ฤทธิ์ คงประสิทธิ์ (2541 : บทคัดย่อ) พบว่า ผู้นำทางการเมืองสตรีสามารถทำอะไรก็ได้ที่เหมือนเป็นการประชาสัมพันธ์ สามารถทำงานอ่อนโยนได้ดีกว่า บุรุษ มีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้เป็นอย่างดี และมีความรู้ความสามารถไม่ด้อยไปกว่าบุรุษ นอกจากนี้ผู้นำสตรีท้องถิ่นต้องการแสดงความสามารถ

เพื่อที่จะเอาชนะชายในเรื่องของความสามารถในการทำงาน จึงทำให้งานพัฒนาชนบทได้ผลดียิ่งขึ้น ส่วนผู้ศึกษา อิมแย้ม (2545 : บทคัดย่อ) การศึกษาเกณฑ์ปกติเกี่ยวกับเอกลักษณ์บทบาททางเพศของคนไทย ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดเอกลักษณ์บทบาททางเพศ ซึ่งเป็นบุคลิกภาพอย่างหนึ่งที่เกี่ยวกับลักษณะความเป็นชายและลักษณะความเป็นหญิงของบุคคล โดยผู้วิจัยได้แปลและเรียบเรียงแบบวัดนี้มาจากแบบวัดบทบาททางเพศของเบม (Bem Sex Role Inventory : BSRI) ซึ่งเป็นแบบวัดชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 7 ช่วง และประกอบด้วยคุณสมบัติเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้ตอบที่แสดงถึงบทบาททางเพศจำนวน 60 ข้อ เกี่ยวกับลักษณะความเป็นชาย และความเป็นหญิง โดยทดสอบกับนักศึกษาหญิง-ชายจากคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทั้งหมด 10 คณะจำนวน 715 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นของลักษณะความเป็นชายเท่ากับ 0.73 ค่าความเชื่อมั่นของลักษณะความเป็นหญิงเท่ากับ 0.78 และเกณฑ์ปกติของลักษณะความเป็นชาย เท่ากับ 4.75 ส่วนเกณฑ์ปกติของลักษณะความเป็นหญิงเท่ากับ 4.85 จากผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำเสนอมาข้างต้น ทำให้มองเห็นภาพทั่วไปเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี โดยได้อธิบายว่า หากสตรีมีคุณลักษณะการมีอิทธิพลทางสังคมที่ตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนด โดยไปประกอบด้วยตัวแปรการเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม และความรู้อีกเป็นชุมชน จะทำให้สตรีต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองต่อไป

2.1.5 ความต้องการส่วนบุคคล ตัวแปรความต้องการส่วนบุคคล (Need-Dispositions) เป็นการค้นหาแรงจูงใจของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรม ซึ่งการแสดงพฤติกรรมเป็นการกระทำที่ตอบสนองความต้องการของตนเองเป็นหลัก และแต่ละบุคคลมีความต้องการที่แตกต่างกันไป บางคนแสดงพฤติกรรมเพราะต้องการผลตอบแทนที่เป็นทั้งเงินและไม่ใช่งเงิน บางคนทำเพราะความรัก บางคนต้องการเกียรติยศชื่อเสียง ความก้าวหน้า บางคนต้องการการยอมรับ บางคนต้องการความมั่นคง ปลอดภัย นอกจากนี้ยังมีค่านิยมของบุคคลครอบคลุมนอยู่จากการศึกษาตัวแปรภาวะผู้นำ พบว่า มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี และการศึกษาของแมคเคลิแลน (1965 : 159) ที่ได้ศึกษาคูณลักษณะด้านแรงจูงใจกับความก้าวหน้า และความสำเร็จในการบริหารของผู้นำ สอดคล้องกับการศึกษาของยูคัล (Yukl, 1989 : 11) การศึกษาของแมคเคลิแลน และคณะ (McClellan, 1965 ; 1985 : 5) ได้ทำการทดสอบเชิงจิตวิทยา เพื่อหาแรงจูงใจของบุคคลและผู้นำในองค์กรต่าง ๆ ทุกระดับ สรุปว่าแรงจูงใจที่สำคัญ ๆ มี 3 ด้าน และความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการแต่ละด้านกับความสำเร็จของผู้นำดังต่อไปนี้ 1) ความต้องการอำนาจ (Need for Power) จากการศึกษาพบว่าบุคคลที่

ต้องการอำนาจสูงมักชอบทำตัวมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นเสมอ บุคคลเหล่านี้จะพยายามไต่หาตำแหน่งงานที่ทำให้มีอำนาจหน้าที่อันเป็นตัวส่งเสริมให้มีอำนาจ หรือใช้อำนาจต่อบุคคลอื่น เช่น ตำแหน่งหัวหน้า ผู้บริหาร ตำแหน่งทางการเมืองเป็นต้น นอกจากนั้นจะชอบ การพูดคุยโต้แย้งทางความคิด บุคคลเหล่านี้จึงชอบมีอาชีพที่ทำให้มี โอกาสมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น เช่น ผู้บริหาร นักการเมือง ผู้นำกรรมกร ตำรวจ ทหาร และนักกฎหมาย ความต้องการอำนาจนี้มีความสำคัญมากต่อผู้นำ เพราะภาระหน้าที่ซึ่งมีการใช้อิทธิพลต่อชุมชน ต่อบุคคลอื่นเสมอ บุคคลที่มีแรงจูงใจในการต้องการมีอำนาจคำก็จะทำให้เสียสิทธิที่จะพึงได้รับตามตำแหน่งต่าง ๆ นั้น และความมั่นใจในตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการที่จะจัดตั้งและชี้นำการดำเนินการของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามความต้องการมีอำนาจเป็นความปรารถนา แต่ประสิทธิภาพของผู้นำจะขึ้นอยู่กับว่า เขาแสดงหรือใช้อำนาจที่มีได้คืออย่างไรด้วย

2) ความต้องการความสำเร็จ (Need for Achievement) บุคคลที่ต้องการความสำเร็จสูงมักจะพยายามทำสิ่งที่ท้าทายให้ประสบความสำเร็จให้ได้ ต้องการสร้างสถิติใหม่ ทำบางอย่างที่ยังไม่มีใครทำมาก่อน บุคคลประเภทนี้ชอบให้ความสำเร็จด้วยความสามารถและความพยายามมากกว่ารอให้สำเร็จด้วยโอกาส ชอบสิ่งที่ได้มาก่อนข้างยากมากกว่าง่าย เพื่อที่จะได้ชื่นชมในความสำเร็จ และ 3) ความต้องการด้านสังคม (Need for Affiliation) บุคคลที่มีความต้องการด้านสังคมสูง จะพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับคนอื่น การเข้ากลุ่ม การร่วมกิจกรรมของกลุ่มและชุมชน บุคคลเหล่านี้ต้องการความชอบพอและยอมรับจากบุคคลอื่นมาก เขาจะมีความสนุกที่จะทำงานกับบุคคลอื่น การให้ความต้องการส่วนบุคคลเป็นตัวแปรอิสระที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ผู้วิจัยใช้แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะทฤษฎีเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion) การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาคาราคาซังในการปฏิบัติงานและถ้าจะให้เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมให้เข้าใจแจ่มแจ้งทำให้เกิดศรัทธาตรงกับความต้องการของผู้เกลี้ยกล่อม โดยเฉพาะในเรื่องของความต้องการของตนตามหลักทฤษฎีของ Maslow เรียกว่า ลำดับขั้นความต้องการ (Hierarchy of Needs) คือ ความต้องการของตนเป็นไปตามลำดับจากน้อยไปหามาก มี 5 ระดับ (พงษ์ไพบูลย์ ศิลาวราเวช, 2542 : บทคัดย่อ) จากทฤษฎีดังกล่าวพอสรุปได้ว่า การเกลี้ยกล่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าการเกลี้ยกล่อมเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการขั้นพื้นฐานที่เกิดจากความพึงพอใจของมนุษย์แล้วก็ย่อมจะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานได้ในที่สุด

2.2 ตัวแปรในกลุ่มปัจจัยทางการเมือง

ปัจจัยทางการเมือง คือ สถานการณ์หรือสาเหตุสำคัญที่ใช้ในการอธิบายถึงเหตุของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ตัวแปรที่อยู่ในกลุ่มปัจจัยทางการเมืองมี 5 ตัวแปร ได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจด้านการเมือง 2) ความตระหนักในการมีส่วนร่วมทางการเมือง 3) การได้รับข่าวสารทางการเมือง 4) การสนับสนุนจากกลุ่มการเมือง ซึ่งรายละเอียดของตัวแปรแต่ละตัวมีดังนี้

2.2.1 ความรู้ ความเข้าใจด้านการเมือง ตัวแปรความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเป็นอย่างไรย่อมนำไปสู่การปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี การมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะทำให้เกิดความสนใจ ซึ่งความสนใจ (Interests) คือ การที่บุคคลชอบและเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยความตั้งใจหรือด้วยการกระทำต่าง ๆ เป็นพิเศษ ความสนใจได้ถูกพบว่าสามารถจะใช้ทำนายถึง การตัดสินใจเลือกกระทำและความสำเร็จ โดยเป็นที่ยอมรับแล้วว่าบุคคลผู้สนใจที่จะมีกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับงานการบริหาร ก็จะทำให้เขาเลือกอาชีพนั้นและทำได้ประสบความสำเร็จ จากการศึกษาความสนใจในอาชีพของผู้บริหารพบว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะมีแนวโน้มสนใจการพูดคุย ชักจูงและมีความสนใจที่จะพบปะกับบุคคลอื่น โดยเฉพาะเมื่อเขาอยู่ในฐานะหรือมีอำนาจเหนือกว่า ยิ่งกว่านั้นผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะชอบงานที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความริเริ่มและการเสี่ยงและสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ได้อย่างเหมาะสม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง จึงน่าจะ เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี โดยมีการศึกษาวิจัยที่สนับสนุนว่าตัวแปรด้านความรู้ ความเข้าใจ มีอิทธิพลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับขบวนการ จะมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการป้องกันขบวนการของประชาชนในเขตจังหวัดนครปฐม (สุรพจน์ พิสุทธิวงษ์. 2539 : บทคัดย่อ)

2.2.2 ความตระหนักในการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีการศึกษาวิจัยที่สอดคล้องกันว่าความตระหนักของบุคคลต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทั้งการตระหนักว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ หรือสิ่งนั้นเป็นปัญหาทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความตระหนักนั้น เช่น การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาเสพติด พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลสอดคล้องกันทุกงานวิจัย คือ ความตระหนักของบุคคลต่อความจำเป็นในการแก้ไขปัญหา (ต่อศักดิ์ ปานกลิ่นพุด. 2542 : บทคัดย่อ ; กิตศักดิ์ กิจภูวดล. 2542 : 14 ; นิยม จินดาพันธ์. 2539 : บทคัดย่อ; ปาน กิมปี และคณะ. 2543 : บทคัดย่อ) ดังนั้น ตัวแปรความตระหนักในหน้าที่การเมืองของสตรี จึงน่าจะส่งผลต่อการมี

ส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี

2.2.3 การรับข่าวสารทางการเมือง ข้อมูลข่าวสารเป็นสิ่งที่มีอย่างยิ่งสำหรับ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ สตรีที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องการเมืองมาก จึงน่าจะเข้ามามี ส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าสตรีที่ได้รับข่าวสารน้อย ผลการศึกษาของ จเร ผกเผ่า (2541 : บทคัดย่อ) พบความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อมวลชนกับการยอมรับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติดให้โทษ และผลการวิจัยพบตัวแปรการที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับยาเสพติด มีผลต่อการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการแก้ไขปัญหายาเสพติด (ธีระ แก้วกล้า. 2547 : บทคัดย่อ)

ในการกำหนดให้การรับรู้ข่าวสารเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในการวิจัยครั้งนี้ โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยพบแนวคิดว่า ในยุคปัจจุบันเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร การข่าวสารสามารถกระทำได้หลายรูปแบบ ตั้งแต่การสอน การให้ข้อมูลย้อนกลับ การให้รางวัลการลงโทษ ตลอดจนการกระทำให้ดูเป็นแบบอย่าง พ่อแม่ถือว่าเป็นบุคคลแรกในชีวิตที่ได้ส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ มาสู่ลูก เช่น การอบรมเลี้ยงดูลูกให้มีลักษณะทางพุทธ พ่อแม่จะต้องเป็นผู้คอยสั่งสอน ชักชวนให้ลูกปฏิบัติในหลักของศาสนา รวมทั้งทำตนเป็นแบบอย่างตามลักษณะทางพุทธที่ดีแก่ลูก เช่น การทำบุญปล่อยสัตว์ บริจาคทาน รักษาศีล(งามตา วนิทานนท์. 2536 : บทคัดย่อ) เป็นต้น สำหรับครูก็เป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทเกี่ยวกับการให้ข้อมูลข่าวสาร โดยทำหน้าที่ในการสอนวิชาการ นอกจากจะสอนตามบทเรียนแล้วครูยังเป็นผู้ชี้แนะข้อมูลข่าวสารที่จะส่งเสริมการเรียนของนักเรียนด้วย (อัมพร ม้าคะนอง. 2550 : บทคัดย่อ) เป็นต้น

การมีข้อมูลข่าวสารที่สนับสนุนการแสดงพฤติกรรมก็เช่นเดียวกัน จะทำให้บุคคลมีประสิทธิภาพในการแสดงพฤติกรรมที่ดียิ่งขึ้น เพราะข้อมูลข่าวสารจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลตัดสินใจกระทำในสิ่งที่สมควร การได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นของประชาชนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการแสดงพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น ในสภาพบริบทของท้องถิ่น ปัจจัยด้านข้อมูลข่าวสารนั้นประชาชนมักจะไม่มีใครหรือร้นในการค้นหาข้อมูลข่าวสารด้วยตนเอง แต่จะได้รับข้อมูลข่าวสารก็ต่อเมื่อมีการสนับสนุนทางสังคมด้านข้อมูลข่าวสาร (Informational Support) จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เอกชน ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การให้คำแนะนำ หรือให้คำปรึกษา (เสนอความคิดและแนวทางการปฏิบัติ) การประเมินสถานการณ์ การให้ข้อมูลย้อนกลับ และการสอนงาน เป็นต้น (Cutrona & Suhr. 1994 : บทคัดย่อ) ผลการศึกษาที่พบว่า การได้รับข้อมูลข่าวสารมีอิทธิพล

ต่อการแสดงพฤติกรรม เช่น นิสิตสามารถเข้าใจสถานการณ์ที่ตนกำลังประสบอยู่ถึงสาเหตุทำงานได้ไม่ดี จากการได้รับข้อมูลข่าวสารการแนะนำ แนวทางในการปฏิบัติงาน (Barrera และคณะ. 1981 : บทคัดย่อ) ผู้ป่วยที่ติดเชื้อเอดส์ รู้สึกผ่อนคลายมีความก้าวหน้าในการรักษาและการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เมื่อได้รับการสนับสนุนทางสังคมทางด้านข้อมูลข่าวสาร (ทิพย์สุดาจันทร์แจ่มหล้า. 2544 : บทคัดย่อ) พนักงานในองค์กรมีประสิทธิภาพใน การทำงานมากขึ้น เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารอาจอยู่ในรูปการให้รางวัล หรือลงโทษ ซึ่งหัวหน้าประเภท Transaction มักจะปฏิบัติ ส่วนหัวหน้าประเภท Transformation เป็นผู้ที่จะบอกข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการทำงานของลูกค้า โดยไม่บิดบังอำพราง เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนหรือวิธีการทำงานข้อมูลเกี่ยวกับการของลูกค้า รวมทั้งการสอนทักษะหรือเทคนิคในการทำงานให้แก่ลูกน้อง เป็นต้น การกระทำของหัวหน้าประเภท Transformation เป็นการกระทำเพื่อพัฒนาการทำงานของลูกค้า เพราะหัวหน้าเหล่านี้มีความเชื่อว่า ในอนาคตลูกน้องเหล่านี้จะต้องเจริญก้าวหน้า ขึ้นมาเป็นหัวหน้าที่ดีต่อไป (Bass. 2000 : 33) ส่วนในการรับรู้ข่าวสารทางการเมือง เป็นความสนใจในการรับทราบข่าวสารจากสื่อมวลชนต่าง ๆ ผลการวิจัยหลายเรื่องพบว่า การรับรู้ข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะและการมีส่วนร่วม เช่น พีระนันท์ บุรณะโสภณ (2538 : บทคัดย่อ) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 432 คน พบว่า การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติ และ การเลือกใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทำให้คาดได้ว่าผู้ที่รับรู้ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมสูงมีจิตลักษณะและพฤติกรรมอนุรักษ์มากกว่าผู้ที่รับรู้ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมต่ำ

2.2.4 ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มการเมือง ในอดีตสตรีมักไม่มีส่วนในเรื่องของการเมือง และ ไม่ได้รับการพัฒนาให้เพิ่มทักษะ ไม่มีประสบการณ์และมีการติดต่อสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานชาย สตรียังมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางการเมืองน้อยกว่าชาย (Campbell *et al.* 1960 : 16 ; Jennings. 1983 : 248-261 ; Rosenstone & Hanson. 1993 : 85) ดังนั้นเมื่อสตรีลงสมัครรับเลือกตั้ง ก็จะมีประชาชนเพียงส่วนน้อยที่คิดว่าสตรีคนนั้น มีความสามารถสูง (Deber. 1992 : 463-479) ในอดีตอาชีพของสตรีมักไม่ส่งผล หรือมีส่วนช่วยผลักดันให้สตรีมีความสัมพันธ์กับสังคมเท่าที่ควร ตลอดจนงานจะมีผู้ใหญ่ที่จะช่วยหาทุนสนับสนุนได้ก็ค่อนข้างน้อยกว่าชาย (Carroll. 1994 : 97) สตรีก็ค่อนข้างพบกับความยากลำบากในเรื่องการทำงานทางการเมือง เช่น ในเรื่องการหาความสนับสนุนของการเงิน

จำนวนมาก ๆ สตรีจะพบความยากลำบากมากกว่าชายที่จะให้ได้รับชัยชนะในกรณีการเลือกตั้ง
 ที่โอกาสของการได้รับเลือกมีน้อย และจะพบว่าในกรณีเช่นนี้มีสตรีสมัครน้อย (Kahn, 1991 :
 65) ในอดีตเช่นกันที่ผู้สมัครสตรีหน้าใหม่จะมีโอกาสได้รับเลือกน้อย เพราะเพิ่งเข้ามา
 บทบาทงานเมืองไม่นาน และสตรีจะเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากการเป็นนักการเมืองหน้าเก่า
 น้อย พรรคการเมืองต่าง ๆ มักไม่ค่อยสนใจในการสรรหาสตรีที่สามารถเป็นผู้สมัครที่มี
 ความสามารถได้เข้าเป็นสมาชิก (Burrell, 1993 : 147; Carroll, 1994 : 33) แต่ใช้สตรีเป็น
 ผู้สมัครประเภทตัวประกอบที่คาดหวังว่าโอกาสได้รับเลือกมีน้อย

2.3 ตัวแปรในกลุ่มปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม

ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม คือ สถานการณ์หรือหรือสาเหตุสำคัญที่ใช้
 ในการอธิบายถึงเหตุของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี โดยตัวแปรที่จัดอยู่ในกลุ่ม
 ปัจจัยนี้มีอยู่ 6 ตัวแปร ได้แก่ 1) การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม 2) ความรู้สึกเป็นชุมชน 3)
 การรับรู้บทบาทที่สังคมคาดหวังต่อสตรี 4) ค่านิยมด้านบทบาททางเพศ 5) การสนับสนุนทาง
 สังคม (ครอบครัว) และ 6) การขัดเกลาทางสังคม ซึ่งรายละเอียดของตัวแปรแต่ละตัวมีดังนี้

2.3.1 การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมและความรู้สึกเป็นชุมชน

มีการติดต่อและสร้างข้อตกลงร่วมกันกับสมาชิกในกลุ่มแต่ถึงแม้ว่า
 ยังคงมี การสื่อสารแบบเผชิญหน้ากันอยู่บ้าง แต่ก็มีพยายามติดต่อสื่อสารผ่านสื่ออื่น ๆ
 เช่น โทรศัพท์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต E-mail ผลการศึกษาของ จเร ผกเผ่า (2541 : บทคัดย่อ)
 พบความสัมพันธ์ระหว่างการติดต่อกับบุคคลทั้งภายนอกและภายในชุมชน กับการยอมรับการ
 แก้ไขปัญหาสาเหตุ และ มีผลการศึกษาพบตัวแปรการร่วมเป็นเครือข่ายทางสังคม มีอิทธิพล
 ต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย ส่วนปาน กิมปี และคณะ (2543 : บทคัดย่อ) มี
 ผลการศึกษาพบตัวแปรความรู้สึกเป็นชุมชนจากการได้มีส่วนร่วม การคิด ร่วมกิจกรรม ร่วม
 สนับสนุนทุน มีอิทธิพลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2.3.2 การรับรู้บทบาทที่สังคมคาดหวังต่อสตรี

สงวนศรี วิรัชชัย (2527 : 7) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทที่สังคม
 หรือผู้อื่นคาดหวัง (Expected Roles) ว่าหมายถึง บทบาทหรือแบบของพฤติกรรมที่
 ผู้เกี่ยวข้องคาดหวัง ผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ บทบาทที่ถูกคาดหวังนี้มักจะสอดคล้องกับ
 บทบาทที่กำหนด เพราะคนบางคนมีความคาดหวังมากกว่าหรือน้อยกว่าข้อกำหนดที่ตนได้
 รับทราบ ส่วน แอลพอร์ต (Allport, 1987 : 88) อธิบายว่าบทบาท ที่สังคมคาดหวัง (Role
 Expectation) บทบาทตามความคาดหวังนี้ถูกกำหนดขึ้นโดยกลุ่มสังคมและเป็นไปตาม

สถานภาพที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ ส่วนการศึกษาของพาร์สัน และซีล (Parsons and Shils. 1951 : 12) กล่าวว่า สถานภาพและบทบาทเป็นหน่วยของระบบสังคม โดยยอมรับว่าสถานภาพและบทบาทเป็นคุณลักษณะของผู้แสดงในสังคมนั้น ๆ บทบาทคือ การจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการร่วมความคาดหวังที่เกี่ยวกับตนเองและบุคคลอื่นที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย ส่วนสถานภาพคือ ตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบัน เป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งต้องอาศัยกลไกของสังคมเป็นตัวกำหนด สำหรับเกรซ และคณะ (Krech and Others. 1962 : 33) ได้กล่าวว่า บทบาทเป็นแบบแผน ความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าต้องเป็นตามลักษณะของตำแหน่งนั้น ๆ หรืออาจกล่าวสั้น ๆ ว่า บทบาทคือสิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคม ตามสถานภาพของตนเอง นอกจากนี้เบอร์โล (Berlo. 1966 : 67) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะบทบาทไว้ดังนี้ บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Role Expectations) คือ บทบาทที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่นว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้น ๆ ควรกระทำอย่างไร ส่วนโคเฮน (Cohen. 1979 : 41) เสนอไว้ดังนี้ บทบาทที่ถูกกำหนด (Prescribed Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ให้ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่ง แม้ว่าบุคคลบางคนจะไม่ได้ประพฤติตามบทบาทที่คาดหวังโดยผู้อื่น เราก็ยังคงยอมรับว่าบุคคลจะต้องปฏิบัติไปตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทในรูปแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็น

ได้ว่า ถ้าบทบาททั้งหลายมีความสอดคล้องกัน โดยเฉพาะบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง บทบาทที่ปฏิบัติจริง และบทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ ก็จะเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ราบรื่น แต่ถ้าบทบาทดังกล่าวไม่สอดคล้องกันเช่น บทบาทที่ปฏิบัติจริงไม่ตรงกับบทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวังไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง ฯลฯ สถานการณ์เช่นนี้จะทำให้เกิดความขัดแย้งของบทบาท (Role Conflicts)

2.3.3 การปลูกฝังค่านิยม ค่านิยมและความเชื่อที่ว่าสตรีควรมีบทบาท

เฉพาะภายในบ้านที่ถูกสร้างขึ้น โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) สัมพันธ์กับการจัดการศึกษาสำหรับสตรีไทยในอดีตมีเพียงสตรีในชนชั้นสูงเท่านั้น ที่อาจจะมีโอกาสได้รับการศึกษา ส่วนสตรีไทยส่วนใหญ่ไม่มีแม้แต่โอกาสดังกล่าว สิ่งที่สตรีมีโอกาสได้รับการฝึกฝนมีเพียง “งานบ้าน งานฝีมือและการดูแลบุตรเท่านั้น” (โคทม อาริยา และคณะ. 2540 : บทคัดย่อ) ซึ่งมีการปลูกฝังสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ ตั้งแต่ในอดีตทำให้การเกิดยึดมั่นจน

เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่พึงประสงค์ของสังคมไทย จึงไม่น่าแปลกใจที่ว่า ทำไมระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี จึงมีได้มีมากเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าสังคมไทยจะก้าวมาสู่สังคมประชาธิปไตยที่ประชาชนทุกเพศต่างมีสิทธิเท่าเทียมกันในทางการเมืองการปกครองแล้วก็ตาม การที่สตรีได้รับการปลูกฝังค่านิยมทางการเมือง ทำให้สตรีมีบทบาทของตนเองในชีวิตการเมืองต่างจากผู้ชาย สตรีในสหรัฐอเมริกาไม่ลังสมักรับเลือกตั้งบ่อยเท่าผู้ชาย (Kahn. 1991 : 87) Beckwith (1986 : 41) และ Campbell (1960 : 33) พบว่า ระดับประสิทธิภาพของการเมือง (Political Efficacy) ของสตรีจะต่ำกว่าผู้ชาย กล่าวคือ ความรู้สึกของสตรีที่ว่ากิจกรรมที่ตนทำจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองน้อยกว่ากิจกรรมของชาย และดูเหมือนสตรีจะมีแรงผลักดันของตนเองให้มีความก้าวหน้าทางการเมืองน้อยกว่าผู้ชายอีกด้วย (Deber. 1992 : 463-479)

ค่านิยม (Values) คือ ประมวลความคิดและพฤติกรรมที่ยอมรับว่าสำคัญ และยึดถือปฏิบัติตาม กอร์ดอน (Gordon. 1975 : 47) ค่านิยมไม่เหมือนกับความต้องการ เพราะค่อนข้างจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ และไม่ใช่พฤติกรรมที่เกิดจากการบังคับด้วย หากแต่เป็นไปด้วยความเชื่อและนิยมชอบ ค่านิยมเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นและการเข้าใจต่อสถานการณ์และปัญหาต่าง ๆ และจะมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจและการเลือกค่านิยมระหว่างบุคคล ได้ถูกสรุปไว้โดย กอร์ดอน ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุน (Support) คือ การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้านความเข้าใจยอมรับ การกระตุ้นจากบุคคลอื่น ปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความเมตตาและเอาใจใส่
2. การปฏิบัติตาม (Conformity) คือ การทำในสิ่งที่สังคมเห็นว่าถูกต้อง ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ทำในสิ่งที่ถูกยอมรับและเหมาะสม เป็นผู้ปฏิบัติตามได้
3. การจำใจได้ (Recognition) คือ อาการเพ่งดูและแสดงอาการนึกได้ แสดงให้เห็นได้ว่าชื่นชอบ เป็นคนที่จำใจได้
4. ความเป็นอิสระ (Independence) คือ การมีสิทธิที่จะทำอะไรตามที่ต้องการ มีความอิสระที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง มีความสามารถที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ในวิธีทางของตนเอง
5. ความเมตตากรุณา (Benevolence) คือ ทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อคนอื่น ร่วมงานกับบุคคลอื่น ช่วยคนที่โชคร้าย เป็นคนใจดี

6. ภาวะผู้นำ (Leadership) คือ การมีอำนาจหน้าที่เหนือบุคคลอื่นการมอบหมายงานอยู่ในตำแหน่งที่จะต้องใช้ความสามารถในการนำหรืออยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมกับประสิทธิภาพของการจัดการ ได้ผลแตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะของตำแหน่งผู้บริหารในองค์กรต่าง ๆ

2.3.4 การสนับสนุนทางสังคม (ครอบครัว) การวิจัยที่เกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมมีมานานแล้ว โดยเฉพาะสาขาวิชาทางการแพทย์และสุขภาพ โดยมีการศึกษาในต่างประเทศ เริ่มตั้งแต่ ค.ศ. 1976 (Cassell. 1976 : 15 ; Cobb. 1976 : 24 ; Wilcox & Vernberg. 1983 : 4) ในปัจจุบันนักวิชาการในหลายสาขาวิชาได้ศึกษาเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมในหัวข้อวิจัยต่าง ๆ เช่น การอาสาช่วยเหลือ (Volunteerism) โดย Omoto & Snyder (1995 : 11) การสนับสนุนด้าน การทำงาน (Work Support) โดย Brinkerhoff & Montesino; Ditman & Oskamp (1995 : 25) พฤติกรรมสุขภาพ เช่น การป้องกันโรค AIDS โดย Steers Elliott; Memino; Ditman & Oskamp (1996 : 36) และการเลิกสูบบุหรี่ โดย Digiusto & Bird (1995 : 58) หรือการสนับสนุนทางสังคมต่อสิ่งอื่น ๆ (Cohen. 1988 : 52 ; Marcelissen Winnust Bunnk & de Wolff. 1998 : 32 ; Vaux. 1988; Veiel & Baumann. 1992 : 14) ผลการวิจัยของ สุรพจน์ พิสุทธิวงศ์ (2539 : 142) สนับสนุนตัวแปรการสนับสนุนของครอบครัวว่ามีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในเขตจังหวัดนครปฐมในการป้องกันปัญหาเอดส์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอย่างไรก็ตาม นักวิชาการ ส่วนใหญ่ยอมรับตรงกันว่า การสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล

1) ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม สำหรับความหมายโดยทั่วไปของการสนับสนุนทางสังคม (Social Support) ได้มีผู้สนใจมานาน โดยนักวิชาการในสายแพทย์และพยาบาลเป็นผู้เริ่มให้ความหมายที่ชัดเจน ซึ่งความหมายของการสนับสนุนทางสังคมในเชิงผลของการรับรู้เกี่ยวกับการประเมินตนเอง (Self Evaluation) เช่น Cobb (1976 : 42) ได้ให้ความหมาย การสนับสนุนทางสังคมว่าผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจะต้องเป็นบุคคลผู้ที่ 1) รู้สึกว่าตนเองได้รับความรักและการดูแลเอาใจใส่ 2) ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองและรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและ 3) รู้สึกว่าตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่ม Cobb เชื่อว่า การให้การสนับสนุนทางสังคม ช่วยป้องกันบุคคลจากโรคภัย และหายเจ็บป่วยได้เร็วขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม ในเชิงผลดีของการมีพฤติกรรมนี้ เช่น Shumaker และ Browell (1984 : 31) ได้กล่าวว่าการสนับสนุน

ทางสังคมเป็นการแลกเปลี่ยนทรัพยากรต่าง ๆ (Resources) ระหว่างบุคคลสองคน ซึ่งรับรู้จากผู้
 ที่ให้การสนับสนุนทางสังคม หรือผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคม เป็นไปเพื่อส่งเสริมความ
 อยู่ดีมีสุข (Well-Being) นอกจากนี้ Cohen และ Wills (1985 : 21) กล่าวว่า การสนับสนุนทาง
 สังคมเป็นตัวกันชน (Buffer) ระหว่างความเครียด (Stress) และผลเสียของความเครียดในตัว
 บุคคล

2) ประเภทของการสนับสนุนทางสังคม โดย Cohen & Wills (1985 :

15) ได้เสนอว่าการสนับสนุนทางสังคม สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ 1) การ
 สนับสนุนทางด้านอารมณ์ (Emotional Support) เช่น ความรัก ความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจ
 เป็นต้น 2) การสนับสนุนด้านเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ผลิตภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์ และการบริการ
 ต่าง ๆ เป็นต้น 3) การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (Informational Support) เช่น การ
 สนับสนุนด้านข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และ 4) การสนับสนุนด้านข้อมูลเกี่ยวกับการ
 ประเมิน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมิน ในปี ค.ศ. 1981 (พ.ศ. 2524) James S. House ได้
 เขียนหนังสือเรื่อง Work Stress and Social Support และได้รวบรวมรูปแบบต่าง ๆ ของการ
 สนับสนุนทางสังคมในที่ทำงาน แบ่งออกได้ 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) การสนับสนุนทางด้าน
 อารมณ์ 2) การสนับสนุนทางด้านข่าวสาร และ 3) การสนับสนุนทางด้านวัสดุเครื่องมือ

3) แหล่งของการสนับสนุนทางสังคม การสนับสนุนทางสังคมมาจาก
 หลายแหล่ง ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นอยู่ในสถานภาพอย่างไร อายุเท่าใด ทำพฤติกรรมใดอยู่ หาก
 เป็นเด็กหรือเยาวชนสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่สำคัญยิ่ง ในการอบรมเลี้ยงดูให้เด็ก
 เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ พฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคมของพ่อแม่มีความสำคัญ
 ต่อพฤติกรรมของบุตรมีผลการวิจัยตั้งแต่ พ.ศ. 2520 โดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ
 ปรากฏผลที่สอดคล้องกันว่าพฤติกรรมการเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผล เป็น
 พฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคมที่พ่อแม่กระทำในการเลี้ยงดู นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่
 เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมพ่อแม่ไปสู่ลูกในเชิงของการสนับสนุนทางสังคม เช่น การอบรมเลี้ยงดู
 แบบพุทธ ของ งามตา วนิททานนท์ (2536 : บทคัดย่อ) เป็นต้น สำหรับแหล่งการสนับสนุน
 ทางสังคมของครูต่อนักเรียน มีผลงานวิจัยจริยธรรมของครูไทย (บุญกอบ วิสมิตตะนันท์.
 2527 : บทคัดย่อ) และพฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคมของครูคณิตศาสตร์ (ดวงเดือน
 พันธุมนาวิน และอัมพร ม้าคะนอง. 2549 : บทคัดย่อ) นอกจากนี้ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2532 :
 บทคัดย่อ) วัดการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวและเพื่อนพบว่า การสนับสนุน
 ทางสังคมส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล

การสนับสนุนทางสังคม จากแหล่งสื่อสารมวลชน พบว่าในอดีต

สื่อมวลชนให้ความสนใจกับสตรีและผู้ชายต่างกัน (Iyengar, Peters & Kinder. 1982 : 34 ; Kahn. 1992 : 55) สตรีมักได้รับการสนับสนุนทางการเมืองน้อยกว่าชาย (Kahn & Galdberg. 1991 : 4) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งมองสตรีอ่อนแอกว่าผู้ชาย (Kahn. 1994 : 42) นั่นคือเหตุผลว่าทำไมในอดีตสตรีได้รับผลตอบแทนจากการใช้จ่ายไปในการหาเสียงน้อยกว่าผู้ชายด้วย เมื่อพูดถึงสตรีมักมีการรายงานเรื่องรูปร่าง ความสวยงาม ขณะที่ชายมักได้รับการกล่าวขวัญถึงในเรื่องความสามารถ คุณสมบัติ (Braden. 1996 : 22) สตรีในชีวิตการเมืองมักถูกจัดวางมาตรฐานของพฤติกรรมต่างระดับกับชาย ตัวอย่างเช่น สตรีที่พูดจาฉะฉาน เร็วและเสียงดัง จะดูเป็นคนก้าวร้าว ขณะที่ผู้ชายที่มีลักษณะเช่นนี้จะถูกมองว่าเป็นคนตรงไปตรงมาแทน (Braden. 1996 : 24 ; Carroll. 1994 : 2) การสนับสนุนทางสังคมจากแหล่งชุมชน มีการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งเองก็ไม่ได้พิจารณาผู้สมัครชายและหญิง ไปในลักษณะเดียวกัน (Kahn. 1991) ขณะที่สิ่งดึงดูดทางกายภาพของผู้สมัครชายถือเป็นข้อได้เปรียบ ขณะที่ผู้สมัครสตรีอาจถูกมองเป็นค่านลบ (Bowman, 1984 : 55-65) ผู้มีสิทธิเลือกตั้งอาจสร้างความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ของผู้สมัครชายและหญิงต่างกัน ทำให้การตัดสินใจเลือกโดยการใช้อคติทั้งในเรื่องเพศ โดยทั่วไปกับเรื่องเพศที่ไปสัมพันธ์กับปัจจัยนั้น ๆ (Carroll. 1994 : 2 ; Koch. 1999 : 24 ; Medermolt. 1998 : 36) ผู้มีสิทธิเลือกตั้งอาจเชื่อว่าผู้ชายและสตรีมีคุณสมบัติที่จะจัดการกับเรื่องหรือปัญหาต่าง ๆ ต่างกัน (Rossenwasser et al. 1987 : 191-200) ความคิดแบบนี้ทำให้ผู้สมัครสตรีเสียเปรียบได้ สตรีจะประสบความสำเร็จได้มากหากพวกเขาไม่แสดงความเป็นสตรีมากเกินไปเพราะอาจจะถูกมองว่าอ่อนแอ (Serini, Powers & Johnson. 1998 : 42)

4) วิธีวัดการสนับสนุนทางสังคม นักวิจัยหลายท่าน ได้สร้างแบบวัด

พฤติกรรม การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมไว้หลายแบบวัด ส่วนใหญ่คัดแปลงแบบวัดจากต่างประเทศ แบบวัดการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมโดยทั่วไปถูกนำมาใช้เป็นแบบวัดในการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมในหน่วยงาน ที่มีแหล่งการสนับสนุนทางสังคมมาจากหัวหน้างาน และเพื่อนร่วมงาน ตัวอย่างแบบวัดเหล่านี้ คือ Job Demand and Worker Health ของ Caplan, Cobb, French, Hamson and Pinneau (1986 : 42) ; Work Environment Scale ของ Moos (1986 : 2) และ Social Support Questionnaire ของ Sarason, Levine, Bashman and Sarason (1983 : 53) แบบวัดของ Sarason, et al. (1983 : 32) ได้มีนักวิจัยไทยนำมาดัดแปลงใช้ในหลาย ๆ งานวิจัย เช่น งานวิจัยของ ศักดิ์ชัย นิรัฐทวี (2532 : 42) ดวงเดือน พันธมนาวิน (2547 : 33) ส่วนข้อจำกัดของแบบวัดการสนับสนุนทางสังคมได้มีการพบว่า 1) เนื้อหาของ

แบบวัดเหล่านี้เป็นการวัดการสนับสนุนทางสังคมโดยทั่วไป 2) ถึงแม้ว่าจะแสดงให้เห็นว่าผู้ตอบได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากน้อยเพียงใด รวมทั้งแสดงระดับความพอใจของการได้รับการสนับสนุนทางสังคมนั้น แต่มิได้วัดครอบคลุมในเชิงประเภทของการสนับสนุนทางสังคมที่ได้รับ (Winemiller, Mitchell, Stuliff, & Cline. 1983 : 98) และ 3) การนำแบบวัดเหล่านี้มาวัดการสนับสนุนทางสังคมในหน่วยงานที่มาจากหลายแหล่งพร้อม ๆ กันทำให้ผลที่ออกมาจึงไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่าผลลัพท์ที่เกิดกับผู้ตอบนั้น เป็นผลที่เกิดมาจากการสนับสนุนทางสังคมจากแหล่งใด ดังนั้นในการวัดพฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคมเมื่อพิจารณาโดยทั่วไปมนุษย์ทุกคนต้องการสนับสนุนทางสังคมในประเภทหลัก ๆ เหมือนกัน เช่น ต้องการการสนับสนุนทางด้านอารมณ์ เป็นต้น แต่วิธีการให้การสนับสนุนทางสังคม ปริมาณการสนับสนุนทางสังคม ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบด้านบุคลิกภาพ กระบวนการคิด การรับรู้ จิตลักษณะและสถานการณ์ ดังนั้นในการศึกษาพฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคม นักวิจัยจึงควรศึกษาตัวแปรทั้งทางด้านจิตใจและสถานการณ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน (Sarason & Pierce. 1994 : 141)

ดังนั้นตัวแปรการสนับสนุนทางสังคมในงานวิจัยนี้ จึงใช้ความหมายที่มีพื้นฐานมาจาก Bhanthumnavin (2549 : บทคัดย่อ) และศักดิ์ชัย นิรัญทวิ (2532 : บทคัดย่อ) ซึ่งพฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคม หมายถึง ปฏิสัมพันธ์หรือการปฏิบัติในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่งบุคคลอาจได้รับการสนับสนุนอย่างน้อย 3 ด้าน คือ 1) การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ 2) การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร และ 3) การสนับสนุนทางด้านวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ และงบประมาณ เป็นการศึกษาพฤติกรรมการสนับสนุนโดยรวมเท่านั้น มีแหล่งมาจากครอบครัว ชุมชน และเพื่อนร่วมงาน การวัดการสนับสนุนทางสังคมใช้ข้อความที่แสดงการรับรู้ของสตรีต่อพฤติกรรมสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว ชุมชน และกลุ่มเพื่อน โดยแต่ละข้อความผู้วิจัยจะสร้างขึ้นมาจากสถานการณ์ที่เหมาะสมกับลักษณะของกลุ่มสตรี เป้าหมาย ที่จะต้องทำการศึกษาและแต่ละข้อความมีมาตราประเมินรวมค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย”

2.3.5 การขัดเกลาทางสังคม เป็นกลไกหลักที่สำคัญในการสร้างบุคลิกภาพของบุคคล และเป็นกลไกการผลิตซ้ำทางสังคมวัฒนธรรม (Social and Culture Reproduction) ด้วยการถ่ายทอด ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ความเชื่อจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง และการที่จะตอบว่าตนเองเคยเป็นใครและตนเองจะเป็นอะไรต่อไป เป็นสิ่งที่ผุดขึ้นมาแห่งประสบการณ์ที่เป็นการขัดเกลาทางสังคม ด้วยเหตุนี้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจึงเกี่ยวข้องกับวิถีทางที่ก่อ

รูป ชำรงอยู่ และเปลี่ยนแปลงไป ส่วนความเชื่อเรื่องความเป็นระบบประชาธิปไตยเป็นความเชื่อที่ทำงานอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการทางสังคม มีส่วนทำให้หญิงชายใช้ชีวิตที่แตกต่างกันและไม่เท่าเทียมกัน เป็นผลที่ทำให้กลายเป็น วัฒนธรรมของสังคม (Enculturation) ปึงเจกบุคคลก็ซึมซับความเชื่อที่แวดล้อมอยู่เข้าไป และในที่สุดก็ถูกกระตุ้นให้สร้างอัตลักษณ์ (Identity) ให้เหมาะสมกับความเชื่อเหล่านี้

1) บทบาททางเพศ (Gender Roles) การแสดงออกระหว่างเพศหญิงชายตามสรีระของตนเองนั้นจะมีพฤติกรรมแตกต่างกัน เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดเวลาทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว การแสดงออกของพ่อแม่ในการแสดงพฤติกรรมอันถูกต้องเกี่ยวกับเพศ จะช่วยให้เด็กได้เห็นตัวแบบและแสดงพฤติกรรมทางเพศที่ถูกต้อง มีงานวิจัยหลายชิ้น พบว่า ปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวนั้นเกี่ยวข้องกับการรับรู้บทบาททางเพศของเด็ก เช่น ทัททกานต์ ควงรัตน์ (2538 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทการสื่อสารภายในครอบครัวกับการตัดสินใจแปลงเพศของชายรักร่วมเพศ พบว่า ปัจจัยพื้นฐานกลุ่มตัวอย่างที่เป็นรักร่วมเพศนั้น มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมารดา แต่จะห่างเหินจากบิดา และเห็นว่ามารดาจะมีอำนาจในครอบครัวเหนือกว่าบิดา เนื่องจากบิดาไม่มีเวลาให้ครอบครัว นอกจากนั้นกลุ่มตัวอย่างจะใกล้ชิดสนิทสนมกับพี่สาวน้องสาวมากกว่าพี่ชายน้องชาย โรงเรียน เป็นแหล่งสำคัญที่ทำให้เด็กเรียนรู้บทบาททางเพศของตน เช่น ครูผู้สอนมักจะให้แรงเสริมแก่พฤติกรรมก้าวร้าวและใช้กำลังของเด็กชาย และพฤติกรรมพึ่งพาอาศัยคนอื่น เรียบร้อย อ่อนหวานของเด็กหญิงจะมีบทบาทในการเสริมพฤติกรรม หนังสืออ่านสำหรับเด็กและนิทานเด็กมักมีบทบาทของผู้ชายเป็นผู้ชอบผจญภัย เป็นผู้ปกครอง และเป็นผู้มีอำนาจ และบทบาทของผู้หญิงเป็นผู้ที่อยู่ใต้อำนาจของผู้ชาย สื่อมวลชนมีอิทธิพลในการนำเสนอบทบาททางเพศที่สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคมเสมอ จีราภรณ์ ชาแก้ว (2538 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง ภาพชีวิตครอบครัวที่ปรากฏในภาพยนตร์ พบว่า บทบาทและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว พ่อหรือสามียังคงถูกกำหนดให้มีบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวเป็นส่วนมาก ในขณะที่แม่หรือภรรยา มีบทบาทในการเป็นแม่บ้านและดูแลลูก ทำให้พ่อหรือสามีเป็นผู้มีสิทธิและอำนาจเหนือสมาชิกอื่นในครอบครัว

การจัดเวลาทางสังคม (Socialization) เกี่ยวกับความแตกต่างทางเพศที่แสดงออก ก็เป็นสิ่งที่พัฒนามาจากการเรียนรู้ และซึมซับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ด้วยการแสดงออกผ่านทางภาษา (Verbal Communication) และเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร มีรูปแบบในการแสดงออกทางเพศ 2 วิธีทาง

ด้วยกัน คือ รูปแบบแรกเป็นบทบาทของภาษาในการสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางเพศ และรูปแบบที่สอง รูปแบบการใช้ภาษาสะท้อน อัตลักษณ์ของตนเอง แม้แต่การแสดงอัตลักษณ์ทางเพศผ่านการสื่อสารรูปแบบอื่น ๆ (Non-Verbal Communication) ก็ประกอบไปด้วยการสื่อความหมายผ่านการกระทำ เช่น การแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง การสัมผัส ตลอดจนการสื่อสารผ่านวัตถุต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางเพศทั้งสิ้น ซึ่งมีทั้งส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้น (Artifacts) พื้นที่ส่วนบุคคล (Personal Space) การสัมผัสและการใช้เสียงขณะพูด ด้วยเหตุนี้ภาพสตรีมองผ่านภาษาและการใช้ภาษา รวมทั้งอากัปกริยาที่แสดงออกจึงเป็น สัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นผู้หญิงจากการกำหนดโดยสังคมวัฒนธรรมทั้งสิ้น

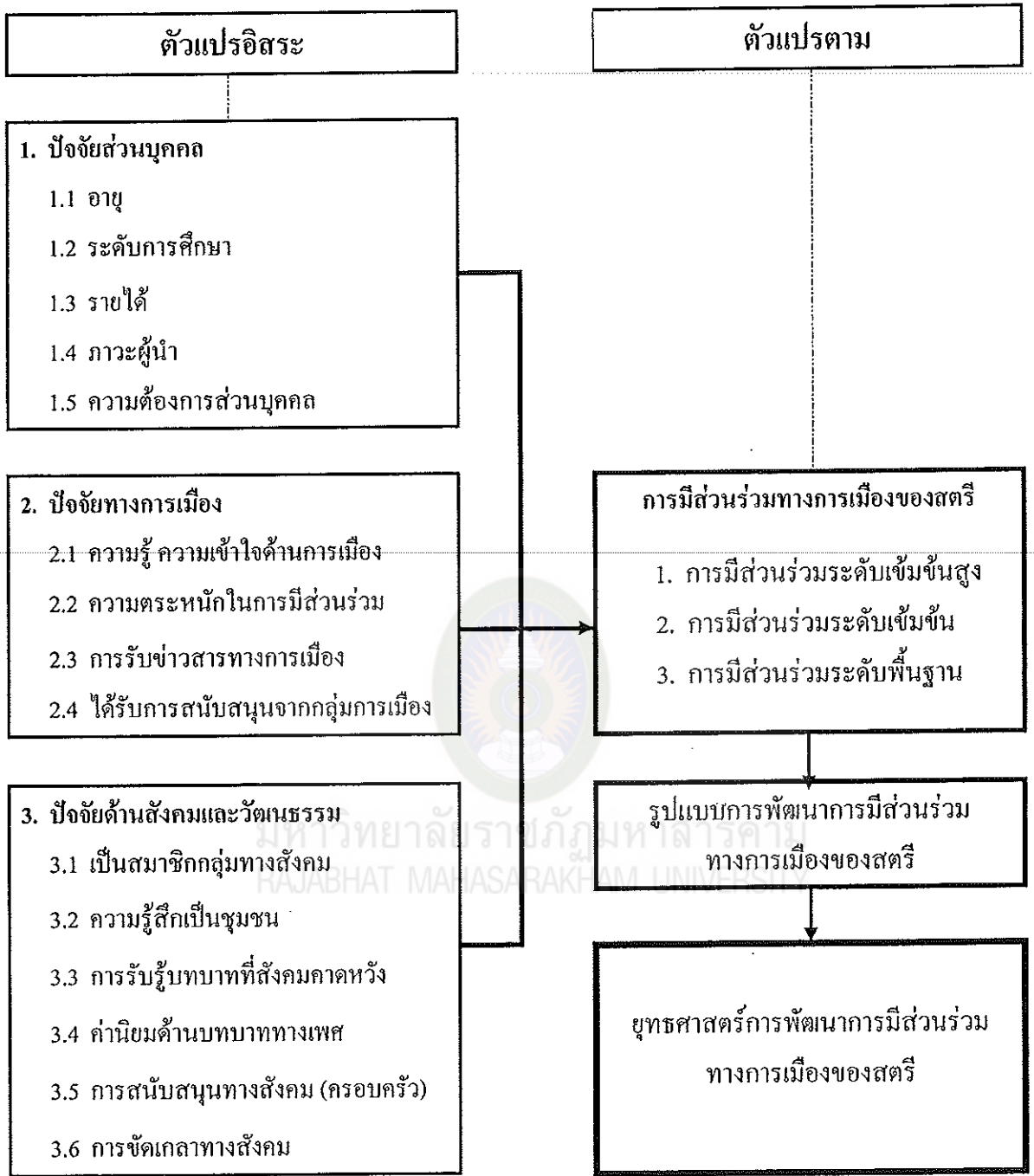
มีทฤษฎีพยายามอธิบายจุดกำเนิดความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (Gender Relations) ในวิพากษ์ถึงมุมมองที่ผู้หญิงเป็นใหญ่หรือเป็นผู้นำ (Matriachy) โดยผ่านวิเคราะห์ว่าเหตุใดเพศหญิงจึงกลายเป็นผู้ถูกกดขี่ และถูกทำให้มีชีวิตต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ผูกพันอยู่เฉพาะการดูแลบ้านเท่านั้น (Oppressed Domesticated) โดยรากเหง้าของความไม่เสมอภาคนี้เริ่มต้นจากความแตกต่างทางเพศที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางบทบาทและสถานภาพระหว่างเพศ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและการบริโภคในสังคม รวมทั้งการจัดระเบียบสังคม โดยมีพื้นฐานบนความสัมพันธ์ในสังคม นอกจากนี้ความแตกต่างระหว่างเพศยังนำไปสู่ความเชื่อว่า ผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันในด้านอื่นอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นสติปัญญา ความสามารถ ความถนัด จิตใจและอารมณ์ (วารุณี ฐิริสินธิ์, 2543 : 197) และความแตกต่างนี้ถูกมองว่ามีมาตามธรรมชาติ หรือติดมาแต่เกิดที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ซึ่งกลายมาเป็นฐานคิดเกี่ยวกับฐานะของผู้หญิงคือยกว่าผู้ชาย โดยเชื่อว่าผู้หญิงเป็นเพศที่ไม่มีเหตุผล ไม่มีความคิดเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่มีความสามารถทางช่างแต่มีคุณสมบัติในการดูแลผู้อื่น โดยเฉพาะภาระหลักในการดูแลครอบครัว ถึงแม้ว่าจะต้องทำงานนอกบ้านด้วยก็ตาม และมีผลให้สังคมไม่ยอมรับผู้หญิงเป็นผู้นำด้วยคุณสมบัติทางเพศที่ไม่เหมาะสม ส่วนการอธิบายความเป็นผู้หญิงและผู้ชายเกี่ยวกับภาระงานในบ้านและงานนอกบ้านก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวด้วย สังคมคาดหวังว่าเพศชายแข็งแรงกว่าเพศหญิงต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำครอบครัว ส่วนผู้หญิงก็กำหนดบทบาทให้เป็นผู้ตามเป็นภรรยาที่ดีของสามี ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจในเรื่องของเพศ (Sex) และเพศสภาพ (Gender) ด้วยความเชื่อว่าความแตกต่างทางกายภาพระหว่างหญิงและชายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างบทบาททางสังคมและเป็นความสัมพันธ์ที่ปรากฏในรูปแบบที่แตกต่างกัน ในการให้เหตุผลว่าอะไรคือเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำหนดพฤติกรรมบทบาทและสถานภาพของหญิงและชาย

ให้แตกต่างกัน แต่ในความเป็นจริงและเพศ (Sex) เกิดขึ้นจากภาวะธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ส่วนเพศสภาพ (Gender) ถูกกำหนดโดยสังคม วัฒนธรรมให้แสดงบทบาทหญิงชาย และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และเงื่อนไขของเวลา เช่น ผู้หญิงอาจต้องเข้ามารับภาระงานต่าง ๆ ที่เคยเป็นงานของผู้ชาย ส่วนผู้ชายอาจต้องรับบทบาทในการดูแลบ้านเรือน ซึ่งงานเหล่านี้เคยเป็นงานของผู้หญิง ด้วยเหตุผลนี้เองในเวลาต่อมาเพศสภาพ (Gender) ได้ถูกนำไปใช้ในความหมายว่าเป็นแบบแผนทางสังคมวัฒนธรรมและจิตวิทยาที่มีความแตกต่างกัน (เกศรี วิวัฒน์ปฐพี, 2548 : 45-47) ระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย ในการที่คำว่าเพศ (Sex) หมายถึง มีลักษณะทางชีววิทยาของมนุษย์ จากเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้นที่ดูประการหนึ่งว่าการนิยามในลักษณะนี้จะแบ่งแยกเพศออกจากเพศสภาพ (Gender) ทั้ง ๆ ที่เพศ (Sex) และเพศสภาพ (Gender) เป็นความสัมพันธ์ที่แยกขาดจากกันไม่ได้ แต่กลับมีความเกี่ยวข้องกันที่ซับซ้อนแตกต่างกันไปหลากหลายตามสภาพของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ จนยากที่จะเอาแบบแผนใดให้เป็นระบบที่ชัดเจนภายหน้าได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เพศ (Sex) ก็กลายเป็นองค์ความรู้ที่สร้างความหมายให้กับความแตกต่างทางร่างของมนุษย์ผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคม ส่วนเพศสภาพ (Gender) ก็คือ อัตลักษณ์ทางเพศ (Sexual Identity) เช่น เพศชายหรือเพศหญิงและเป็นกระบวนการทางสังคมและจิตวิทยาที่สร้างให้คนอื่น ๆ มองเห็นว่าตัวตนเป็นอย่างไร แต่ในทัศนะของนักสตรีนิยมเห็นว่า แม้คนเราจะเกิดมาเป็นหญิงหรือชายก็ตามต่างก็ถูกกำหนดบทบาทโดยเงื่อนไขทางสังคมมากกว่าเงื่อนไขทางธรรมชาติ แม้แต่การสร้างความเป็นเพศผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม พิจารณาในระบอบครอบครัวก็จะพบว่า คุณลักษณะของเพศที่ปรากฏไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ถูกสร้างขึ้นโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ความเป็นเพศจึงเป็นปัจจัยกำหนดความเป็นตัวตนที่กะและความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นของคนในแต่ละเพศ แม้แต่บทบาทเพศสภาพของผู้หญิงในครอบครัวก็มักจะเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวมากกว่าการแสดงออกทางเพศ ในเรื่องความเป็นหญิง และความเป็นชายจึงเป็นบทบาททางเพศที่เกิดจากการรับรู้

นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังให้เพศหญิงและเพศชาย แสดงออกในบทบาทที่เหมาะสมตามเพศของตน สามารถเรียนรู้ได้จากสังคมนรอบข้าง การอบรมสั่งสอนจากครอบครัว รวมทั้งการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เป็นต้น ดังนั้นลักษณะของความเป็นชาย (Masculinity) จึงเป็นลักษณะการกระทำที่นำไปสู่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย เช่น กล้าแสดงออก ความเป็นผู้นำ การมีความมั่นใจในตนเอง (Instrumental Behaviors) หรือพฤติกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกส่วนลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) จะเป็นลักษณะ

ของการกระทำที่สนับสนุนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น การเอาใจใส่ผู้อื่น การไว้วางใจความรู้สึก และสามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม (Expressive Behaviors) หรือพฤติกรรมการแสดงออก นอกจากนี้ความเป็นผู้หญิงจะต้องมีทักษะในการกล้าแสดงออก ในขณะที่ผู้ชายจะมีลักษณะของความเป็นอิสระมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อบรรลุไปสู่ความสำเร็จ อาจกล่าวได้ว่าบทบาททางเพศแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะความเป็นชายและหญิง ซึ่งต่างก็เน้นไปที่พฤติกรรมคนละแบบ กล่าวคือ ลักษณะของความเป็นชาย (Masculinity) จะเน้นไปที่พฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถของบุคคลในการผลักดันตนเองไปสู่ความสำเร็จในชีวิต จะต้องประกอบด้วยพฤติกรรมที่เรียกว่า “Agency” ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มีจุดเริ่มต้นมาจากตนเองหรือเป็นการกระทำที่มีตนเองเป็นหลัก มีการแสดงออกถึงลักษณะการป้องกันตนเอง ความกล้ายืนหยัดเพื่อสิทธิของตนเอง ด้วยการมีอิสระกล้าแสดงออก รวมทั้งความมีอำนาจ (Power) และอิทธิพลเหนือผู้อื่น ส่วนลักษณะความเป็นหญิง (Femininity) จะประกอบด้วยลักษณะที่เรียกว่า “Communion” ซึ่งเป็นลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และมักแสดงออกในลักษณะของการยอมรับผู้อื่น เช่น การไว้วางใจ เป็นมิตรช่วยเหลือผู้อื่น มีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น (เกศรี วิวัฒนปฐพี, 2548 : 45-47)

สรุปกรอบการวิจัยผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัย เป็น 3 ระยะ โดยมีตัวแปรการวิจัยในระยะที่ 1 คือ 1) ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ประกอบด้วย (1) ปัจจัยทางส่วนบุคคล (2) ปัจจัยทางการเมืองและ (3) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม และ 2) ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรี ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับเข้มข้นสูง 2) ระดับเข้มข้น และ 3) ระดับพื้นฐาน แสดงในภาพประกอบที่ 6 ดังนี้

แผนภาพที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย